

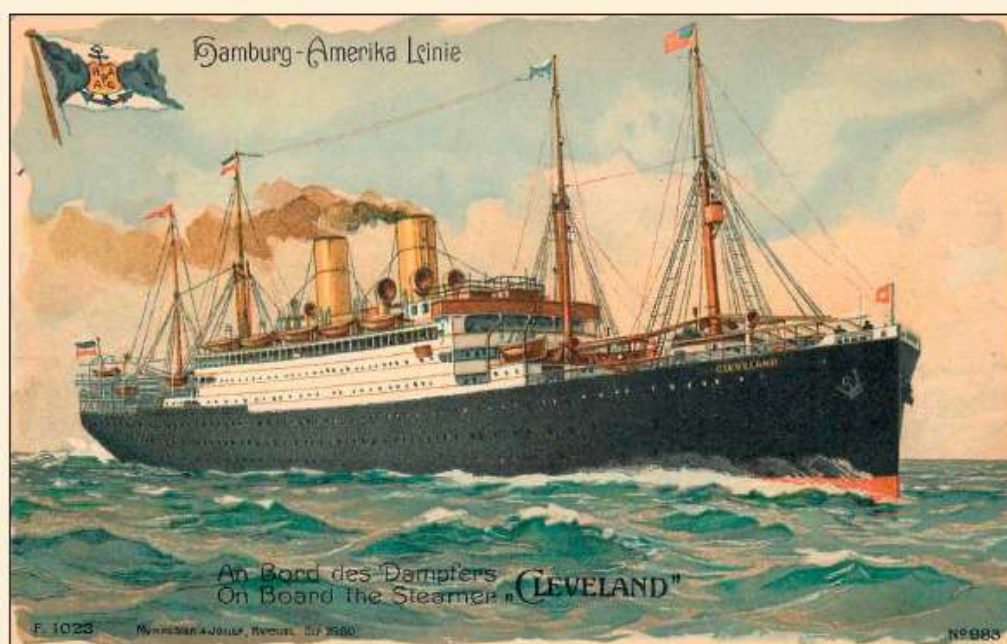


FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

XVI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM 45.

2016.



A Cleveland utasszállító hajó



Az Amsterdam személyszállító gőzös,
amellyel Bocsor Lajos Amerikába érkezett



Képeslap Amerikából (Baltimore)



A Cleveland személyszállító hajó, amellyel
Bocsor Lajos hazaérkezett Amerikából



A Red Star Line hajóstársaság tájékoztató
füzetének borítója



A fiumei kikötő

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Rác János: SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI I.	3
---	---

KÖZLEMÉNYEK

Tóth-Bencze Tamás: KI ÉRTED HALT, SZENT VILÁGSZABADSÁG! BALATONFÜRED SZÜLÖTTE: PRÁGAY [PRAGER] JÁNOS NÉPOMUK KÁROLY	8
--	---

P. Miklós Tamás: „JÓKEDV ÉS BŐSÉG” AVAGY FÜRED ÉS A FÜREDIEK A XIX. SZÁZADVÉGI BALATON EGYLETBEN	17
--	----

Budáné Bocsor Ágnes: BOCSOR LAJOS, A FÜREDI „AMERIKÁS” BOCSOR	23
---	----

Elek Miklós: EGY ELTEMETETT EMLÉK: 1956	35
---	----

KÖNYVISMERTETÉSEK

Lichtneckert András: A FÜREDI TÖRTÉNETÍRÁS ÉS AZ 1836–40. ÉVI SAVANYÚVÍZI PANASZKÖNYV	37
---	----

Mihalovicsné Lengyel Alojzia: SZUHÁCS JÁNOS KÖZÉLETI ÉS PEDADÓGIAI MUNKÁSSÁGA	41
---	----

EGYESÜLETI HÍREK

Budáné Bocsor Ágnes: A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGE – 2015. JANUÁR-DECEMBER	43
---	----

KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS	47
------------------------------	----

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat

XVI. évfolyam 2. szám 45. 2016.

Alapítva: 2001-ben

Felelős szerkesztő:
DR. RÁCZ JÁNOS

Szerkesztő bizottság:
BAÁN BEÁTA, ELEK MIKLÓS,
NÉMETHNÉ RÁCZ LÍDIA,
SÁRKÖZINÉ SÁROVITS HAJNALKA,
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Nyomdai előkészítés:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Kiadja
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadó:
BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES
elnök

A folyóirat
Balatonfüred Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

Ára: 400 Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

Megjelenik évenként háromszor:
április, július, december

Szerkesztőség:
E-mail cím: furedihistoria@gmail.com

Nyomda:
OOKPress, Veszprém
Felelős vezető: SZATHMÁRY ATTILA

ISSN 1587-9399

E számunk szerzői:

Budáné Bocsor Ágnes ny. idegenforgalmi menedzser,
Balatonfüred

Elek Miklós ny. könyvtáros, gyűjteményvezető,
Balatonfüred

Dr. Lichtneckert András ny. levéltáros, történész,
Budapest

Dr. Mihalovicsné dr. Lengyel Alojzia ny. egyetemi docens,
Veszprém

P. Miklós Tamás iskolaigazgató, történész,
Révfülöp

Dr. Ráczi János nyelvész,
Balatonfüred

Tóth-Bencze Tamás könyvtáros,
Balatonfüred

A folyóirat kapható:

Balatonfüreden, a Városi Könyvtárban,
a Városi Helytörténeti Gyűjtemény
és Kiállítóhelyen,
a Tourinform Irodában,
az Arácsi Népházban,
a Köztársaság utcai könyvesboltban és
a Bodorka – Balatoni Vízivilág Látogatóközpontban.

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy tiszteletdíjukról lemondtak,
és ezzel támogatták a folyóirat megjelenését.

A folyóirat korábbi számai – az aktuális év számainak kivételével – pdf formátumban letölthetők a
<http://www.historia-bfured.hu/f%C3%BCredi-hist%C3%B3ria,14.html> oldalról, az egyes számok tartalomjegyzéke alatt található link segítségével.

RÁCZ JÁNOS

SZOMSZÉDAINK HELYNEVEI I.

KÖZVETLEN SZOMSZÉDOK

A Balatonfüreddel szomszédos falvak története fontos számunkra, mert lakóinak élete szorosan összefüggött a hasonló körülmények között élő fürediekével. A határviták, a birtoklás, a gazdálkodási mód, a társadalmi kapcsolatok, a kereskedelem, árucseré, a közös igazgatás sok szállal kapcsolta össze őket. A szőlő- és kertműveléssel, a szántóföldi gazdálkodással, a halászattal, az ipartörténet emlékeivel, malmokkal, tégláégető kemencékkel, mészégetőkkel, hamuházakkal (hamuzsír, hamulúg főzők) kapcsolatos helynevek megőrződtek a régi oklevelekben, térképeken, néprajzi munkákban és a népnyelvben, arról téve bizonyosságot, hogy ezeknek a falvakkal a gazdasági életében a szőlészet-borászat, a növény- és gyümölcsstermesztés, a malomipar volt fontos. Az ezekre vonatkozó régi helynevek aránya is igen nagy.

Dolgozatom célkitűzése alapvetően nyelvtudományi természetű: a települések történeti helységneveit és a helyi határneveket, mikrotoponimákat kívántam számba venni, a névanyag rögzítésén kívül a nyelvtörténeti szempont érvényesítése mellett az etimológiai szempontú feldolgozását is el akartam készíteni. Nem minden helyi mikronév eredetét sikerült azonban megfejteni, maradt tennivaló még ezen a téren. A helynévkutatók általában nem tartják a névfeltés feladatkörébe tartozónak a földrajzi név lexikális elemeinek eredet szerinti azonosítását. Ám az én véleményem szerint a helynév tulajdonnévi részének magyarázata sok esetben érdekes és tanulságos lehet, és az ilyen helynévelemző szemlélet árul el többet a földrajzi név keletkezéséről, valamint a kapcsolódó helytörténeti ismeretanyagáról. Az adattár a történeti adatokon kívül élőnyelvi gyűjtést is tartalmaz, településenként mutatja be a helynévanyagot. Mind az élőnyelvi, mind a történeti anyag számos hangtani, hangtörténeti, alaktani sajátosságot őriz. Több nyelvjárási jellegzetesség, tájszó, sőt elpusztult települések nevei is vizsgálhatók az anyagban.

Az azonosított földrajzi nevek a környező falvak több évszázados történetének nyelvi lenyomatai. A magyar szóképzés legrégebbi rétegéhez tartoznak a szomszédos helységnevek, részben későbbiek a falvak dűlőnevei, hegy- és víznevei, a szőlők, rétek, legelők, szántók, erdők tájékozódási elnevezései. A honfoglalás korából valók a szomszédos vagy közeli falvak törzsi-nemzetségi nevei (Örs, Fajsz), az Árpád-korból a Paloznak, Tihany, Szőlős vagy Aszófő földrajzi név. A helyi mikrotoponimák többsége már inkább XVIII – XX. századi. Alapvető névszociológiai természetű különbségek vannak a mikrotoponimák és a jóval tágabb használati körű helynevek között. A mikrotoponima viszonylag szűk használati körű, egy-egy kisebb nyelvközösség (leggyakrabban valamely település lakói) által használt megnevezés. A határnévvel szinonim értékű kifejezés ez a terminus. Határnevek mindazok a földrajzi nevek, amelyek a település- és részben a víznevek kivétele után a földrajzi névkincsben megmaradnak. Ezek a nevek a településeken kívül eső területekre vonatkoznak.

Korabeli oklevelek megőrizték a régi települések neveit és az egykori határrészek, dűlők magyar neveit is, a történeti névanyaghoz az adatokat ezekből, okmánytárakból, régi térképekből, a halásztopográfiából, folyóiratokból, néprajzi gyűjtésekből és helytörténeti munkákból vettem. A feldolgozott forrásanyag legfontosabbika a Veszprém megye földrajzi neveiről szóló IV. kötet (VeMFN.), amely átfogó gyűjtés eredménye a térségben. A dolgozatomban szereplő helynevek döntő többsége külterületi névanyaghoz tartozik, belterületi helyek (utcák, terek, közök, templomok, épületek, stb.) neveit csak kivételesen tárgyaltam. A névkutatás egyik fontos forrása a határjárás levél (litterae reambulatoriae), mint oklevelet, jogi jelentőségű tényről állították ki. A térképekből több, az adott objektumra vonatkozó ismerethez juthat hozzá a kutató, hiszen azokról a helynevek mellett az egyes denotátumok jellege, kiterjedése stb. is leolvasható. A határjárás levelekben viszont a helynevek szövegbe ágyazottan szerepelnek, régi oklevelekben többnyire latin szövegkörnyezetben, szórványként. A történeti források közül a helyneveket kutatók számára a térképek jelentik a másik legjobban hasznosítható forrásanyagot. A topográfiai térképek iránti igény már a 18. században jelentkezett (a topográfia helyleírást, tájleírást jelent, görög eredetű, a *toposz* helyet, helyszínt, a *grafein* rajzolást, leírást jelent, tehát a topográfia szóösszetétel helyszínrajz készítés). A Monarchia, és benne a Magyar Királyság egész területének részletes felmérését 1765-ben Mária Terézia rendelte el. Egy-egy település nevének és határnévanyagának vizsgálatában az országos katonai felmérések térképlapjai jól hasznosíthatók. Az országos felmérések mellett már a XVIII – XIX. században megjelentek a kisebb földrajzi térségekről készített tematikus térképek. Keletkezésüket a háborúk során elpusztult területek felmérésének szükségessége, a nagy folyószabályozások és gazdasági folyamatok (úrbérrendezés, erdőgazdálkodás stb.) indokolták. A Balaton-felvidékről is jelentek meg különféle céllal készített térképek, amelyek egyrészt az országos kataszteri felmérések másolatai, másrészt a

földtagosítás során keletkezett, egy-egy nagyobb határrészt részleteiben ábrázoló térképek, valamint a kataszteri térképekkel megegyező térképkivonatok, amelyek egy kisebb terület határrészeit mutatják be részletesen. A helynevek kutatójának tekintettel kell lennie a térképeket készítő mérnökök idegennyelvűségére, valamint a helynévlejegyzési gyakorlatukra. A térképszerkesztést és a terepfelvételeket a kezdeti időkben idegen ajkú (főként német, osztrák, cseh, francia) mérnökök készítették.

A helynevekre vonatkozó tudományos igényű etimológiákat többféle szempont szerint lehet rendszerezni. Csoportosíthatók a névadás indítéka szerint, de elkülöníthetők aszerint is, hogy milyen nyelvi elemekből állnak. A helynevek rendszerezése pedig a térszíni jellegzetességekre (hegy, oldal, mál, domb, hát, part), a talajminőségre (homok, fövény, sivatag), az ipari tevékenységre (hamuház, mészégető, malom), az adott terület növénytakarójára (erdő, nádas, berek, berkenyés), és a terület jellemző állatvilágára (rókás, halas, evetes) utaló nevek szerint történhet. Külön csoportba tartoznak azok a földrajzi köznevek, amelyek a használati szerepre utalnak, mint például a földművelésre (kert, rét, kaszáló, mező, szántó), a növénytermesztésre (szőlő, almás, szilvás, kenderföld), a gazdálkodásra (tábla, telek) és az állattartásra (legelő, itató, delectető). Jelentős a személynévvel alkotott helynevek rétege, ezek egykori birtokosokra vagy közelben lakókra utalnak. Ilyenek a lexikálisan személynév + földrajzi köznévként szerkezetű, birtokos személyragos, vagy személyragot nem is tartalmazó mikronevek. A magyar helynévrendszer talán legnagyobb csoportját a szintagmatikus szerkesztéssel, jelzős szerkezetből keletkezett kétrészes nevek alkotják. Az alaki eszközzel nem rendelkező minőségjelzős és a jelöletlen birtokosjelzős szerkezetek minden bizonnyal ősi névtípust képviselnek.

Ebben a számunkban nyugati szomszédunk, Aszófő neve és mikrotoponimái kerülnek sorra, egyben közöljük a sorozatban előforduló hivatkozásokat és a rövidítések feloldását.

ASZÓFŐ

Balatonfüred nyugati szomszédja. Egykor a tihanyi apátság birtoka, később a veszprémi káptalan és nemesek is szereztek itt birtokokat. Térképen megadott művelési ág 1854-ben: rét, szőlő, legelő, erdő, káposztaföld, kenderföld; nyelv: német, magyar (GAU.). A település első okleveles említése 1211: „Preterea in villa *Ozoufeu*” (TÖ.), illetve *Ozoufeuh* (PRT. X: 505). A Tihanyi alapítólevél későbbi, visszadatált változatában 1055/1324 u.: *Azofev* (DHA. I: 155), a Szent László korára hamisított oklevélben is (1092/1274/1399: *Azofew* ~ *Azoufeu* (uo. 282). Későbbi okleveles említése 1312: *Ozofew*, 1331: *Osofueu*, 1337: *Ozoufeuw*, 1410: *Azofeu* (Cs. III: 30). 1411: *Azofev* (Erdélyi 489), 1427: *Azofew* (Cs. i.h.), 1572: *Azoffeu* (Erdélyi 722), *Azofew* (uo. 721), 1585-ben *Aszofő* (PK. I: 126), *Aszofej* (uo. 124), 1588: *Azofoe* (uo. III: 401), *Azofei* (uo. 405). 1802: *Aszofő* (Pannonhalmi rendi lt., act. Archiabbatiae Fasc. 81). Térképen 1854: *Aszofő* (GAU.), 1858: *Aszófő* (DA.), 1907: ua. (Bé.)

Néphagyomány naiv szófejtése szerint „Régen a mai pusztatemplom körül volt a falu. A törökök karácsony éjszakáján pusztították el. A megmaradt lakosság azt mondta: Építsünk *azon föjül* új falut. Ez a falu nevének eredete” (VeMFN. 66). Tény, hogy a településnév természeti névből való, magyar elemekkel létrejött összetétel, mikrotoponimából jöhetett létre metonimikus névadás eredményeképpen. Az összetétel *aszó* előtagja azonban más, a szó már a korai ómagyar korban gyakran előforduló földrajzi köznévként volt, *ozow* ~ *ozov* ~ *ozou* ~ *ozo* ~ *azow* alakjai olvashatók. A TESz.-ben egyrészt finnugor alapszóból származtatják, s egy kiveszett **asz* ’rét, pataktól átszelt rét’

lexéma -ó képzővel alakult származékként, másrészt az *aszik* ’elszárad’ ige folyamatos melléknévi igeneveként értelmezték. Az EWUng. elveti a rokon nyelvi származtatást. Nyíri Antal 1978 -ban az *aszó* eredetének, hang- és alaktörténetének elemzése során igazolta, hogy az *aszó* lexémát az *aszik* ige származékának tekinthetjük, s az elsődleges jelentése ’időszakonként kiszáradó (patak, csermely)’ lehetett, a további, gyakrabban előforduló szemantikai tartalmak (pl. ’száraz patakmeder’, ’völgy’) ebből vezethetők le (MNY. 74: 174). A mai tájnyelvekben az *aszó* ugyancsak többféle jelentésben használatos (pl. ’völgy’, ’a Balaton hullámainál összesodort kavics domb’, ’homokos talajú, letarolt erdőterület’ stb.). Igen gyakori Veszprém megye területén, ez a földrajzi köznévként sokszor fordul elő a környék mai helynévanyagában is (VeMFN. IV: 507).

A *fő*, amely a *fej* szó alakváltozataként különült el, földrajzi köznévi szerepét elsődleges testrésznévi jelentéséből kapta metaforikus úton. Ugyanúgy, mint például a láb, oldal, hát stb. földrajzi köznévi funkcióban is használatos lexémák (Kovács). A *fejnek* a TESz. és az EWUng. szerint ’forrás, kezdet’ a jelentése, de a *fő* ~ *fej* néhány további jelentése is olvasható a mai nyelvjárásokban, például ’völgy bejárata, felső része’, ’hegy teteje’, ’vízfolyás forrása’, ’(hely) magasabban fekvő része’, ’mező rész településhez közelebb eső része’, ’halastó töltés melletti középső, legmélyebb része’ (Kovács). A Korai magyar helynévszótár I. kötetének *fő* utótagú névadatai alapján úgy tűnik, a szó leginkább valamilyen víznévhez kapcsolódva jelentkezik a névszerkezetekben, s ezek igen gyakran településnévként is használatosak, pél-

dául Gyűrűfő, Körösfő (Kovács). Ugyanakkor a *fő* más helyfaját is jelöl, előfordul völgyek (Áj feje), hegyek (Bükkfő), erdők (Hársfő), mezők (Tarlófő), mocsarak (Láposfő), építmények (Várfő) megnevezéseiben, sőt elsődleges településnevekhez kapcsolódva is, mint Besenyőfő (uo.). Tehát a *fej* szó elsődleges jelentése 'ember, állat feje'. Ebből absztrahálódott a 'valaminek függőleges irányban legmagasabban lévő, legfelső része'; ebből konkretizálódott a 'hegy csúcsa'; ugyanebből konkretizálódott a 'vízfolyás, árok legmagasabban levő része' → 'vízfolyás forrása, eredete, kezdete'. Az *Aszófő* (*aszó* és *fő* ~ *fej*) helynevet illetően is nehéz megállapítani, hogy az *aszó* a név keletkezésekor melyik jelentésében, azaz vízrajzi vagy domborzati köznévként szerepelt-e. Vízrajzi köznévként 'az *Aszó* nevű ki-kiszáradó patak forrása', domborzati köznévként pedig 'az *Aszó* nevű völgy feje' értelmezést kaphatja. Mivel a *fő* utótag leggyakrabban folyóvizet jelölő nevekhez kapcsolódott, és Aszófő falu a középkorban a Tavi-sédnek nevezett patak jobb parti emelkedésén feküdt, az első értelmezés lehet inkább a magyarázat.

Aszófő határában terült el egy *Kövesd* nevű, a török hódoltság idején elpusztult középkori falu. Olvasható, hogy Aszófő települést „Kövesddel együtt említik” (VeMFN. IV: 463). A település helynevei között szereplő *Pusztatemplom* (uo. 467) jó támpont a hajdani falu helyére, illetve a mellette lévő *Köves* nevű határrész (uo. 465) nevében fenn is maradt az egykori falunév, ma is köves területet jelöl a *Köves*, *Kües* (1902: *Köves* [J.], 1922: *Köves földek* [K2]) sík szántó. Az Aszófő szomszédságában fekvő *Kövesd* falu valószínűleg utolsó említése 1542: *Kewesd* (VeMH. II: 263), amikor felégették, és pusztá lett. Ezután 1600: *Keöves* (uo.), már csak pusztaként fordul elő az oklevelekben. A XIII. századbeli templomrom az aszófői vasútállomás alatt, a Balaton-parti nádasokkal körülvett természetvédelmi területen található. Az egyhajós *kövesdi templomrom* római kori épület maradványain áll, az 1260 – 70-es években épült. A feltáráskor a templomban talált sírok, elszenesedett maradványok, a falban lévő ágyúgolyóbecsapódások arról tanúskodnak, hogy a török nagy pusztítást végzett a faluban. A szentély oltára alatt kiástak egy felirat nélküli római oltárkövet, melyet a rom előtt fakadó forrás mellé állítottak. A forrás neve az *Almás-forrás*.

Aszófő hangulatos látnivalója a *Vörös-máli pince-és présház sor*, mely a XIX. század végén épült, műemléki védelem alatt áll. A pincesor a vasút és az Aszófőt Balatonfüreddel összekötő felső út között, a *Vörösmáli-dűlőn* található. A *Vörös-mál* nevű határrészt már igen korán említik, 1439-ben László tihanyi apát előtt a *Veres-mál* nevű szőlőt elzálogosították (DL. 44273). Térképeken is bejelölt határrész, dűlő,

1854: *Vörös Malé szőlő* (GAU.), 1858: *Vörösmáli-Szőllő* (DA.), néprajzi gyűjtésben 1902: *Vörösmál*, *Vörösmáli szőlők* (J.), 1973: *Vörösmál* (Hnt.), dombos szőlő. Korábban meghatározó volt a szőlő a Vörös-málon. A helynév kéttagú, az összetétel színneves előtagja a borvidékre jellemző, a permi vörös homokkő málladéka miatt vörös termőtalajra utal. A *mál* utótag pedig déli fekvésű, meleg hegyoldalt jelent. A szó legkorábbi előfordulása 1156: *malos* (TESz.). Gyakori a szőlőhegyi földrajzi nevekben. Az aszófői népnyelvben *Vörösmái gypünek* nevezett sövény a forgatásból kiszedett köveken nőtt, a gypü a Vörösmáli- és a Mocsári-dűlőt választotta el. A *Vörösmáli keresztet* 1874-ben egy nagy jégverés emlékére állította Gáspár Ferenc. A jégverés emléknapja az 1960-as évekig szőlőhegyi ünnep volt, a keresztnél az évforduló napját követő vasárnap misét tartottak. Térképeken bejelölt határrész még a névvel a *Vörösmáli-nádas* (1854: *Vörösmáli nádas* [GAU.]), valamint a *Nyilas* nevű határrész társneve, a *Vörösmáli-rét* (1854: *Vörös Male rét* [uo.], 1858: *Vörösmáli-Rétek* [DA.], 1902: *Vörösmáli rét* [J.], 1922-ben már *Nyilasi rétek* (K2)). A közösen használt terület sorsolással való kiosztásának emlékét őrzi a *Nyilas* helynév, egykor a közbirtokos családoknak „egy nyilas” területe volt, ez a névadás alapja. A *nyíl*, *nyilas* jelentése a helynevekben egyrészt osztott föld, sorshúzás (nyílhúzás) útján osztályrészül jutott föld, másrészt egyenes vonalakkal határolt parcella, rét, erdőrész vagy nádas.

Gyümölcsnévvel és a 'valamiben gazdag, valamivel ellátott' tulajdonságot kifejező *-s* helynévképzővel jött létre a *Berkenyés* (1854: *Berkenyés megye* [GAU.], 1858: ua. [DA.], 1902: *Berkenyésmege* [J.]) dombos szántó és szőlő neve pedig arra utal, hogy két nagy berkenyefa állt a dűlőben. A *berkenye* apró almához vagy vadkörtehez hasonló, piros vagy barna színű, lisztes, kásás húsú, fanyar ízű gyümölcsöt termő fa; *Sorbus*. A szláv eredetű *berkenye* szaknyelvi és széles elterjedtségű nyelvjárási szavunk már igen régtől, 1055-től adathozható a magyar írásbeliségben (TA.), 1252-ben *Berekenefa*, 1339: *Berkene* (OkI Sz.), 1405 k.: *berekíne* (SchlSz.). Aszófőn folyik át a *Vékény* vagy *Séd-patak*, a település a középkorban a *Tavi-sédnek* (mert a Pécselyi-medencében tó volt egykor) nevezett patak jobb parti emelkedésén feküdt. A közvetlen környéken van a lankás déli lejtő, a *Nagymező-oldal*, és az *Alsó-erdő*, nagyjából egységes vegetációval, nagy kiterjedésű cseres tölgyes állománnyal. Mezőgazdasági művelésre utal a *Szántóföldek* (1858: ua. [DA.]) és a *Kenderföldek* (1858: ua. [uo.], 1902: *Kenderföld* [J.]). Ilyen a *Gyékényföld* (1854: *Gyékényföld* [GAU.], 1858: *Gyékény Földek* [K1], 1902: ua. [J.], 1922: *Gyékényes* [K2]) határrész neve is, nyirkos, mocsaras terület, a fonásra is alkal-

mas gyékény jó termőterülete. Aszófő térképeken bejelölt további határrésze a *Legelő* (1854: ua. [GAU.]), a *Kis-erdő* (1854: *Kis erdő* [uo.]), a *Nádas* (1854: ua. [uo.]), a fekvésére utaló nevet kapott *Falualjai-rétek* (1858: *Falú allyai Rétek* [DA.]), valamint az *Ároki-dűlő* (1858: *Aroki düllő* [uo.]). Az aszófői *Öreg-hegy* (1854: *Öreghegy* [uo.], 1922: ua. [K2]) dolomit alapkőzetén sajátos flóra és vegetáció alakult ki. Az -s helynévképzővel jött létre az aszófői Öreg-hegy növényzetre utaló *Fenyős* (1902: *Fenyüs* [J.]) társneve. Ezen a hegyen terül el az *Öreg-erdő* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) is. Lejjebb, az *Öreg-hegy alján* (1858: *Öreg-hegy ajja* [K1]) szőlőültetvények díszlenek. A nevekben az *öreg* jelző jelentése régebben 'nagy' volt (vö. *Öreglak* ~ *Nagylak*, *öreganya* ~ *nagyanya*, stb.). Még lejjebb terül el a *Szőlőkallya* (1854: *Szöllőkallya* [GAU.], 1902: *Szöllőkallya* [J.], 1922: *Szöllőkallya* [K2]) nevű határrész.

Az aszófői halásztopográfia része számos vonyó (hálónó hely) neve. Dűlőnév az alapja a halászok *Sarok* nevű vonyójának; vö. 1854: *Sarokradüllő* (GAU.), valamint a *Sósi vonyó* nevének; vö. 1854: *Sósiföldek*, *Sósirétek*, *Sósi nádas* (uo.), 1858: ua. (DA.). A *Sós*, *Sósi-rét* (1858: *Sósi rétek*, *Sósi nádas* [K1], 1902: *Sós* [J.] 1922: *Sósi rét és nádas* [K2],) sík zombékos, sásos, nádas rét, a *sós* jelzőnek helynevekben általában 'sásos rét' a jelentése. A halászok *Bázsa* vonyójának neve a fölötté fekvő terület nevével jött létre, térképen is jelölt mikrotoponima a *Bázsa* (1902: J.), 1854-ben a *Bazsai földek* (GAU.), 1858-ban *Bazsai-Földek* (DA.), 1922-ben *Bazsai földek* (K2), valamint a *Bazsai Rétek* (1854: *Bazsairét* [GAU.], 1858: ua. [DA.]). A Bázsa társneve a *Szabados-földek*, illetve később a *Vasút föle* társnevet kapta. Amíg a vasút ketté nem vágta a dűlőt, addig használták a *Bázsa* nevet, ma ezt csak a vasúttól az örvényesi út felé eső részre mondják. A *Bázsaalja* vagy *Vasútalja* szántó régebben szőlőterület volt.

A mindenfelé nagyon fontos vízre utal a *Köböl-kút*, *Köbő-kut* (1854: *Köbelkuti* [DA.], 1902: *Köbölkuti forrás* [J.]) elnevezés. A helynévben a *köböl* névelem jelentése 'korhadt, odvas belül – mindkét végén nyílt – fatönk'. Ilyen csöhhöz, tömlőhöz hasonló fatönkkel, úgynevezett *köböllel* bélelték ki a forráskút gödrét. Ebből a forrásból ered a hangra utaló nevű *Csörgő-séd* (1902: *Csörgőséd* [uo.]), amelyet később a vízmű hasznosított, a forrás fölé épült a vízműállomás. Errefelé feküdtek a *Köböl-kúti-kertek és rétek* (1902: *Köbölkuti rétek* [uo.]) sík szántó, kert gyümölcsös, valamint a *Csörgő-sédi-kertek* (1902: uo.), amelynek régi neve *Rühe vize* (1902: uo.) volt. A *Tói-kertek*, *Toji-kertek* a Séd partján voltak. Az aszófői Séd társneve a *Vékény-patak* (1902: ua. [J.]), egyik kis ágát, a *Kenderföldi-sédet* a Tói-kerteknél készült zsilippel engedték tele, ha a falun átfolyó víz-

folyást tisztították. Több kis forrás is táplálja. Az *Itató* a Séd mesterséges kiszélesítése, kihajtás előtt itt szokott inni a marhacsorda. Az *Erdei-forrás* ligetes, ritkás erdőben volt, de a mézszőlőtelep tönkretette a szép helyet. A mikrotoponima létrehozásában szerepet játszó 'forrás' jelentésű *kút* szó igen gyakori, a *Falu-kút*, más néven *Község-kút*, fontos víznyerő- és mosóhely volt, ma már nem használják. Számon tartottak ezen és a Köböl-kúton kívül egy *Pásztorkútnak* nevezett forrást is, és a Bázsa területén fakad a *Bázsa-kút* nevű forrás. Itt folyik a *Belső-bázsa-séd*, szintén vízrajzi név a *Nyáras-tó* (1902: J.). A *Prenger-séd* (1858: K1) vízfolyás, a *Kattyas* nevű zombékos, nádas, sásos, sík terület elnevezése hangutánzó szóval alkotott helynév, a névadási szemlélet háttere az, hogy régen kaszálták, s a kaszáló emberek csizmája cuppogott, kattyogott.

Két község határát elválasztó vizesárok, Balatonfüred és Aszófő határát választja el a *Határszéli-árok*, *Határ-árok*. A határrész hasznosítása alapján kapott nevet a *Delelő*, *Déllő*, az elnevezés magyarázata az, hogy itt delelt, pihent a marhacsorda. A *Temetői-földek* vagy *Lucernások* nevű rész a temető mellett fekszik, régebben konyhakert is volt. A *Pap-kert* a plébános javadalmához tartozó, kőkerítéssel védett kert volt azelőtt, mára beépítették. Tulajdonjogilag a tihanyi apátságé volt, 1945-ben kiosztották. Az *Apátság-erdő* más néven *Papok-erdeje* vagy *Uradalmi-erdő* (1922: *Uradalmi* [K2]), a dombos erdő ugyancsak a tihanyi apátságé volt. A *Vasút-főle* név az azonos nevű külterületi dűlőből való, részben szőlővel telepített, részben pedig beépített rész. A *Közbirto-kossági-erdő* (1858: K1, 1902: J., 1922: K2) 1902-ben részben már legelő, 1959-ig a közbirtokosság tulajdonában állt. A *Pásztor-föld* műveletlen domb pedig a községi pásztorok illetményföldje volt. A *Szilás* nevű határrész kis szilfaerdő, neve a *szil* növénynevből keletkezett -s helynévképzővel. Az *Erzsébet-telepet* Erzsébet királyné tiszteletére telepítették be feketefenyővel, 1968-ban a fákat kivágták. A *Mészégető* az 1960-as évektől kb. 1978-ig működött, azelőtt itt volt a leventelőtér és a lövészház. Az *Iskola-föld* dombos, szántó a község tanítójának a javadalma volt. A *Temető-domb* (1902: ua. [J.], 1922: *Temetői* [K2]) szántó, a temető mellett emelkedik. A *Dudás-hegy* dombos erdő. A *Kétágú* nevű határrész sík szántó, esetében a névadás alapja az, hogy a benne lévő földek két ágra egymásra dültek.

A *Hosszú-rét* helynév alapja az, hogy észak-déli irányú hosszú, keskeny parcellákban döltek a rétek az útra. A *Malomaljai-rét*, más néven *Falualjai rét* (1858: *Falu allyai rétek* [K1], 1902: *Falualja* [J.], 1922: *Falu alatti rétek* [K2]) sík rét nevének alapja a rét fekvése. Személynévvel alkotott helynév a *Somogyi-tarló* (1858: DA., 1902: J., 1922: ua. K2) sík

szántó, az egykori birtokosról elnevezve, valamint a *Badicz-dűlő* (1858: *Badicz düllő* [K1], 1922: *Badicz rétek* [K2]) és a *Badicz-földek* (1902: *Badicz földek* [J.], 1922: ua. [K2]), *Badic föle*, *Főső-Badic*, illetve *Āsó-Badic*, *Badic ajja* sík szántó. A *Badici-kühatár*, társnevén *Kőrakás* valószínűleg a szőlőtelepítéskor a földből kihordott kövek sokaságának lerakóhelye. A *Malom-domb* (1854: *Malomdombja* [GAU.], 1858: ua. [K1], 1902: *Malom dombja* [J.]) neve 1922-ben *Szöllők alja* (K2) volt, dombos szőlő, régebben szántó. Római kori cserepeket találtak itt az 1930-as években, melyek a megyei múzeumban vannak. A falu felett magasodik a *Vásár-hegy* (1902: J.) dombos legelő, az *Agácás* dombos erdő, a *Kis-erdő* ugyancsak, a *Mise-domb* szőlőterület. A *Banya-földlucernás* (1902: uo., 1922: *Lucernás* [K2]) társneve a *Banyaföldek*, dombos rétság, nyaranta lucernát termesztettek rajta. A *Remete*, *Remetei-földek* (1902: *Remetei földek* [J.]) sík szántó, az *Alsó- és Felső-Káposztás* határrészen voltak a falu káposztáskertjei.

Az *Agyaggödör* közelében volt a *Téglaház* (1902: *Tégla* [J.]), a század elejéig az apátság téglagyára működött ezen a területen, a tégláégetéshez szükséges agyagot is itt bányászták. A *Köves-gödör*, *Kües gödör* a téglagyár agyagbányája volt, amit a határban kiforgatott kövekkel töltöttek fel, ezért hívták *Köves-gödörnek*. Errefelé feküdtek a sík *Téglaházi-kertek*. A

Téglaalja (1854: *Tégla allya* [GAU.], 1858: ua. [DA.], 1902: *Téglaalja* [J.]) határrész a fent említett *Téglaház* alatt elterülő sík szántó. A *Téglaszín* (1854: ua. [GAU.], 1858: *Tégla színü düllő* [DA.], 1902: *Téglaszín* [J.]) sík rét, minden bizonnyal a vastartalmú, vöröses talaj színéről kapta a nevét. A sík *Bika-rét* a közbirtokosságé volt, innen takarmányozták az apaállatokat. A *Répa-földek* lejtős szántó, takarmányrépa termesztésére kiválóan alkalmas határrész volt. A *Szilfás-dűlő* sík szántó természetesen arról kapta a nevét, hogy szilfák voltak a területén. A *Pap-rét* és a *Pap-tag* sík szántó és rét a plébánia javadalma volt. A *Tordarét* (1973: *Tordairétdűlő* [Hnt.]) sík erdő, régen kaszáló, ma már beépült. Vizenyős, zombékos hely volt a *Mocsár* (1858: ua. [DA.]), az *Alsó-mocsár*, *Āsó mocsár* (1902: J., 1922: K2), illetve a *Felső-mocsár*, *Főső mocsár* (uo. és 1973: Hnt.) ma már szintén lakotthely. Személynévvel alkotott helynév a *Takácpáli-rét* (1902: J.), egykori tulajdonosáról elnevezve, ugyancsak személyneves a *János-tava* (1902: uo.). A *Mogyorós-völgy* népnyelvi *Magyarósvölgy* (1902: uo.) elnevezésében a völgy *magyarós* jelzője tulajdonképpen a *mogyoró* (széles levelű, barkás virágú cserje; *Corylus*; 1055: TA., 1212 és 1255: OklSz., 1305 k.: BesztSzj.) nyelvjárási alakváltozata, a 'valamivel ellátott, valamiben gazdag' jelentésű -s helynévképzővel.

HIVATKOZÁSOK ÉS IRODALOM

- Bé. = Békefi Remig: *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban*. Budapest, 1907.
- BesztSzj. = *Besztercei Szójegyzék*. Régi magyar nyelvemlék, 1395 k.
- C. = *1852 k. készült kataszteri térkép vázlata* (croquis) (VeMFN.).
- Cs. = Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V.* Budapest, 1890 – 1913.
- DA. = *Dorf Aszöfő in Ungarn. Kataszteri térkép, 1858.* MOL – Térképtár [S 78 301. téka Aszöfő 006-015].
- DHA. = Györffy György: *Diplomata Hungariae Antiquissima I.* Budapest, 1992.
- DL. = *Diplomatikai Levéltár* (Q szekció). Gyűjteményekből. Magyar nemzeti múzeumi törzsanyag (Q 10)
- Erdélyi = Erdélyi László: *A tihanyi apátság története. Első korszak. 1055 – 1701.* Budapest, 1908.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen.* Budapest, 1992 – 95.
- GAU. = *Gemeinde Aszöfő in Ungarn. Kat. térkép, 1854.* MOL – Térképtár [S 78 301. téka Aszöfő 001-005].
- Hnt. = *A Magyar Népköztársaság helységnévtára*. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest, 1973.
- J. = Jankó János: *A Balaton-melléki lakosság néprajza*. Budapest, 1902. Helynevek: 33 – 89.
- K1 = *1858-ban készült színes kataszteri térkép* (VeML [Örvényesés: ZML, Pécselyé MOL]).
- K2 = *1922-ben készült kataszteri térkép* (VeMFN.).
- Kovács = Kovács Éva: *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. Debrecen, 2015.
- MNy. = *Magyar Nyelv*. Budapest, 1905–. // OklSz. = Szamota István – Zolnai Gyula: *Magyar Oklevél–szótár*. Budapest, 1902 – 1906.
- PK. = *Pisky-kódex*. Dr. Rómer Flóris Ferencz: *Tihanyi vár regestuma 1585–1590-ig. I–II.* Történelmi Tár. 1879. 124 – 142., 565 – 582. III. = uo. 1880. 398 – 408.
- PRT. = Erdélyi László, Sörös Pongrác (szerk.): *A pannonhalmi Szent-Benedek rend története. I – XII.* Budapest, 1902 – 1916.
- TA. = *Tihanyi apátság alapítólevele. 1055.* Pannonhalmi Bencés Főapátság, Levéltár [Tihany fasc. I. n. 1.].
- TESz. = *A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára. I–III.* Budapest, 1967 – 76. Index. 1984.
- TÖ. = *A tihanyi apátság birtokösszeírása*. Erdélyi László szövegkiadása (PRT. X: 502–517).
- VeMFN. = Balogh Lajos – Ördög Ferenc – Varga Mária szerk.: *Veszprém megye földrajzi nevei IV. A Veszprémi járás*. Budapest, 2000.
- VeMH. = Kovács József szerk.: *Veszprém megye helytörténeti lexikona 2.* Budapest, 1988.
- VeML = *Veszprém Megyei Levéltár*. Veszprém.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

KI ÉRTED HALT, SZENT VILÁGSZABADSÁG!**BALATONFÜRED SZÜLÖTTE: PRÁGAY [PRAGER] JÁNOS NEPOMUK KÁROLY**1848/49-ES HONVÉD ALEZREDES, A KUBAI „SZABADSÁGHARC”¹ TÁBORNOKA
(BALATONFÜRED, 1812. NOVEMBER 12. – LAS POZAS, 1851. AUGUSZTUS 13.)

A címnek nem véletlenül választottam Petőfi Sándor „Egy gondolat bánt engemet” című versének – némileg módosított – befejező sorát, amely, bátran állítom, mintegy mottójául szolgál egy füredi születésű katonatiszt életpályájának.

A paloznaki római katolikus születési / keresztelési anyakönyv bejegyzése szerint 1812. november 12-én keresztelték meg [valószínűleg előző napon, vagy néhány nappal korábban születethetett] a füredi Savanyúvízen – „In Aciduly Füred” (értsd: fürdőhely) – Joannes Nepomucenus Carolus névre. A bejegyzésből egyértelműen kitűnik, hogy a családnév eredetileg „Prager”, és hogy ezt később világosabb színű tintával átjavították „Prágay”-ra. A bejegyzés szerint az apa – Prager Károly – foglalkozása „arendator”, azaz bérlő [Biztos vagyok abban, hogy azonos azzal a „Práger” Károllyal, aki a mai Kedves cukrászdával szembeni telken – a mai Blaha Lujza utcában – 1794-ben felépült Ferderber-féle házban² működtetett kávéházat az 1810-es évek első felében.], társadalmi állása „ignobilis” [azaz: alacsony vagy alantas származású, tehát nem nemes, esetleg polgári?]. Anyja: Somogyi Terézia. Az újszülött keresztszülei a veszprémi főtisztelendő („Reverendissimus”) Külley János kanonok [Dombóvár, 1763. december 12. – Veszprém, 1849. október 10.; 1830-tól püspök], és a szintén veszprémi Stark Eleonóra voltak. A paloznaki plébánia házasságkötési anyakönyve szerint a szülők: Prager Carolus Leopold [Károly Lipót] és Somogyi Terézia 1812 januárjában – a nap sajnos nem látható, de január hónapban csak ez az egy bejegyzés található – esküdtek örök hűséget egymásnak, a vőlegény ekkor 35, az ara 19 esztendő. A házasulandók lakóhelye a Savanyúvíz. További használható adat nem derül ki a bejegyzésből, így a származási helyük, valamint az vőlegény foglalkozása sincs feltüntetve. Ennek alapján az viszont megállapítható, hogy János Nepomuk Károly az elsőszülött gyermek volt. A szülőkkel kapcsolatosan annyi valószínűsíthető, hogy a menyasszony feltételezhetően a környékről származhatott, de Füreden (paloznaki anyakönyv) 1790 és 1795 között Somogyi Terézia néven nem találtam keresztelést. A jelzett időszakban a 12 dunántúli születésű (Baranya, Fejér, Győr, Tolna, Veszprém vármegyék) Somogyi Terézia közül talán az 1793. szeptember 30-án Somlóvásárhelyen megkeresztelt tünik a legesélyesebbnek. Turi András életrajzi regénye (*Rabszolgák ezredese*) szerint Prágay János Debrecenben gyerekeskedett, az elemi iskoláit is itt, a középiskolát Késmárkon végezte el. A gyerekkorával és az iskoláival kapcsolatban hi-

teles forrást eddig nem sikerült fellelni, így a Turi által leírtakat nem lehet megalapozottnak tekinteni. Már csak azért sem, mert a paloznaki anyakönyvben megtalálható két testvérének keresztelési bejegyzése is: Károly nevű öccsét 1815. március 31-én, Aloysia Sarlotta (Charlotta?) húgát pedig 1817. május 27-én tartották a keresztség alá. A két fiatalabb testvérenél is eredetileg a Prager családnév szerepel, amit utólag javítottak „Prágay”-ra. Az apa társadalmi jogállása náluk: „Pleb.”, ami plebejüst, azaz közrendűt jelent. Az apa foglalkozására nézve semmilyen bejegyzés nem szerepel a fiatalabb gyerekeknél. Az anyakönyvi adatok alapján bizonyos, hogy a család huzamosabb ideig, több évig élt a füredi fürdőn. Valamikor azonban elköltöztek innen, mert a paloznaki anyakönyvekben (házassági, születési és halotti) anyakönyvekben – 1895-ig bezárólag – a családdal kapcsolatosan több bejegyzést már nem találtam. Véleményem szerint a család az 1820-as évek elején elköltözhetett fürdőhelyről.

Prágay János – jelenleg közelebről nem ismert helyen folytatott – tanulmányai befejezése után Bécsbe utazott, és rokonai segítségével az udvari kancelláriánál vállalt hivatali állást. Rövid idő után (1829-ben) belépett a császári hadseregbe közvitéztként, a 19. gyalogezrednél teljesített szolgálatot, 1841-ben, 12 évi szolgálat után, tizedesként³ – más forrás szerint őrmesterként⁴ – szerelt le. Nem ismert, mikor változtathatta nevét Prágayra. 1834-ben Bécsben megjelent egy magyar nyelvű munkája, amelyet már Prágay néven jegyzett: „Oktatás a cs. kir. gyalogság eleibe rendeltetett tábori szolgálatokra, kiadott néhai Mayer József cs. kir. vezér major, magyarra fordított. Ajánlva gr. Gyulai Ferenc ezredes kapitánynak, ki ezt tulajdon költségén kiadta.” 1839 elején befejezte egy másik munkáját, egy magyar nyelvtankönyvet és szótárt német anyanyelvűek számára: „Leitfaden in kürzester Zeit ungarisch zu lernen. Hauptsächlich für den Selbstunterricht und den Gebrauch des k. k. Militärs eingerichtet.” (kb.: hogyan tanuljunk gyorsan magyarul.) Ezt leszerelése évében, 1841-ben szintén kiadták Bécsben. A munkát herceg galánthai Esterházy Miklósnak ajánlotta.⁵

1841 és 1848 között nem sokat tudunk róla.⁶ 1847-ben a Magyar Királyi Udvari Kancelláriánál, Bécsben szolgált hites jegyző- és járulnokként.⁷ A császárvárosban ismerkedhetett meg Klapka Györggyel és gróf Batthyány Lajossal, akiknek javaslatára felvették a Demokrata Klub tagjai sorába. 1848 áprilisában az újonnan létrehozott magyar külügyminisztérium járulnoka lett Bécsben. 1849 januárjában Klapka György a már (frissen) honvédfőhad-

naggyá kinevezett Prágayt választotta segédtszjtjének: *„Debrecen, 1849. január 9. Kossuth Lajos levele a hadügyminisztériumhoz. Klapka György honvédi <sic!> őrnagy, a Honvédelmi Bizottmány által 1849 január 9-én ezredessé, s a miskolci hadsereg vezérévé, melléje pedig Prágay János elnöki úrnok főhadnagyi ranggal segédtszjté, mindkettőjüknek folyó év január 1-től számítandó rang s illetménnyel együtt, kinevezettek; az illető oklevelek innét kiadatván, miről a hadügyminisztérium utólagosan értesítetik. Kinevezés, melynél fogva Klapka György honvédi őrnagy a Honvédelmi Bizottmány által ezennel ezredessé és a miskolci hadsereg vezérévé kinevezetik azon hozzáadással, hogy új rangjába és ezzel járó illetményei élvezetében folyó évi január elsejétől lépend. Kelt Debrecenben Január 9-én '849.”*⁸

Április végéig az I. hadtestnél, majd májusban a hadügyminisztériumban, végül június elejétől a komáromi várórségnél szolgált. Február 5-én századossá, május 13-án őrnaggyá, augusztus 8-án alezredessé léptették elő, ekkor egyúttal a VIII. hadtest vezérkari főnökévé is kinevezték. A váci (április 10.) győztes ütközetben tanúsított magatartásáért megkapta a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályú kitüntetését. Szeptember 28-án a katonai és polgári érdemjel II. osztályával tüntették ki az augusztus 3-i komáromi győzelemért. Az erőd kapitulációja után menlevelet kapott, rövid ideig Bécsben tartózkodott, majd még október folyamán több volt komáromi katonatársával együtt a császári hatóságokhoz fordult amerikai útlevélért. Ebben (a kérvényében) leírta, hogy Balatonfüreden született, 37 éves, és hogy korábban őrmester (? – lásd: 4. sz. jegyzet) volt a 19. gyalogezrednél. Hamburgon keresztül az Egyesült Államokba kíván hajózni.

1849–1850-ben, New Yorkban a magyar szabadságharcról írt munkája angol⁹ – összeállításában Fonet Kornél (szintén emigráns magyar honvédtiszt) segített Prágaynak –; és német¹⁰ nyelven könyv formájában is megjelent, állítólag ebből tartotta fenn a kis magyar kolóniát. A kötetet, vagy annak egy változatát valószínűleg francia¹¹ nyelven is kiadták, minden bizonnyal a New Orleansban élő francia ajkú etnikum érdeklődésére alapozva. A könyv első részében a forradalom katonai eseménytörténetét – a saját meglátása szerint –, a második részben 12 vezető (Kossuth, Batthyány, Szemere, Csányi, Perényi László, Görgey, Klapka, Perczel, Damjanich, Aulich, Bem, Dembinszky) portréját írta meg. Ez idő tájt a mintegy hatvan fős New York-i magyar menekült kolónia korábbi tagjai közül Újházi László néhány társával már megalakította Iowában a kérészetletű Új Budát, Prágay János, volt honvéd alezredes, Klapka egykori segédtszjtje pedig a Texasban megalapítani tervezett Kossuthfalva számára próbált jelentkezőket toborozni.

Majd feltehetően az aranyláz hírére több más 48-as magyar honvédhez hasonlóan Kaliforniába indult. Prágay, aki társaival New Orleans érintésével Matamorosból a mexikói területeken át kívánt a nyugati partra eljutni, út-

közben értesülhetett Sonora állam kormányzójának felhívásáról, melyben vérdíjat tűzött ki a Miguel Esteban vezette apacs lázadókra, és 1850 februárjától külföldi gerillák toborzásába kezdett. Ekkor találkozott össze Xantus János¹² is Prágayékkal, amiről Xantus így írt 1851 elején egyik, Magyarországra küldött, és az osztrák titkosrendőrség által elfogott levelében: *„... Istennek hála, egészséges vagyok, és tegnap tértem vissza Közép-Amerikában tett utazásomból Londonba. Amerikába egy itteni természetrajzi kereskedelmi cég megbízásából mentem ki, és egyidejűleg több magyar telepítés ügyében jártam el. Mexikóban két hétig voltam, ahol Prágay János ezredessel és Radnich Imre kapitánnyal, hazánk fiaival találkoztam és kellemes napokat töltöttünk együtt. Mindketten a tudott [mexikói] köztársaság szolgálatában állanak, több honvéddel egyetemben, magyar szolgálati rangjukban. Az utóbbi az előtt nevezettnek adjutánsa. Az ezredet éppen abban az időben szervezték meg, és ugyanazon a napon, amikor Mexikót elhagytam, vonultak be Anispe [helyesen Arizpe] Sonora tartományba, az apachok és a sakfox indiánusok ellen. Hondurasban. Mosquitóban és Chagresben is töltöttem néhány napot. Az utóbbi helyen szintén találkoztam hét hazánkfiával, akik éppen útra készültek Kaliforniába. Chagresből Jamaic-ba [értsd: Jamaicába], innen a Haiti-szigetekre vettem az utamat, melynek fővárosában, Porte au Pince-ben szintén több volt honvédtiszttel beszélgettem, akik a fekete felség, Soulongue császár¹³ szolgálatában állanak, és magyar rangjukat megtarthatták. Itt aztán végre a <<Laurence>> hajóra szálltam, amely Southamptonba hozott. ... Az utazás, beszámítva a tengeri utat, oda-vissza 14 hetet vett igénybe. ...”*¹⁴ Az Ignacio Pesqueira vezette 100 fős csapat, amely 1850. december 27-én indult Arizpéből, pár nappal később Pozo Hedionónál egy 600 fős indián seregbe ütközött, és vereséget szenvedett. Az expedícióban részt vett magyarokról további információ nincs, így csak feltételezhető, hogy a két hónappal később maga José Maria Carrasco, Sonora állam kormányzója által vezetett büntetőexpedícióban, a 400 főre bővített seregben továbbra is igényt tartottak Prágayék segítségére, akik, legalábbis Xantus szerint, magyar szolgálati rangjuk elismerésével komoly befolyást szerezhettek az egység irányításában.

Prágay amerikai tartózkodásáról Dojcsák Győző is írt *„Amerikai magyar történetek”* című könyvében: *„A kis számú magyarság nemcsak New Yorkban húzott szét, de a Vadnyugaton is, hiszen Prágay János például Texasban egy ellenkolóniát szervezett – hitelre kért különböző nagyságú telkeket a tisztek, honvédek és Kossuth részére, de semmi sem lett belőle. [55. oldal] ... Amikor ez a beszéd¹⁵ elhangzott még ott volt a városban a levert szabadságharc két francia származású menekültje: Henry Ney (Klapka segédtszjtje volt) és Henry Villachamp, akik magyar érdekeket képviselő megnyilatkozásaik miatt kedvező hatással voltak a közvélemény alakulására. Amikor a magyar menekültek közül elsőnek Prágay János ezredes és Fonet*

Kornél megérkezett Bostonba (a december 9-én befutott Európa nevű hajóval) – az újságok – például a *Courier* 1849. december 10-én és azt követő napokon, a *Herald* december 11-én és az utána következő napokon írtak róluk és a szabadságharcról. Ez a két megnyerő modorú, kellemes ember már a hajón sikert aratott. Pénzüik nem lévén az angol segítséggel váltott jegyük a legolcsóbb kabinra szolt, de rögtön elterjedt a hír, hogy kik ők, és az első osztály gazdag utasai kifizették az árkülönbséget, meghívták és a szó szoros értelmében keresztül pezsögözték velük az Atlanti-óceánt. Útitársaik aztán be is vezették őket a bostoni előkelő társaságba, ahol már meg is alakult a <<Stearns-féle magyar klub>>, amelynek tagjai közé, amelynek tagjai között volt C[harles]. Dana lapkiadó, Emerson, Longfellow és Lowell költők, E. Peabody, és Sedgewick kiadók, Putnam lapkiadó és mások. Valószínűleg az ő rábeszélésükre Prágay és Fonet azonnal neki is láttak a szabadságharc történetének megírásához, amely könyv a Putnam kiadónál 1850. február 28-án megjelent, és hamarosan követte a német nyelvű is. A gyorsan megírt és kiadott könyv elsőként ismertette a szabadságharc kitörésének okait, annak történetét és küzdelmeit, így nagy szolgálatot a magyar ügy népszerűsítésének [87. oldal] Kikötője révén New Orleans amolyan magyar nemzetközi átjáróház is lett. Itt tudta meg az egyik mulatóban Prágay János, hogy Narciso López felkelőket toboroz Kuba felszabadítására. A Spanyolországból <!> menekült tábornok, és a Magyarországról menekült ezredes itt találkozott. Innen indultak el Kubába, amely végzetes lett mindkettejük, illetve több más magyar számára is, akik velük tartottak. (Prágay 1851 augusztusában, a világos fegyverletétel második évfordulóján fejezte be életét.)... [98. oldal] ... Prágay Károly <sic!>, Klapka György hadnagya egy kis csoportot szervezett, hogy részt vegyenek az amerikai–spanyol polgárháborúban Kuba felszabadításért. ...” [102. oldal]¹⁶

1851 augusztusában Prágay és Radnich már New Orleansban voltak, ahol megismerkedett a venezuelai származású kubai forradalmárral, Narciso Lópezzel. Prágay felajánlotta neki szolgálatait, és több volt honvédtiszt társával csatlakozott hozzá. López ekkor újból¹⁷ megkísérelte Kuba „felszabadítását”. 1851. augusztus 3-án indultak el New Orleansból. Hajóra szállva, azt tervezték, hogy Kubába áthajózva, mintegy 400 fős sereggel szálltak partra, de nem sikerült megszerezniük a helyi lakosság támogatását. Az elfogottak vallomásai alapján az expedíciós hadsereg felépítése az alábbiak szerint alakult: a vállalkozás főparancsnoka Narciso López tábornok, a vezérkar főnöke tábornoki beosztásban Prágay János. A vezérkarnak három tisztje volt, mindhárom „magyar”: Radnich Imre százados, akiről ismert, hogy Prágayval jött Komáromból, Sewold és Reckendorf hadnagyok. Az öt adjutáns közül kettő magyar: Schlesinger Lajos őrnagy, szintén Komáromból, s egy Blumenthal nevű ezredes. Az expedíciós hadsereg 5 „ezredre” tagozódott:

1. *Estado primer regimiento* : A, B, C, D, E, F századokkal, összesen 219 fő. A *Compañía B* parancsnoka Duna Jakab.
2. *Primer regimiento de artillería*: A, B, C századokkal, 114 fő. A *Compañía C* parancsnoka Kerr százados (kapitány), föltehetően azonos a komáromi Kern tüzérfőhadnaggal.
3. *Primer regimiento de patriotas cubanos*: Itt csak egy század van, az összlétszám 49 fő.
4. *Primer regimiento de hungaros*: A „magyar” ezred parancsnoka Bontila György őrnagy, a parancsnoki kar tagjai: Pidánk László százados, Csermelyi József, Péteri János, Kerekes Adalbert, Éichler Konrád hadnagyok.
5. *Regimiento alemán*: A tisztek nevei közt: Bíró Pál Mihály. A két utóbbi ezredben 9–9 fő volt csak, s a kubai ezreddel együtt olyan kereteket alkottak, melyeket a partraszállás után csatlakozó kubaiakkal töltöttek volna fel.

Ennek alapján, mely azonban csak a tisztek neveit közli, s az esetleg rangot nem viselőket nem, kb. 18–20 magyarral számolhatunk a partraszálló egységekben. Feltételezhetően azonban ennél többen voltak. Részben azért, mert a rendelkezésre álló adatok bizonytalanok. A témával kapcsolatban nem találni két olyan művet, melynek adatai egyeznének. Van, aki 435 főről írt, s szerinte csak 9–15 kubai lehetett az expedícióban. Más szerző 450 résztvevőről írt, és arról, hogy az általa megtalált kubai források szerint száznál több magyar vett részt az expedícióban. De olyan is akadt, aki 500 fős csapatról írt. Feltételezve, hogy az összes kubait egy „ezredbe” tömörítették, s azt, hogy az amerikaiak Crittenden¹⁸ vezetésével szintén együtt voltak, amiből az következik, hogy az egyetlen ténylegesen reális erőt jelentő „ezred”, az *Estado primer regimiento*, tehát a kb. 220 katona, elsősorban európai emigránsokat, köztük magyarokat is tartalmazott. (Minden bizonnyal magyarokból állt a *compañía B* is, élén Duna Jakab hadnaggal.) Felvetődik továbbá, hogy az Egyesült Államokba indult kb. 60 komáromi emigráns nagy része – hiszen Újházi csak tizedmagával ment tovább New Yorkból, hogy megalapítsa New Budát – nem Prágayval tartott-e? Feltételezve természetesen azt is, hogy a komáromi emigránsok között lehettek nem magyar (elsősorban német) katonák is, akik Komáromban harcoltak Klapka seregében. Mindenesetre annyi bizonyos: a magyar 48-as emigránsok szerepe az 1851-es partraszálló expedícióban jelentős volt.

Azon túl, hogy a várttal ellentétben a helyi lakosság nem állt melléjük, a többszörös spanyol (van, aki 25 ezer fős spanyol seregről írt, de véleményem szerint ez túlzás) túlerővel szemben tehetetlennek bizonyultak. Az augusztus 12-én¹⁹ reggel, Bahia Honda-nál partraszállókat, akik ráadásul két részre oszlottak, a kubai spanyol hadsereg két csatában szétverte. Az őket szállító Pampero gőzös rögtön visszafordult a partraszállás után, valószínűleg azzal a céllal, hogy fűtőanyagot vételezzen, továbbá, hogy egy másik egységet is Kubába hozzon. (Ezért nem is tudtak Lópezék hajón elmenekülni.) A forrásokból rekonstruálni lehet a las

posasi csata részleteit. Egy elfogott észak-amerikai partraszálló a spanyol hatóságok előtt tett vallomásában a következőt mondta: „A López parancsnoksága alatt maradt rész [Crittenden vezette a másik csoportot] Las Posas [Pozas] felé menetelt anélkül, hogy az úton bárkivel is találkozott volna. A vidék népe elmenekült közeledtükre, és hogy amikor megérkeztek²⁰ Las Posashoz, teljesen elhagyott helyet találtak, és képtelenek voltak rábírní a lakosokat, hogy visszatérjenek házaikba. A következő napon a királynő csapatai megtámadták őket, ezért később visszavonultak, átadva azoknak a térség birtoklását. Ebben az akcióban elvesztették Prágay tábormokot és egy ezredest,²¹ akinek a nevét elfelejtette.” Manuel Ena tábormok, a spanyol csapatok parancsnoka a las pozasi csatában, a következőképp számolt be az ütközetről: „Az erők egy részével az említett század támogatására siettem, mivel a kalózokat közvetlenül fedezték az utcára nyíló házak, ahonnan szintén tüzeltek, s mivel barrikádokat állítottak fel az utcák végén. Halálos tűzzel fogadtak bennünket, melyben elvesztettük a Leon-ezred parancsnokhelyettesét, senior Nadalt. A csapatok első fele kifejezhetetlen szilárdsággal szuronyrohamra indult, s mindenkit holtan hagyott maga mögött, aki volt olyan merész és az első házbán foglalt állást. Ezek közt volt a magyar Prágay tábormok is ...”²²

Eszerint Prágay a csataterén halt meg, és a menekülő csoportokat elfogva, a kb. 160 fős fogolycsoportba 12 magyar került. Ezek közül hármat (lásd: 24-es jegyzet) a havannai Cabana erődben Crittendenekkel egyetemben, a spanyol rangidős tiszt parancsára, kivégeztek. Az életben hagyott kilenc magyart a spanyolok a ceutai bányákba [az Észak-Afrikában, Spanyol-Marokkóban található Ceutáról van szó] deportálták. Innen az egyikük (Schlesinger Lajos) hamar megszökött, de 1852-ben a többiek is elengedtek. López is elfogták és kegyetlen kínzások után kivégezték. Más forrás szerint Prágay súlyosan megsebesült mindkét lábán, fogságba esett, és látva a spanyolok megtorlását, inkább önkézzel vetett véget életének, az ereit felvágva. Ismét más forrás szerint agyonlőtte magát.

Prágay kubai szerepeléséről magyar nyelven Turi András mellett tudomásom szerint talán Ács Tivadar²³ írt a legrészletesebben. Bár nem összefüggően meséli el, hanem időben ide-oda ugrálva. Véleményem szerint a magyar szerzők közül talán az ő leírása állhat legközelebb a valósághoz, inkább, mint Turié, annak ellenére, hogy Ács a szövegben helyenként önmagának mond ellent. Ács szerint „Narciso Lópeznek 1851. augusztus elején sikerült új hajót bérelni, a <<Pampero>>-t. Ez a vállalkozás sem maradt titokban. A spanyol konzul kéri a New Orleans-i hatóságokat a hajó lefoglalására. Vasárnap van, nem lehet tenni semmit. Éjjel felszedik a horgonyt és a <<Pampero>> elindul Kuba felszabadítására. Kétszázötven puskájuk van, muníciójuk alig, szeniük csak fordulóra elég. ... A <<Pampero>> augusztus 11-én éjjel ér partra Havannától harminc mérföldnyire lévő mély bennülású Bahia Hondánál. Elsőnek Prágay János

<<ezredestábormok>> lép a kubai partra, utána Narciso López, aki térdre hull katonái előtt és megcsókolja a földet. Kiszállás után <<Pampero>> ellengőzt ad és máris indul vissza New Orleansba. Hátrálásról, menekvésről szó se essék. A kis csapat az éj leple alatt elindul Las Pozas irányába. Egy rejtkehelyen négy nyerges ló várta a főtiszteket. Lóra ültek és ballagtak tovább. Las Pozasnál már a spanyol sorkatonaság gyűrijében vannak. Aki nem gyáva, utánam! – rohamra vezényelt Prágay. De az amerikaiak és a spanyolok nem jártak Branyiszkónál és a Piskihídnál, meg sem mozdultak. Mindössze nyolc magyar követi. Prágayt golyó éri, lefordul lováról. Honfúársai bevonszolják az út mentén lévő házba. Orvos nem jött a <<Pampero>>-val, a sebesült Prágay sorsa megpecsétlődik. Sebe gennyedni kezd. Belázasodik. Így vergődik egész nap. Augusztus 13-a van, a világosi fegyverletétel második évfordulója. Prágay fejéhez illeszti revolvere csövét. Kattan és nincs dörrenés. Kicsavarják kezéből a fegyvert. Már hallja a győztes spanyolok vad ordítóását, seblázában ez az üvöltés még felfokozódik és Prágay János kubai ezredes-tábormok fölhasogatja ereit. Vértócsában akadtak rá. Narciso López 1851. szeptember 1-jén a havannai Cabana-erőd [Cabana] most babérral körülövezett sáncán garottal²⁴ fojtották meg. Itt végezték ki a spanyolok Üreghy és Vecsey magyar honvédkapitányokat, akik Prágay szavára részt kértek a kubai nép felszabadításában. A többiek a spanyolok láncra fűzve az észak-afrikai Ceuta higanybányáiba hurcolták. Történetüket Schlesinger Lajos írta meg, aki onnan megszökött. ... A kapituláció²⁵ után Prágay Amerika felé vette útját. New Yorkba érkezvén, az első, amihez látott egy kis magyar munkának kiadása volt, mely Magyarországot és az imént lefolyt függetlenségi harcát ismerteti azon célból, hogy hazánkért akkoriban rajongó yankeek figyelmét személyére irányozza. És ez sikerült is neki. Rövid időn belül számos jóbarátot szerzett és ezek csakhamar bemutatták őt López tábormoknak, a kubai elégedetlenek vezérének. López épp akkor készült második²⁶ kubai expedíciójára. Az észak-amerikaiak pénzzel és fegyverrel segítették őt vállalkozásában. Arról volt szó, hogy Kubát a spanyol iga alól felszabadítsák, tehát a népszabadság ügyét szolgálta, aki hozzájárult ez ügy előbbre viteléhez. Kell-e mondanunk, hogy Prágay pillanatig sem habozott elhatározásával. López kísérijével ajánkozott s a tábormok vezérkari főnökévé nevezte ki őt. A kis felszabadító csapat, amelyhez Prágayval egyetemben még több magyar is csatlakozott, hajóra szállt, és a sziget egy őrizetlenül hagyott pontján szerencsésen partra is lépett. De nem kísérte tovább López jó szerencséje, mely húsz esztendővel utóbb Garibaldit oly fényes sikerrel segítette. A lakosság, még a színes is, teljesen nyugodt maradt. Csak kevesen követték zászlóit és így a spanyol helyőrségnek egy-két véres ütközet után sikerült a bátor kis csapatot tönkretenni. López elfogatván, kegyetlen halállal múlt ki. Prágay, akire ugyanez a sors várt, sebesülten fekvén a csataterén, pisztolyló-

véssel vetett véget életének. Hősként esett el a daliás haláltánc mezején, s utolsó lejtése volt a legszebb egész életében. ... Prágay New Yorkba való érkezése után a város közelében egy kis birtokot bérelt és Fornét Kornél társágában hozzáfogott munkája megírásához, mely 1850-ben a Putnam-cégnél jelent meg 'The Hungarian Revolution' címmel. Továbbiakban az volt a célja, hogy az akkor annektált Texasban egy magyar telep alakuljon, mert nem akarta átengedni a dicsőséget a 'New Buda'-iaknak. Ujházy Klára leveleiből kitér, hogy a texasi magyar falut már eleve <<Kossuthfalvára>>-nak keresztelte el. López meghívása azonban új útra térítette érdeklődését. A magyarok toborzása a kubai expedíció részére New Orleansban kezdődött, mikor Ujházy földkereső csoportjával odaérkezett. Akkor ott öten jelentkeztek. Schlesingert, Prágay ajánlatára, aki őt Komáromból ismerte, López ezredessé nevezte ki és a legbizalmasabb feladatokat bízta rá. Udvardy Pál komáromi kapitány, aki később sok amerikai kaland után Ausztriába került, mesélte el László Károlynak, Kossuth naplóíró titkárának, hogy havi 24 dollár zsoldot kaptak Lópezről. ...²⁷

A López-expedíció megítélése eltérő. Egyesek, mint például Vecseklőy József is, az USA expanziós törekvések burkolt kísérletének tekintik, a kubai sziget megszerzésére a spanyoloktól, ami aztán majd 50 évvel később sikerrel is járt. Az amerikai kormány már 1848-ban 100 000 000 (száz millió!) dollárt ajánlott fel Kubáért, amit a spanyolok elutasítottak, és „inkább látnák a szigetet elsüllyedni, semmint amerikai kézben”. A vakmerő López-expedíció(k), főleg az 1851-es mellett, különösen a déli, rabszolgatartó államokban rendkívül erős rokonszenv nyilvánult meg. Ennek spanyolországi visszhangját Webster külügyminiszternek diplomáciai úton kellett lecsendesítenie. Még 1851-ben újabb amerikai vételi ajánlat történt, erre a spanyolok kijelentették, hogy Kubáról lemondani olyan lenne, mintha lemondának a nemzeti önbecsülésükről. Anglia és Franciaország fel is szólította az Egyesült Államokat, hogy közösen (hárman) garantálják Kuba birtoklását a spanyolok számára. Az USA kormánya 1852-ben diplomatikusan kitért a kötelezettség vállalása elől, mondván: „... bizonyos körülmények között a sziget birtoklása az Egyesült Államok biztonsága szempontjából nélkülözhetetlen lehet”.

Más szerzők szerint a kaland célja kizárólag az elnyomott kubaiak felszabadítása volt a spanyol gyarmati uralom alól.

Abban valamennyi szerző egyetért(ett), hogy Prágay és társai nem az anyagi haszonszerzés miatt – bár az 1851-es kísérlet önkéntes résztvevőinek állítólag fejenként 2 000 és 4 000 dollár közötti javadalmazást ígértek –, hanem politikai meggyőződésből csatlakoztak.

A katasztrófába torkolló 1851-es López-expedícióra (illetve egész pontosan: a „Pampero-gőzös expedícióra”) Havannában, az erőd előtt egy kőobeliszk emlékeztet.

A Tolnai Világlapja 1932. évi november 13-i számában Kun Andor az alábbi írt Prágayval kapcsolatban: „Felek Károly, az amerikai magyarság nemrégén elhunyt kitűnő adatgyűjtője írta meg, hogy a havannai Cabanna erdőben<sic!> [helyesen: Cabana erőd] bronztábla örökítette meg az 1851-iki kivégzett forradalmi hősök emlékét, de erre a bronztáblára nem vészték fel Prágay Jánosnak és magyar mártírtársainak nevét. Cuba szabadsághősei voltak, életüket áldozták az idegen náció ügyéért és az utókor még arra sem méltatta őket, hogy a nevüket rávéssze a halhatatlanságot hirdető emléktáblára.”²⁸

A magyar hősök emlékét Kubában nem felejtették el. A kubai magyar emigráció mindenestre kegyelettel őrizte Prágay emlékét, egy Kubai Magyar Prágay János Alapítvány (emlegetették úgy is, hogy Prágay Alap Emlékbizottság) jött létre, melyben a magyar–kubai történeti kapcsolatok ápolását, emlékek felkutatását, stb. végezték), s 1944 márciusában a kubai kormánynak átadták a Prágay emlék-festményt.²⁹

1944-ben Havannában a Kubai Magyar Prágay János Alapítvány jelentette meg spanyol nyelven az alábbi kötetet: „El Fondo Cubano-Hungaro János Prágay: a la memoria del General Narciso López, Juan Prágay, Gotay, Crittenden y demás bravos héroes ... ”, magyarul kb.: Narciso López tábornok, Prágay János, Gotay, Crittenden, és más bátor hősök emlékére ...³⁰

Prágay János kubai emlékére vonatkozóan egymásnak ellenmondó – és alaposan felnagyított, eltúlzott – információk is napvilágot láttak. A Csehszlovákiában megjelent, a Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége által kiadott „A hét” című magyar nyelvű hetilap 1970. évi november 1-jei, 44. számában, a 17. oldalon egy „régí” de pontosabban meg nem határozott cikkből idéz „Magyar honvédelmek Kuba szigetén” címen, és ebben az alábbi olvasható: „Még a kubai magyarok is alig ismerik a Havannától 50 kilométernyire fekvő Artemisa városkát. Szürke, unalmas, istenhátamögötti fészkek. Történelmi érdekességet csupán az a zöldesszürke homokkőobeliszk kölcsönöz neki, amely a piactéren áll. Ezt az igénytelen külsejű emlékoszlopot a független Cuba emelte 320 magyar negyvennyolcas honvédnek, akik nem tették le a fegyvert Világosnál, hanem áthozták az Újvilágba s itt felajánlották a szabadságáért harcoló Cubának. Mint az emlékoszlop bizonyítja, becsülettel megállták a helyüket, s azt a fegyvert, amelyet Világosnál sem adták ki kezükből, itt sem tették le. Az obeliszk egyik oldalán a következő felírást találjuk:

<<En este lugar sagrado, sacrificio su vida en compania de 320 soldados hungaros el colonel Alejandro Pragy!>>

Magyarul:

<<E szent helyen küzdött és áldozta fel életét Prágay Sándor<sic!> ezredes 320 magyar honvéd katonával Cuba szabadságáért! >>

Az oszlop túlsó oldalán a kis magyar csoport heroikus küzdelme és szomorú vége olvasható:

Prágay Sándor magyar honvédezredes 320 magyar honvédkatonával hosszú hányattatás után 1852-ben ért Cubába. Azonnal csatlakoztak a felkelőkhöz, akik Cuba szabadságáért harcoltak spanyol elnyomók ellen. Prágay maroknyi csapatával Artemisában egy hevenyészett erődben védte magát a nagy túlerő ellen. A spanyol csapatok parancsnoka, tudva, hogy idegenek védik az erődöt, megadásra szólította fel őket: – Otthon sem adtam meg magamat, Itt sem fogom megtenni – volt Prágay válasza. A spanyolok megtámadtak és ötnapi véres küzdelem után elfoglalták a várat. Prágay<sic!> és 313 társa elesett. Az elfogott hét honvédet a spanyol főhadiszállásra vitték, további sorsukról mit sem tudnak. Ennyit örökít meg hőseinről a magyar honvédvirtusnak e távoli emlékoszlopa.”

A kérdéses cikk a Pesti Hírlap 1941. február 16-i, vasárnapi számában jelent meg, a 3. oldalon. A címe: „Egy magyar szabadsághős Kuba szigetén”, szerzője: (–mán.). Az ebben leírtak nagyjából megegyeznek az 1970-es interpretációval, az alábbi eltérésektől eltekintve: 1.) Az obeliszket „A kubai kormány emelte a háromszázhusz magyar 48-as honvédeknek, akik nem tettek le a fegyvert Világosnál, hanem átvitték az Újvilágba. Megkeresték azt, a nemzetet, amely szabadságáért küzdött akkoriban, s felajánlották kardjukat a kétségbeesett erőfeszítéssel harcoló Kubának.” 2.) a spanyol nyelvű felirat magyar fordításában az 1941-es cikkben nem szerepel „Cuba szabadságáért”. 3.) „Prágay maroknyi csapatával Artemisában egy sajátmaguk által hevenyészett erődben védte magát a nagy túlerő ellen.” 4.) „Ennyit örökít meg a hősokról az artemisai emlékoszlop.” A Pesti Hírlap 1941-es írása a Havannában megjelentetett Kubai Magyar Újságban – 1927-től jelent meg – három hónappal korábban (1940. november?) szereplő cikk nyomán született, amelyet így interpretált: „... kubai honfitársaink emlékünnepséget készítenek elő egy általunk alig ismert magyar szabadsághős: Prágay Sándor negyvennyolcas honvédezredes emlékezetére.”, majd következik a már fentebb olvasható szöveg. Valószínűleg az egész szöveget is a kubai magyar nyelvű újságból vehették át 1941-ben.

Az írás, amellyel, hogy több – szerintem alapvető – tévedést is tartalmaz, az iskolapéldája annak, hogy az újságírói fantázia mire képes. A kérdéses emlékműről nem áll rendelkezésre fotó, így az idézett felirat hitelességét nem lehet ellenőrizni. Persze elképzelhető, hogy tényleg ez áll rajta, de ebben az esetben a történetek az emlékjelet állítók tudatában az idő múlásával jó alapos átalakuláson mentek át.

Turi András Prágayról szóló életrajzi regényének utószavában a következőket írta: „Havannában emlékoszlop hirdeti a nemzeti hősök dicsőségét. A márványba vésett névsorban ott található az 1851-es felkelés részvevőinek neve is. Közöttük ez a név: Colonel János Prágay. Berzenczey László, a szabadságharc alatt Kossuth erdélyi kormánybiztosa megírta: amikor Kubában jártakor³¹

megkereste Prágay sírját, a csapata élén arra lovagló Ibanez ezredes – megtudva, hogy magyar emigráns áll a sírnál – tiszteletadást vezényelt az egykori szabadsághős fejfája előtt. Lehet, hogy ez az Ibanez ezredes ugyanaz³² volt, aki Prágayval egykor ellenfélként állott szemben? Ma már nehéz lenne megállapítani. Prágay János nevét, tetteinek és hősi halálának történetét jól ismerik a szigetországban. Az iskolai történelemkönyvekben is szerepel a távoli föld szülőtte, aki életét adta a sziget népének igaz ügyéért.” Tekintve, hogy a könyv az ifjúság számára íródott, így nem feltétlenül helytálló minden, ami benne található, ezért véleményem szerint bizonyos fenntartással kezelendők az adatai. Például Turi a regény elején debreceni szülőháza írást ír, de ez értelmezhető szülői háznak, azaz a szülei házának is. Továbbá Turi arról ír, hogy Prágayék elfoglalták előbb a havannai Cabana erődöt, ezután több győzelmet arattak, majd Varras erődítményébe vonultak vissza. Végül, a spanyolok több mint két hónapos ostroma után, amikor nem tudták tovább tartani a spanyolok ellen, inkább annak romjai alá temetkeztek. A magam részéről egy fiktív – nem hiteles dokumentumokon alapuló – életrajznak tudom a művet tekinteni.

1954 nyarán a Magyar Rádió Petőfi adója több alkalommal is leadta Láng Dezső³³ 15–20 perces előadását, „Prágay János, a kubai szabadság magyar hőse” címmel.

1980-ban a Magyar Televízió 75 perces tv-játékot készített Hajdufy Miklós rendezésében, Sándor Iván: „A párba” című drámájából. A történet 1851-ben játszódik Kubában, a López-expedíció egyik elképzelt epizódját dolgozta fel, és úgy is lehet tekinteni, hogy egyfajta emléket állított Prágay Jánosnak. A filmet március 2-án vasárnap este 8 órakor tűzte műsorára a televízió [ekkoriban még csak egy csatornán sugároztak]. A szereplőket Kozák András, Hegedűs D. Géza, Koltai Róbert, Szabó Sándor, Darvas Iván, Vörös Eszter és mások személyesítették meg.

1983. március 15-én Komáromban, az igmándi erőd déli oldalában, az erőd úgynevezett „ellenlejtőjén” 48-as emlékparkot avattak. A parkban tíz kopjafát állítottak fel. Az elsőt ez olvasható: „Dicsőség a komáromi vár védőinek, az 1848–49-es csaták neves és névtelen hőseinek.” Körülötte félkaréjban kilenc kopjafa sorakozik, amelyekre egy-egy, Komárom védelmében szerepet játszó honvédtiszt – Damjanich János, Guyon Richárd, Klapka György, Lenkey János, Mack József, May János, Prágay János, Török Ignác, és Újházi László kormánybiztos nevét vészték. A kopjafákat a Vértesi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság támogatásával a szőnyi Csokonai Művelődési Központ fafaragó szakköre készítette Cs. Kiss Ernő népművész irányításával. Később a komáromi erőd 1849. április 26-i felmentésében fontos szerepet játszó, majd a július 2-i II. komáromi ütközetben, Ószónynél súlyos fejsébet kapott Görgey Artúr tiszteletére is felállítottak egy kopjafát.

Talán egyszer Balatonfüreden is állítanak emlékjelet a távolba szakadt szülőttének, Prágay Jánosnak.

Jegyzetek:

- 1 Ebben az időben kezdte el szárnyait bontogatni Spanyolország – egykor hatalmas – amerikai gyarmatbirodalma egyik utolsó darabjának, Kuba szigetének függetlenségi mozgalma. A mozgalmat vezető kreol arisztokrácia azonban az 1848-as európai forradalmak eszméit általában elutasította, politikai függetlenségre való törekvésük ugyanis nem fért össze a fennálló gazdasági és társadalmi rend – benne a rabszolgaság intézményével – megváltoztatásának gondolatával. A sziget iránt érdeklődni kezdett az Amerikai Egyesült Államok is, amely 1848-ig abban volt érdekelt, hogy más hatalmakat – elsősorban az angolt – távol tartsa a szigettől, így megfelelt neki, ha az spanyol kézben marad. Az 1850-es évektől az USA kormánya „hivatalosan” ugyan „iltotta” az elsősorban 1848 és 1861 között Kubába, Mexikóba és Közép-Amerikába indított „vállalkozásokat”, melyek a helyi forradalmi vagy függetlenségi erőket, illetve az észak-amerikai annexió igényeit voltak hivatottak támogatni, de hallgatólagosan eltűrte, és időnként pénzzel és fegyverrel támogatta is. Az ilyen expedíciókhoz toborzott legénységben sokan voltak olyanok, akik valamilyen politikai meggyőződésből álltak be, mint az Prágayék esetében is elmondható, akik pontatlan információik miatt a kubaiak ügyét azonosnak érezték a sajátjukéval. De legtöbbször mégis kalandvágyból és pusztán pénzkereseti célból csatlakoztak ezekhez a vállalkozásokhoz.
- 2 Ferderber Máté budai polgár, „csokoládés”, az 1793-ban a mai Blaha Lujza utcában – a mai Kedves cukrászdával szembeni – megszerzett (10. számú) telkén 1794 nyarára felépíttette a házat. Ferderber 1794-ben kávémérési és biliárdjáték tartási jogért is folyamodott. A helytartótanács 1794. augusztus 23-án a szentmártoni prefektusnak küldött levelében leszögezte, hogy Ferderbernek a kávémérési jogot nem a házához, hanem a személyéhez kötötten engedélyezi, ebből következően ezt a jogot nem adhatja tovább. A füredi fürdőhöz fűzött elképzelései valószínűleg nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mert 1814-ben az épületet Ferderber eladta Petrovits füredi fürdőorvosnak. Petrovits az állítólagos német nyelvű adásvételi szerződés szerint a kamara által adott kávémérési joggal, és a Prager [vagy Prager] Károly bérlő által használt kávéházi felszereléssel együtt vásárolta meg Ferderber házat. A felszereléshez 7 db fali gertyatartó, 5 keményfa asztal, egy biliárd, 5 db karambol- és 16 db pyramidgolyó, 6 db dákó, 2 ágy, 2 nagy tükör, egy kandalló, 1 kávéspult és egy stelázi tartozott. Mivel helytartótanács leirata szerint Ferderbernek nem lett volna szabad a kávémérési jogot más számára átadnia, elképzelhető, hogy Prager Károly Leopold tulajdonképpen „feketén” üzemeltetett kávéházat. Az ügynek a tihanyi apát 1815-ben vetett véget azzal, hogy élve az elővételi jogával Petrovitstól megvette a házat. Ennek a helyén 1816 és 1817 folyamán az alsó udvaron nyolc szobával, és nagy ebédlővel, és a felső udvaron hét szobával felépíttette az izraelita vendéglőket, vagy másképpen a zsidó traktérházakat. Az építkezés közel 12 ezer forintba került, az összeg természetesen nem mai Ft-ban értendő. (Az épületek ma már nem láthatók, a helyükön később a Nagyvendéglő nyugati toldalék épülete készült el.) Ez – a tulajdonosváltás és az építkezés – valószínűleg a magyarázattal arra is, hogy a Prager / Prágay család miért költözött el a fürdőhelyről. A kávéházzal kapcsolatos további információkat részletesen lásd: Lichtneckert András: A színház és a színpálya ügye a füredi gyógyfürdőn 1831 előtt. = Füredi História. 2013/4. sz., 5 – 6. p.; illetve Lichtneckert
- András: A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapításról az államosításig 1702 – 1949. Balatonfüred, 2013. 63. és 319. p.
- 3 Prágay 19. gyalogezredbeli szolgálata a Bécsi Hadilevéltárban őrzött személyi lapja (Grundbuch Blatt) alapján az alábbi volt: 1829-től közvitész, 1831-től örvezető, 1832-től tizedes, 1833-ban – ismeretlen okból – lefokozták közlegénnyé, 1834-től ismét tizedes, 1841-ben leszerelt. (Kriegsarchiv Wien: Grundbücher 19. Linien Infanterie Regiment 1841 – 1850. 3. Abgang Classe Heft 1, Seite 103. = Bécsi Hadilevéltár: a 19. sorjalogezred anyakönyve 1841 – 1850. 3. Leszerelték kötet, 1. füzet, 103. oldal [Dr. Bona Gábor szíves jóvoltából.]
- 4 Útlevel-kérelmének forrása [Komárom kapitulációjakor]: Haus- Hof- und Staatsarchiv, Wien: Staatskanzlei, Provinz Ungarn Fasc. 1. No. 93. = Bécs, Ház- Udvari- és Állami Levéltár, Államkancellária, Magyar Tartomány: 1. 93 csomó
- 5 Az 1834-ben és 1841-ben megjelent munkák – Szinyei József: Magyar írók élete és munkái XI. kötet, 107 – 108. hasáb.
- 6 Egyes, meg nem erősített források szerint jelentkezett a bécsi katonai akadémiára, ahol erődítést tanult, és tüzérségi képzésben részesült, végül 1845-ben kitűnő eredménnyel végzett, ezért mérnökkari századosnak léptették elő. Eszerint 1848-ban Bécsújhelyen állomásozott alakulatával, és innen csatlakozott az alakuló honvédsereghez. Turi András is mint mérnökkari tisztrol ír róla, aki százada egy részével átállt magyar oldalra. Viszont ezt a verziót maga Prágay cáfolja meg 1849 októberében a kancelláriához benyújtott folyamodványában (lásd: 4. sz. jegyzet). – Valószínűleg Prágayt összetévesztették Czetz Jánossal, aki valóban évfolyamelsőként végezte el a bécsújhelyi Theresianum katonai akadémiát, majd 1848-ban csatlakozott a honvédsereghez, 1849 után ő is emigrált, végül Argentínában telepedett le. Megjegyzem még, hogy a Prágay-féle „átállásos” változat feltűnő hasonlóságot mutat a Kőszívű ember fiaiban olvasható „Baradlay-század”, valamint a Galíciából hazaszökött 6. (Württemberg) huszárezredbeli „Lenkey század” történetével, így hiteltelése erősen kétségbe vonható. Továbbá több szerző, Prágayról, mint huszár ezredesről írt – tévesen. Véleményem szerint Prágaynak az irodalomban olvasható hadmérnöki pályafutása teljes egészében tévedés. Dr. Bona Gábor is ezen a nézeten van.
- 7 Járulnok: alacsonyabb rangú tisztviselő a kormány- és törvényhatóságoknál, a gyakorlati évek letöltése után a „rendes” hivatalnokok segéde lett. Forrás: Magyarország Tiszti Névtára, 1847., 99. oldal.
- 8 Fogalmazvány: MOL H 2 OHB 1849:157., közli KLÖM XIV. 72-73. o. = Magyar Nemzeti Levéltár: Magyar Országos Levéltára: Országos Honvédelmi Bizottmány iratai: Kossuth Lajos összes munkái XV. k. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest, 1955. Eredeti tisztázat: MOL R 295 = Magyar Nemzeti Levéltár: Magyar Országos Levéltára: Klapka György iratai: 1. csomó 2. tétel (Prágay János kézírása) – Dr. Bona Gábor szerint Prágayt a magyar hadügyminisztérium elnöki osztályának hivatalnokaként nevezték ki 1849 januárjában Klapka mellé. (Lásd: Kossuth Lajos összes munkái XIV. kötet 72. oldal.) – Prágay szerepét az 1848/489-es szabadságharcban Bona Gábor részletesen leírja könyvében.
- 9 Johann Pragay: „The Hungarian Revolution. Outlines of the prominent circumstances attending the Hungarian struggle

- for freedom: together with brief biographical sketches of the leading statesmen and generals who took part in it*. New York: George P. Putnam, 1850. 177 p. Az angol nyelvű kiadás reprintje 2013-ban Londonban jelent meg a „*Forgotten Books / Classic Reprint Series*” részeként, ekkor már a címlapon a szerző már mint „*János Prágay*” szerepelt.
- 10 Johann Pragay: „*Der Krieg in Ungarn. Nebst einer getreuen Biographie der daran theilgenommenen* hervorragenden Staatsmänner und Generäle*”. New York, 1850. Verlag von J. Helmich, Buchhändler, 191 William Str. An Abridged German Edition was simultaneously published by J. Helmich. Ez a kiadás az Amerikában élő németek számára készült. *[valószínűleg inkább: teilgenommenen – feltehetően a nyomda szedője hibázhatott]
- 11 Johann Pragay: „*Au nom de la nation Hongroise. Fevrier 28, 1850.*” = Kb.: A magyar nemzet nevében. [New York] : Angell & Engel, printers, Tribune Buildings, New-York., [1850] Forrás: „*WorldCat*”: <https://www.worldcat.org/title/au-nom-de-la-nation-hongroise-fev-rier-28-1850/oclc/437827759,&referer=briefresults> – Sajnos a terjedelmére (oldalszám) vonatkozóan nem sikerült adatot fellelnem, így csak a megjelenés dátumának feltűnő egybeesése alapján merem felélelni, hogy az előző két kiadványhoz kapcsolódhat. Kossuth Lajosnak hasonló címen: „*Au nom de la nation Hongroise. Aux soldats cantonnés em Italie.*” szintén megjelent egy írása, de csak 1853. február 12-én, a *Journal de Loiret* 19. számának 2. oldalán – tehát 3 évvel később.
- 12 Xantus [Xántus] János (1825–1891) 1850-ben és 1851-ben tett közép-amerikai és karibi körútjáról van szó, aminek során – állítása szerint – több magyar telepítés ügyben eljár.
- 13 Faustin Soulouque tábornok, 1847-ben lett Haiti elnöke. Két évvel később, 1849-ben I. Fausztin néven császárrá kiáltotta ki magát. Valószínűleg Xantus néhány ilyen magyar emigráns honvédtiszttel találkozott Haitin, akik elszegődtek a diktátor szolgálatába.
- 14 A levél teljes terjedelmében olvasható a „Magyarok idegenben” c. kötetben, 61–64. p. [Az Ács Tivadar által megadott – a levélre vonatkozóan – forráshivatkozás a következő: Bécsi állami levéltár: 1849–51. évi iratok, 6361. sz.]. – Dr. Bona Gábor a Xantus által is említett többi a '48-as magyar honvédtisztek közül Fonet Kornél őrnagy, Radnich Imre százados, Schlesinger Lajos hadnagy és Bontilla György főhadnagy rövid életrajzi adatait szerepelteti a szabadságharc tisztjeiről írott trilógiájában [Főhadnagyk; Századosok; Tábornokok és törzstisztek].
- 15 Daniel Webster (1872–1852) USA szenátor, külügyminiszter (1841–1843 és 1850–1852). 1849. november 7-én Bostonban tartott beszédében határozottan kiállt a magyar forradalom és szabadságharc ügye mellett. Később, mint külügyminiszternek, neki kellett megoldania az 1851-es López-expedíció (egész pontosan: főleg az Amerikai Egyesült Államok állampolgárainak részvétele, és az akció USA-beli visszhangja) miatt keletkezett diplomáciai feszültséget Spanyolországgal.
- 16 Dojcsák Győző: *Amerikai magyar történetek*. Budapest. 1985.
- 17 López már korábban is: 1848-ban, 1849-ben és 1850-ben is próbálkozott eredménytelenül. Ezek egy részét az amerikai kormányzat hiúsította meg. Közvetlenül a mexikói háború után az Államoknak nem hiányzott egy újabb konfliktus. López ellen bírósági eljárást indították, de (manapság úgy mondanák, hogy bizonyíthatóság hiányában) rövid idő múlva megszüntették, és szabadon engedték.
- 18 William Logan Crittenden 1823-ban született Kentucky államban. 1839-től 6 évig tanult a West Point katonai tisztképzőben. 1845-ben hadnagyi kinevezést kapott, részt vett az 1846–1848 közötti Texas megszerzésért, Mexikó ellen vívott háborúban. 1849-ben lemondott tiszti rangjáról és kilépett az Egyesült Államok hadseregéből. Valószínűleg ekkor csatlakozott Lópezhez.
- 19 Az eredeti terv szerint a sziget középső részén szálltak volna partra, és a hegyekbe vonulva szerettek volna gerillaháborút indítani, aminek során elképzeléseik szerint a lakosság soraiból toboroztak volna további erőket. (Castroék jó 100 évvel később már sikeresebben alkalmazták ezt a módszert) Azonban 10-én még csak – Floridától délnyugatra, félúton Kuba felé – Key West-nél jártak, amikor Irwing, a hajó amerikai kapitánya, arról tájékoztatta Lópezet, hogy a hajó szénkészlete vésszesen fogy, ezért López az azonnali partraszállás mellett döntött. Ekkor előbb Kuba nyugati végénél levő Vuelta Abajo-hoz indultak, végül az ettől kissé keletre fekvő Bahia Hondánál szálltak partra.
- 20 A spanyol jegyzőkönyvvezető végig többes szám harmadik személyben írt róluk.
- 21 Az ezredes minden bizonnyal Blumenthal volt.
- 22 Anderle Ádám: A 48-as magyar emigráció és Narciso López 1851-es kubai expedíciója. = *Századok*. 1973. 3. sz., 694. p.
- 23 Ács Tivadar (1901–1974) újságíró, művelődéstörténész. Újságíróként pl.: a *Kispesti Híradó*, *Az Est*, *Magyar Hírlap* munkatársa lett. 1930-ban kivándorolt Argentínába. Szerkesztője volt a Buenos Airesben megjelent *Magyar Szó* című lapnak, dél-amerikai indián népmeséket gyűjtött és itt kezdte el az amerikai magyarság történetére vonatkozó kutatásait. 1936-ban hazatért. 1948-ban elbocsátották állásából. Ettől kezdve csak kutatásaival, az emigráns magyarság kultúr- és művelődéstörténetével, különösen a Kossuth-emigráció történetével foglalkozott.
- 24 Garotte: fojtóprés vagy nyakpánt – kivégzési eszköz volt Spanyolországban még a XX. században is, de alkalmazták Amerika azon részein is, ahol spanyol gyarmatok voltak. Legegyszerűbb változata egy faoszlopból állt, ezen lyukat vágtak, és átvezették rajta a kötelet. Az elítélt nyakára helyezték a hurkot, melyet az oszlop másik oldalán elhelyezkedő ítélet-végrehajtó egy faléc elfordításával szorított meg, így fojtva meg a halálraítéltet. Később átalakult: a megfojtást nem a nyakon megfeszülő kötéllel idézték elő, hanem az elítélt nyakát egy, a hóhér által elforgatott menetes szerkezet segítségével a torka előtt rögzített vaspánthoz szorították. Lassú és nagy szenvedéssel járó halál volt.
- 25 A világosi fegyverletétel.
- 26 Lópeznek valójában ez már a negyedik kísérlete volt.
- 27 Ács Tivadar: Magyarok a kubai függetlenségi háborúban a XIX. század közepén. = V. Molnár László: Ács Tivadar (1901–1974) művelődéstörténeti publicisztikáiból. Piliscsaba, 2008. 184–191. p.
- 28 Prágay neve eleve nem lehetett a Cabana-erődbeli emléktáblán, mert ezen csak az itt kivégzettek nevét sorolták fel. Ezek között viszont ott van a kivégzett három magyaré. A havannai *Gaceta Oficial* 1851. augusztus 16-án közölte a foglyok nevét, és a halálos ítéletet. A magyarok: *Victor Ken* (Kern<!>) kapitány, *T. B. Veacey* (Vécsey!) kapitány, *B. J. Wregy* (Üröghy!) közlegény. Lásd: *Colección de los partes y otros documentos publicados en la Gaceta Oficial de la Habana. Referentes a la invasión de la gavilla de piratas capitanea por el traidor Narciso López. Habana, 1851. Imprenta del Gobierno y Capitanía General*. Kb.: A jelenté-

- seknek és egyéb dokumentumoknak a gyűjteménye, amiket kiadtak a Havannai Hivatalos Közlönyben a kalózkodás bandájának invázióját illetően, amit az áruló Narciso López vezetett. Havanna. 1851. A kormányzóság és a fővezérség kiadása. Továbbá erre vonatkozóan S. M. Owen, az USA havannai konzulja 1851. augusztus 16-án az alábbiakat jegyezte fel: „*This morning Forty Americans, One Italian, Four Irish, One Philippine Islander, One Scotch, Two Habaneros, and Two Germans, or Hungarians, were shot at 11 o'clock – after which the troops were ordered to retire; and some hundreds of the very vilest rabble and negroes, hired for the purpose, commenced stripping the dead bodies, mutilating their limbs, tearing out their eyes, cutting off their noses and fingers, and some of the poor fellows (privates) these wretches brought to the city on sticks, and paraded them under the very walls of the palace. Oh, the very remembrance of the sight is frightful.* = „*Ma reggel [inkább: délelőtt] 40 amerikai, 1 olaszt, 4 írt, 1 fülöpszigetit, 1 skótot, 2 havannait [talán inkább: kubai] és 2 németet, vagy magyart 11 óra körül agyonlőttek. Miután a kivégzőosztag parancsra visszavonult, az összeverődött csöcselék és négerek a holttesteket brutálisan megcsonkították, a szerencsétlenek maradványait ujjongva körbehordozták a városban, és az erőd falai előtt közszemlére tették. Ó, milyen borzalmas még csak visszaemlékezni is erre.*” = Alexander Jones: Cuba in 1851. New York: Stringer and Townsend, 1851. 58. p.
- 29 Erre vonatkozóan a Kubában az 1940-es években megjelent Szabad Magyar Szemle, 1943. december 20-i; és 1944. március 20-i számaiban olvasható anyag. A kép további sorsáról sajnos nem sikerült információt fellelni, továbbá jelenlegi ismereteim szerint a készítője nevét sem tudjuk. Prágayékról az 1940-es években több cikk is megjelent Kubában. Ezekre vonatkozóan Anderle Ádám: A 48-as magyar emigráció és Irodalom/forrás:
- 48-as emlékparkot avattak Komáromban. = Dolgozók Lapja. 1983. március 16., 1. p.
- Anderle Ádám: A 48-as magyar emigráció és Narciso López 1851-es kubai expedíciója. = Századok. 1973. 3. sz., 687 – 709. p.
- Ács Tivadar: Magyarok a kubai függetlenségi háborúban a XIX. század közepén = V. Molnár László: Ács Tivadar (1901–1974) művelődéstörténeti publicisztikáiból. Piliscsaba, 2008. 184 – 191. p.
- Ács Tivadar: Xantus János két ismeretlen amerikai útja. = Magyarok idegenben. Budapest, 1946. 59 – 69. p.
- Baloghy Mária: Kossuth katonái a kubai szabadságharcban. Magyar Nemzet. 1967. 23. évf. 31. sz. 12. p.
- Bona Gábor: Az 1849/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tagjai. = A szabadságharc zalai honvédei. Zalaegerszeg, 1992. 11 – 12. p.
- Bona Gábor: Táborkok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban 1 – 2. kötet. 4., bővített kiadás. Miskolc, 2015.
- Dojcsák Győző: Amerikai magyar történetek. Budapest. 1985.
- Farkas András: A párbaj. = Heves Megyei Népművelési és Közművelődési Bizottság. 1980. március 4., 4. p.
- Kun Andor: Kalandos magyar karrier: Prágay János = Tolnai Világlapja. 1932. november 13. (47. sz.) 14. p.
- Lichtneckert András: A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapításról az államosításig 1702 – 1949. Balatonfüred, 2013.
- Narciso López 1851-es kubai expedíciója. = Századok. 1973. 3. sz., 687–709. p. írásában található említések. A kubai magyarság helyzetét súlyosbította, hogy a II. világháborúban Magyarország a német III. Birodalom szövetségese volt.
- 30 A spanyol nyelvű kiadvány Magyarországon is hozzáférhető. Lelőhelye: a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged.
- 31 A Turi András által leírt történet csak részben igaz: Berzenczey László (1820–1884) amerikai tartózkodása során 1851. november 10-én érkezett meg New Yorkba. 1852 februárjában a New Yorkból kifutó Georgia nevű hajóra szállt fel. Első állomása Havanna volt, ahol egy dollár lefizetése ellenében az utasok kiszállhattak a város megtekintésére. Berzenczey naplójában azt írta, miután itt megtudták róla, hogy magyar emigráns, a megelőző évben a forradalmárok oldalán, Narciso López tábornok seregében harcolva elesett magyarok ezredese, Prágay János emlékére páratlan megtisztelésben részesítették. A spanyol vámtiszt tábornok úrnak szólítva köszöntötte őt, és nem fogadta el tőle az egydolláros kikötői kilépődíjat. Mindössze 24 órát töltöttek Havannában, ahol meglehetősen idegenellenes hangulatot tapasztalt. 1852. április elején már San Franciscóban volt, ahonnan néhány nap múlva továbbindult Hong Kong felé. 1848-ban Kossuth valóban kinevezte Berzenczeyt erdélyi kormánybiztosnak, egész pontosan: 1848 szeptemberétől maroszlóki honvédtörzsi biztos volt. Berzenczey emlékiratai „Rovás” címen Kolozsváron jelentek meg 1873-ban. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban hozzáférhető.
- 32 Turi András regényében a felkelők által elfoglalt Cabana erődjének korábbi, spanyol parancsnoka.
- 33 Láng Dezső – magyar származású mexikói történészprofesszor.
- Lichtneckert András: A színház és a színjátszás ügye a füredi gyógyfürdőn 1831 előtt = Füredi História. 2013/4. sz., 3 – 8. p.
- A paloznaki római katolikus plébánia keresztelési anyakönyve: 1812.; 1815.; 1817.; valamint a házasságkötési anyakönyv: 1812. évi – sorszám nélküli – bejegyzése. – Itt szeretném külön felhívni a figyelmet arra, hogy Prager/Prágay János születési adatait dr. Bona Gábor „Táborkok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban” című könyve 2015-ben, Miskolcon megjelent 4. kiadásának 2. kötetében a 476 – 477. oldalon közölte elsőként, de ő Prágay apjának foglalkozását földbérlelőként adta meg. Tudomásom szerint Bona Gábor volt a legelső, aki rábukkant Prágay János születési adataira.
- Sugár István: Kossuth katonái, mint Kuba szabadsághősei. = Heves Megyei Népművelési és Közművelődési Bizottság. 1974. január 19., 5. p.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Veszprém, 1981. 11. kötet, 107 – 108. hasáb
- Torbágyi Péter: 1848/49-es magyar emigránsok Mexikóban. = Századok. 2002. 6. sz., 1411 – 1421. p.
- Torbágyi Péter: Magyar vándormozgalmak és szóróanyagok Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig. Doktori értekezés. Szeged, 2007.
- Turi András: Rabszolgák ezredese. Budapest, 1974. – A mű az interneten is olvasható, jelenlegi elérhetősége: <http://mek.oszk.hu/02900/02982/02982.htm>
- Vecseklőy József: A csillagsávos lobogó nyomában. I. kötet. Budapest, 1985. 330 – 334. p.

P. MIKLÓS TAMÁS

„JÓKEDV ÉS BŐSÉG!”

AVAGY FÜRED ÉS A FÜREDIEK A XIX. SZÁZADVÉGI „BALATON-EGYLET”-BEN

A „magyar tenger” fürdőhelyi felvirágoztatásában, a hazai „Balaton-kultusz” megteremtésében kiemelkedő szerepe volt a 19. század utolsó harmadában működő egyesületeknek, mai analógiával a civil szervezeteknek.¹ Az egyik ilyen, mondhatnánk korának legjelentősebb szerveződése az 1877-ben kezdeményezett, de valójában 1882-től 1891-ig működő Balaton-Egylet volt. Erről a kérdészetű „mágnásklubról” írta a kritikus tollú **Mikszáth Kálmán** a Pesti Hírlapban megjelent „A leghíresebb magyar fürdő” karcolatában: „De annál hazafiasabb, derekabb dolog a Balaton Egylet, mely az örökös sóhajtások és panaszok helyett hozzálátott, bár eddigelé csak szerény és éppen amiatt lassú eszközökkel, olyanná tenni Füredet, aminőnek azok képzelik, akik még nem látták.”²

Az idézet az egylet Füredre irányuló tevékenységére utal, ezért is vállalkozunk alábbi tanulmányunkban az egykori Fürednek és a „füredieknek” a korai balatoni civil egyesület tevékenységében játszott szerepének vizsgálatára, bemutatására.

Előtörténet – Balaton-Egylet (1877) Füreden

A füredi székhelyű Balaton-Egylet megalakításának története nem mindennapi. Létrehozására elsőként a közügyek és az új kezdeményezések iránt mindig is nyitott **Bátorfi Lajos**, a Zalai Közlöny hetilap jeles szerkesztője tett kísérletet 1877 szeptemberében. Lapjában a Balaton-part „legdrágább kincsének”, a kies füredi fürdőhely bencés rendi tulajdonosának, **Simon Zsigmond** tihanyi apát úrnak támogatását kérte az ekkoriban sikeresen szárnyát bontogató felső magyarországi Kárpát Egylethez hasonló, de a helyi, tóparti életet serkentő „Balaton-Egylet” megalapításához.³ A toborzó felhívások megjelenésével a szervezés megindult⁴, de itt nem részletezett okok miatt, ekkor mégsem alakult meg a balatoni egyesület.

A Balaton-Egylet (1882 – 1891) füredi megalakulásáról és megszűnéséről

A félévtizeddel korábbi kezdeményezést 1882 nyarán – az utóbb „a Balaton nagy hírverője” dicséretű titulussal illetett – **Sziklay János** hírlapíró, költő karolta fel.⁵ Kiváló szervezőként először tekintélyes főurak és közéleti szereplők támogatását szerezte meg az egyletalapításhoz, majd a balatoni fürdőidény vége felé – 1882. augusztus 23-án – az ismert birtokosokból és sportemberekből álló támogatók füredi összejövetelét is megszervezte.⁶ A Balaton-Egylet előkészületi gyűlését követően, másnap, augusztus 24-én délelőtt, a fürdői gyógyteremben számos füredi vendég lelkes csatlakozásával került sor az alakuló ülésre.⁷ A résztvevők bizalmat szavaztak az előző nap választott

ideiglenes vezetőségnek is, és az egylet elnökévé **gr. Eszterházy Lászlót**, alelnökévé **gr. Nádasdy Ferenczet**, titkárává Sziklay Jánost, pénztárnokká **Jalovics Aladár** füredi plébánost, ügyésszé **Csepely Károlyt** választották. Elfogadták az egylet „Jókedv és Bőség!” jeligéjét, valamint létrehozták az irodalmi, a kirándulási, a gyógyászati, a gazdasági és sport szakosztályait és határoztak **Erzsébet királyné** egyleti fővédnökké való felkéréséről is.⁸



A Balaton-Egylet jelvénye (1883)

A Balaton-Egylet fő célkitűzése „...a Balaton-vidék felvirágoztatása és népszerűsítése bel és külföldön...” volt. Ezt a balatoni szőlőgyógymód és a természeti és történelmi nevezetességek megismertetésével, a balatoni vízi sport, a szállóhelyek, a kikötők és fürdőtelepek fejlesztésével, a Balaton-vidéki borászat és gyümölcsstermelés felvirágoztatásával, a halászat és vadászat elősegítésével, és nem utolsósorban a Balaton értékeinek bel- és külföldi lapokban való megismertetésével kívánták elérni.⁹ Az egylet alapító tagjává a legalább 25 forintot, rendes tagjaivá az évente 2 forintot befizetők váltak. Hölgyek is beléphettek a Balaton-Egyletbe, s e téren jó példával elsőként a kor legismertebb és legnépszerűbb írójának, a füredi villatulajdonos **Jókai Mórnak** nevelt leánya, **Róza kisasszony** járt elől.¹⁰

A Balaton-kultusz előmozdítására létrejött hazafias célú egylet megalakulásáról hírt adtak a regionális és az országos (*Pesti Hírlap*, *Vasárnapi Ujság*, stb.) megjelenésű lapok is.¹¹ A *Nemzet*-ben az irodalmi szakosztály elnökévé megválasztott Jókai Mór ismertette az egylet létrejöttét és céljait. „Lesz tehát a jövőre minden, a mi nem volt: megszokozva, a mi eddig is volt;...” írta bizakodva *Balaton-Füred és a Balatonvidék jövője* c. cikkében „koszorús írónk”, aki megbízatását úgy kommentálta, hogy „Vénségemre mégis csak jutottam valami hivatalhoz. S ez a hivatal igen jól fizet: megiffjít.”¹²

A sajtóhíradásokat követően a következő, 1883-as fürdőidényben nagyszabású balatoni „propagandakirándulással” tette az egylet ismertté magát a fürdőközönség

előtt. Ennek keretében került sor az első közgyűlésre, ahol újabb tisztségviselőket és 100 fős választmányt választottak meg.¹³ Júliusban már az egyesület alapszabályának belügyminiszteri jóváhagyásáról tudósítottak.¹⁴

Az egyesület éves közgyűléseit, rendszeres igazgatósági üléseit főleg Balatonfüreden, néhányat Budapesten tartott. 1883 áprilisában elkészült az egyesület (bross) jelvénye,¹⁵ augusztusban avatták az egyesületi zászlót a füredi Kerek templomban. A Simon Zsigmond tihanyi apát által megszentelt zászló nyelébe Jókai Mór „*Isten tartson, hogy emberek tarthassanak!*” jelmonddal ütött szöveget.¹⁶

A Balaton-Egyelet működésének útkereső, szűk egy évtizede alatt is sokrétű tevékenységet végzett Füred fejlődése és a Balaton-kultusz ügyének előmozdítására. Azonban a 19-20. század fordulójára az áldozatkészségen és jótékonykodáson alapuló, zárt úri egyesületek felett eljárt az idő. „*Mit nekik a Balaton vidék gazdasági válsága, mit nekik a tönkremenő borászatunk!*” – fogalmazott róluk szólva a szőlőpusztító filoxeravész idején **Kompolthy Tivadar** veszprémi lapszerkesztő. „*Ha gazdaságilag nem kultiváljuk, akkor hiába szellemeskedünk, hiába theorizunk*” – írta a Balaton vidék fejlődési lehetőségeiről értekezvén.¹⁷ Úgy vélte, hogy a Balaton-Egyelet és a Balaton kultusz zászlóvivőinek nagy munkája csak akkor lesz eredményes, ha sor kerül a gazdasági fejlődésre, a vasútépítésre, a vármegyék közötti összefogásra és a kormányzati támogatásra.

A 19. század utolsó évtizedei pezsgést hoztak a Balaton tókörnyék fejlődésében! Itt nem csak a *Magyar Földrajzi Társaság* elnökének, **id. Lóczy Lajos** indítványára 1891-ben létrehozott *Balaton Bizottság* grandiózus tudományos kutató és feltáró tevékenységére utalunk, hanem arra a folyamatra, amelynek során az érdeklődés és érdekek mentén szerveződő, specializálódó egyesületek sora jött létre. A Balaton-Egyelet tagságát így apasztja rövidesen többek között a belőle kiváló *Balaton Vitorlázó Egyesület/Stefánia Vitorlázó Egyesület* (1884), illetve a létrejövő gazdasági vállalkozások, mint a *Balatontavi Gőzhajózási Rt.* (1888), vagy a *Balaton Halászati Szövetkezet* (1899), stb.¹⁸ Részben e folyamat hatására a Balaton-Egyelet tevékenysége és tagsága az évtized végére visszaesik, működését a hírlapírók tétlenséggel vádolják. A válság oly mértékű, hogy a Balatonfüreden 1891. augusztus 2-án megtartott közgyűlésén a Balaton-Egyelet *Balaton Kultúregyesületté* alakult át s új alapszabállyal lényegében a *Dunántúli Közművelődési Egyesület* fiókegyesületeként működött még néhány évig.

Füred – mint a Balaton-Egyelet „székhelye”

Fennállásának ideje alatt Füred volt a Balaton-Egyelet működésének központja, fő színtere. Néhány kivételtől eltekintve itt zajlottak rendezvényei, programjai, közgyűlései, amelyekről a korabeli lapok többnyire részletesen beszámoltak. Ezekből szemlélgetve villantjuk fel az alábbiakban az egyesület füredi tevékenységét.

Anna bálók a Balaton Egyesület szervezésében

A szebb napokat is megért füredi vigalom régi hímevének feltámasztására törekedett a Balaton parti három vármegye fiatalságából alakult több mint 100 fős (!) rendezőség, amikor 1886. augusztus 1-jén a Balaton-Egyelet javára szervezték meg a füredi Anna-bált. A füredi gyógyterem dísztermében reggel hat óráig tartó zártkörű vigasságon mintegy 100 hölgy vett részt. A **dr. Fenyvessy Ferenc** országgyűlési képviselő – aki ekkor az egyesület turisztikai bizottságának agilis elnöke is volt – vezette rendező bizottság nyilvánosan mondott köszönetet **Écsy László** fürdőigazgatónak és **Wild Péter** vendéglősnek, akik az őket illető báli jövedelmet készségesen engedték át a nemes célra, vagyis az egyesület javára.¹⁹ A következő évben, 1887. július 31-én hasonló módon, ugyanott tartották a zártkörű Anna-bált azzal az eltéréssel, hogy a Balaton-Egyelet mellett immár a balatonfüredi Szeretetház is részesült a bevételből.²⁰

Sport és kulturális rendezvények Füreden

A Balaton-Egyelet sportszakosztálya a vízi sportok területén kezdett komoly szervezőmunkába. 1883. június 10-én füredi regattát, azaz vitorlás és evezős csónak versenyt rendeztek, amelynek üdülőhelyi különlegességét a hölgyek számára kiírt szandolin (együlékes, kétevezős csónak) verseny, illetve a halászok számára kiírt versengés volt.²¹ Ugyancsak a sportszakosztály szervezésében került sor 1883. augusztus 22. és 26. között egy nagyszabású „vitorla-, evező-, úszó- és galamb lövészeti nemzetközi amateur.” versenyre Füreden, amelynek legtöbb versenyszámában csak az egyesületi tagok indulhattak.²² A következő év júliusában „*fiatal főuraink*” részvételével rendeztek fényes regattát, de sor került „regatta-bál”-ra is, amelyet részvételével megtisztelt a monarchia közös pénzügyminiszterének, **Kállay Béni**nek neje, **gr. Bethlen Vilma** „*öccsellenciája*” is.²³

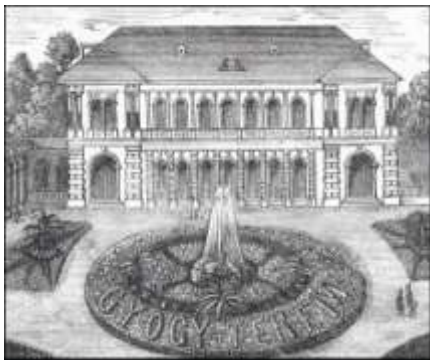
A különféle füredi programok, versenyek, kirándulások, kiállítások, közgyűlések állandó kísérő rendezvénye volt az esti zenés táncvigalmak és bálók. Ezek közül is kiűnt a Sziklay titkár által 1884. augusztus 5-én szervezett „*Velencei éj Balaton-Füreden*”. A tó tükörsíma vizére 14 – lampionokkal feldíszített – csónak evezett ki, elől andalgó zenét játszó cigányzenészekkel. Miután parttól néhány száz méternyire eltávolodtak, félkörbe elhelyezkedve lőttek ki a röppentyűket és színes bombáikat, amely szemkápráztató tűzijátékfénybe burkolták füredi tópartot.²⁴

1889. június végén nagyszabású hangversenyre került sor Balatonfüreden neves művészek, köztük **Jászai Mari** színművésznő fellépésével, aki utóbb a Mangold ház – vagyis az egykori Horváth ház – személyzetének és rokonságának külön kis házi műsorral is kedveskedett, mivel azok a Balaton-Egyelet hangversenyére nem juthattak el.²⁵ Augusztusban a Füreden játszó színtársulat tagjainak közreműködésével rendeztek virágkört és bazárt, este pedig tűzijátékot lőttek.²⁶ No, ne gondoljunk valami

monstre rendezvényre! A lampionokkal és zászlókkal díszített füredi parton nádból összerótt sátrakban csak **Szilassy Irén** cukrászdai süteményeiből, **Margó Zelma** trafik és lottó termékeiből, **Sepessyné** sörházi söréből és **Laczkó Aranka** és **Szép Olga** rózsáiból lehetet vásárolni.

Balaton hor és terménykiállítások Füreden

A Balatonra érkező üdülővendégek ellátásának javítására és helyi termékek megismertetésére két jól sikerült füredi balatoni terménykiállítást is szervezett a Balaton-Egylet. Az 1883. júniusi propaganda rendezvénysorozat keretében tartott első borkiállításon 34 balatoni termelő 240 palack borát mutatta be a füredi gyógyteremben.²⁷ Az egylet kérelmére **gr. Széchenyi Pál** földművelésügyi miniszter elrendelte az országos központi mintapince részvételét is a kiállításon.²⁸ A füredi és arácsi gazdák közül díszoklevéllel ismerték el **Keöd József**, **Somogyi Zsigmond** és **Somogyi Péter** borait.²⁹



A füredi gyógyterem 1878-ban

A második – „*Bor-, szőlő-, gyümölcs-, és mezei termény*” – kiállításra 1887. szeptember 8. és 11. között került sor szintén a balatonfüredi gyógyteremben.³⁰ A megnyitót követően a balatoni szőlőket is elérő filoxeravész (szőlőgyökértetű) elleni védekezésről tartottak értekezletet, majd 60 fős társas ebéd következett, amelyen az első pohárköszöntőt nagy írónk, Jókai Mór mondta a felséges királyi családra.³¹ A 83 kiállító 429 terménye között elismert díszoklevélben részesült a fürediek közül bor kategóriában **Somogyi Zsigmond** és **Lídia, dr. Huray István, Varga János, Wild Péter** és a balatonfüredi Szeretetház vincellérképezdéje. A gyümölcs, szőlő, konyhakerti termények kategóriában a balatonfüredi szeretetház gabonájáért, vincellérképezdéje 40 fajta gyümölcséért és 14 fajta szőlőjéért, Écsy László szőlőjéért kapott díszoklevelet, és sokan részesültek elismerő oklevélben is. A kiállított termékeket az utolsó napon eladták, és a befolyt 248 forint bevételből fedezték a rendezés költségeit, míg a maradék a Balaton-Egylet tiszta jövedelmét képezte.³²

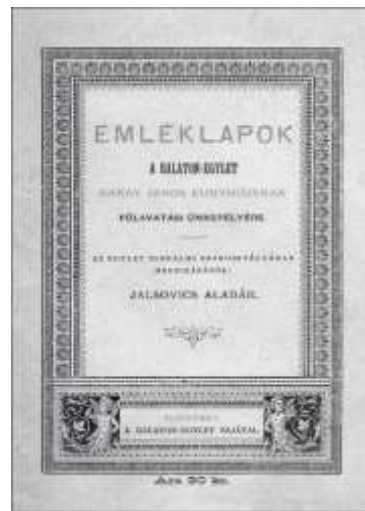
(Hajó)Kirándulások Füredről

A Balaton-Egylet legsikeresebb tevékenysége a csodálatos Balaton-part látnivalóinak tudatos és szervezett bemutatása volt. A kirándulási szakosztály szervezésében

több ezer, a fővárosból, a Tiszántúlról, az Alföldről, Erdélyből, Galiciából és Csehországból érkezett vendég ismerte meg Füred és környéke természeti értékeit, kilátópontjait, a Kisfaludy gőzessel „hajózkázva” a tópart távolabbi különleges látnivalóit. A Balaton hírverésének sikerei a már sokszor említett Sziklay János mellett az agilis dr. Fenyvessy Ferencz országgyűlési képviselőjének, – utóbb a Balaton-Egylet elnöke, majd Veszprém vármegye főispánja – volt köszönhető.

Gyalogosan Füreden és környékén

Az egylet kezdeményezésére Tihany csodálatos panorámát nyújtó pontján épült meg a Garay-kunyhó. Avatására, 1883. június 10-én a füredi tűzoltózenekar kíséretében mintegy másfélszáz kiránduló sétált fel, és gr. Nádasdy Ferencz elnök hangos taracklövések közepette, **Garay János** balatoni költeményeit idézve méltatta „*az alig megalakult Balaton-egylet első alkotását.*” A fáradalmakat a helyszínen halászlével, borral és füredi savanyúvízzel csillapították, majd visszatérve Balatonfüredre egyleti közgyűlést és bált is tartottak. A program résztvevői másnap a Kisfaludy gőzessel Keszthelyre hajóztak, ahol a helyi csónakázó egylet tagjai a stílszerűen a vízben, míg a parton nagy tömeg élén **dr. Lipp Vilmos** gimnáziumi igazgató fogadta őket. Innen a Hévízre tett látogatás után tértek vissza Füredre.³³



A Balaton-Egylet Jalsovics Aladár által írt kiadványa 1883-ból

Az egylet kezdeményezésére nyitották meg 1884. július 1-jén a füredi Tamás- és Péter-hegyre, az arácsi Koloskában lévő barátlakáshoz és a nosztori völgybe vezető első túraútvonalakat. A kiinduló ponttól, a füredi gyógyterem falán kitett útmutató táblától négyes színszaggal jelölte sétautakat. Néhány nap múlva mintegy félszáz fürdővendég egyleti zászló alatt, cigányzene mellett, gyalog kísérte fel a Péter-hegyi oromra Füred előkelő vendégének, a már említett pénzügyminiszternek nejét, **gr. Bethlen Vilma**t, és nevezték el róla a szép kilátópont Vilma-pihenőnek.³⁴ Rá egy hétre a Tamás-hegyen avatták fel gr. Nádasdy Ferencz tiszteletére a Ferencz-pihenőt ...

A sok pozitív kezdeményezés mellett főleg a helyi lakosok számlájára írt barbarizmus megnyilvánulásairól is tudósítanak a korabeli lapok. A három éve Tihanyban épített kiszálló hidat darabonként ellopkodták, az arácsi Koloska-völgybe, illetve a hegyekbe vezető sétautak útjelzőit kitörték, a Tamás-hegyi Ferencz-pihenőt jelző táblát és padot összevagdalták. A vandalizmus megfékezésére írt panaszlevélre válaszolva **Szentmiklóssy Gyula** tapolcai főszolgabíró megígérte, hogy károkozásért a községeket teszi felelőssé, amennyiben a tetteseket nem kerítik kézre.³⁵

Rendszeres hajókirándulások Füredről

1884 júniusától az egylet megfelelő létszám előzetes jelentkezése esetén Balatonfüredről a Kisfaludy gőzössel hetenként egyszer Keszthelyre, Badacsonyba, Révfülöpre, hetenként kétszer Tihanyba, naponként Almádi és Kenese felé, illetve Tihany körül szervezett sétahajózást.³⁶

A következő évben „*A Balaton-egyletnek igen sikerült kirándulása volt*” Budapestről Balatonfüredre, amikor az ország távolabbi pontjairól érkeztek vendégek „*megnézni magyar tengerünket*”.³⁷ A júliusi nagy melegben egymást követő rendszerességgel szervezett balatoni kiránduláson sokan vettek részt, például a negyediken mintegy 400 cseh vendég.³⁸ Ez utóbbiak látogatása azonban botrányosra sikeredett! Kiváltó oka, hogy a fővárosi országos kiállításról Déli vasúton érkező külföldi vendégeket a Kisfaludy gőzös a tervezettől eltérően csak két fordulóval tudta Siófok-ról Balatonfüredre átszállítani. (A gőzös előtte nem sokkal léket kapott s bár kijavították, de a kapitány biztonsági okokból nem merte teljesen megterhelni hajóját.) A Kisfaludy az eliszapolt, sekély vizű Sió csatornájában kötött ki, s mielőtt megfeneklett volna a beszálló utasok terhetől, kénytelen volt kihajózni a móló elé. Ám alig volt csónak, amivel a hajóra lehetett szállítani a vendégeket, ezért a gőzhajó elment Füredre. A Siófokon maradottakért ugyan később ismét visszatért, de ők már csak a szívélyes ünnepi lakoma végére érkeztek meg Füredre³⁹...

Az eset rávilágított arra, hogy nagy létszámú vendég egyidejű fogadására még nem állt készen a Balaton parti – füredi-siófoki – üdülőhelyi infrastruktúra, és arra is, hogy egy gőzhajó nem elég a Balatonra. Az újságírók kíméletlenül kipellengéreztek helyi fürdőigazgatóságot szerencsétlenkedésért.⁴⁰ A kínos eset kapcsán a Balaton Egylet agilis vezetői – Fenyvessy, Sziklay, gr. Nádasdy, gr. Esterházy – is sorban adták be tisztségükről való lemondásukat, amivel rövid időre átmeneti válságba került annak működése...⁴¹

Az egyleti élet rendeződése után az 1886 évi júniusi pünkösdi ünnepekre szervezett balatonfüredi és badacsonyi kirándulás már szép emlékeket hagyott a résztvevőkben. Az előbbi helyen **Kisfaludy Sándor** szobrát koszorúzták meg, míg Badacsonyban Kisfaludy szülőházán helyeztek el emléktáblát, június 14-én. Az emlékőrzést minden bizonnyal emlékezetessé tette, hogy a visszahajózás

során komoly vihar támadt, és a Kisfaludy gőzösnek a Balaton közepén kellett horgonyt vetnie és egész éjjel vesztelnie.⁴² De ez sem szegte kedvét a szervezőknek, mivel nyáron már az Írók és Művészek Körével közösen szerveztek nagyszabású keszthelyi hajókirándulást Füredről.⁴³

„Fürediek” a Balaton-Egylet tevékenységében

Az egyletnek működése fénykorában több mint 500 tagja volt. Köztük számos füredi, még több füredi fürdői vendég!

Első elnöke **gr. Esterházy László** (1810 – 1891) és felesége, **br. Orczy Erzsébet** akár tiszteletbeli fürediek is lehetnének, hiszen 1861-től (1869-től saját nyaralójukban) élvezték a füredi nyarakat, vettek részt a fürdőtelep életében. A Balaton-Egylet későbbi tiszteletbeli elnöke, a Füredhez több szállal is kapcsolódó **Vaszary Kolos** (1832 – 1915) pannonhalmi főapát, későbbi esztergomi érsek, hercegprímás is sokat tett a fürdő fejlesztéséért, s 1898-ban a település díszpolgárává is választották. Életének utolsó éveit füredi villájában töltötte.

Az alakuló egylet „buzgó harcosai” között találjuk a fürdőhely tevékeny plébánosát, **Jalsovics Aladárt** (1833 – 1897), akinek 1878-ban megjelent könyve nemcsak a füredi „fürdőirodalom” egyik legérdekesebb alkotása, hanem a korszak legrészletesebb dunántúli útikalauza is.⁴⁴ A Balaton vidék fejlesztése érdekében nemcsak jelentős irodalmi, hanem gyakorlati munkát is végzett, hiszen ő lett az egylet első pénztárnokaként a pénzügyek, a tagdíjak kezelője.⁴⁵



Jalsovics Aladár (1833 – 1897) füredi plébános

Az alapító tagok között találjuk „a magyar írók királyát”, a 1870-től füredi villával rendelkező és nyarait tevékenyen itt töltő **Jókai Mórt** (1825 – 1904). Kezdetben igen aktívan vett részt az egyesület tevékenységében. Elvállalta az irodalmi szakosztály elnöki posztját, cikkeket írt, pohárköszöntőket, beszédeket mondott az egylet rendezvényein. Azonban felesége, Laborfalvi Róza 1886 novemberében bekövetkezett halála után visszavonult a füredi társas élettől. Felejteti hosszabb olaszországi útra indult fogadott lányával, majd 1889 januárjában a füredi villát is eladta.⁴⁶

A fürediek jól ismerhetik **Écsy László** (1807 – 1895) fürdőigazgató nevét és tevékenységét, aki az egyesület kirándulási szakosztályának titkára is volt.⁴⁷ Szintén nem kell bemutatnunk a Balaton iránt érdeklődőknek **Keöd József** (1839 – 1897) színészt, szőlészt, 1873 és 1887 között a Kisfaludy gőzös hajóskapitányát, aki a gazdasági szakosztály titkáráként is tevékenykedett.

Alapító tag és a gyógyászati szakosztály elnöke volt a Jókai rokonságához tartozó **dr. Huray István** (1828 – 1911), Füred kinevezett fürdőorvosa. A szakosztály titkára pedig a Füreden letelepedett **dr. Engel Gyula** (1844 – 1911) fürdőorvos és író volt, aki a Balatonfüredi Szeretetház orvosaként is tevékenykedett.

Már az egyesület működésének utolsó időszakában lett annak ellenőre **dr. Mangold Henrik** (1828 – 1912) orvos, aki Füred gyógyfürdő jó hírének terjesztésében szerzett elvülhetetlen érdemeket.

A Balaton-Egyesület száztagú választmányi bizottságában találjuk Füredről **Berger Lajost**, **Mórocza Kálmánt** királyi járásbíró, füredi szőlőbirtokost, **Nagy Áront** (1854 – 1890) a Balaton-Füredi Szeretetház igazgatóját, **Reményfi Jenőt** a Balatonfüredi Önkéntes Tűzoltóegyesület első parancsnokát, **Segesdy Miklóst** (1843 – 1921) füredi református lelkészt, és az első női egyesületi tagot, **Jókai Róza** kisasszonyt is.

Erőfeszítések Füred fejlesztéséért...

A Balaton Egyesület Füred fejlesztésében érdekelt tagsága visszatérő és egyre erőszakosabb módon próbált nyomást gyakorolni a fürdőt működtető, tulajdonos tihanyi bencés apátságra. Kezdetben – mint egy 1886 májusában megjelent – a tihanyi apátságnak az egyesület nemes törekvései iránti több jóakarató támogatását kérő rövid híradásban, még csak burkolt módon utaltak a köztük lévő feszültségre.⁴⁸ A következő esztendőben már **Simon Zsigmond** tihanyi apát úr fürdőfejlesztés iránti közönyös hozzáállásáról cikkeztek a fővárosi és vidéki lapokban.⁴⁹ 1888 januárjában a Budapesten tartott közgyűlés előtt felmerült Fenyvessy elnök és Sziklay titkár egyesületből való távozása is, mivel „a vezetők elkedvetlenül lettek azon bűnös közöny miatt, mellyel éppen Balaton vidéke az egyesülettel szemben viseltetik. E közönyös semmittevők a tihanyi apátban tisztelik vezérüket!”⁵⁰ Nyáron már Simonyi apát fürdőfejlesztői érzéketlenségéről, siketségéről, vakságáról egyre élesebb hangvételű sajtócikkek jelentek meg. „Hiszen az apát úr egy – múmia. Nincs semmi iránt semmi érzéke.” – írta az egyesületi közgyűlés után egy névtelen cikkíró.⁵¹

Hogy ezek a vádak mennyire voltak megalapozottak, erre most nem térünk ki, csak megjegyezzük, hogy a tihanyi bencés apátság élén 1865-től 1891-ig álló Simon Zsigmond az egyik legtevékenyebb és legeredményesebb fürdőfejlesztő-jegyzetek:

1 A „Balaton-kultusz” megteremtésében kiemelkedő szerepe volt a 19. század utolsó harmadában működő civil szervezeteknek. Bár ezek tevékenységére az utókor időnként hivatkozik, kezdeményezéseik és működésük története alig ismert. Működésük jelenleg legteljesebb

tó apát volt a rend története szerint.⁵² A füredi fürdő tulajdonosát, a tihanyi apátságot ért támadások végül akarva-akaratlan de elérték céljukat, mivel 1889-re a rend mintegy 200.000 forintos költséggel felújította és fejlesztette Balatonfüredet (új uszoda, híd, sétatér, vízvezeték, fürdőház felújítás, parkosítás, stb.).⁵³ Az egyesület és a korábban sokat támadott apátság „egymásra találásának” utóhatásaként **Vaszary Kolos** pannonthalmi főapátot – ahová a tihanyi apátság is tartozott – az egyesület tiszteletbeli elnökévé választották az 1889. március 31-én tartott közgyűlésen.⁵⁴



Simon Zsigmond a fürdőfejlesztő, 1865 és 1891 közötti tihanyi apát

...és a Balaton fejlesztéséért

A Balaton-Egyesület neves és befolyásos tagjai személyes befolyása révén, valamint az újságokon keresztül megnyilvánuló közvélemény formáló erejével gyakorlatilag nem csak a füredi változásokat indította el, hanem a legjelentősebb „tófejlesztési akciókat” is. Ezek közül csak megemlítjük a keszthelyi Balaton Múzeum alapításának, illetve a balatoni haltenyésztés és a halászati szövetkezet 1884-től, a „második” balatoni gőzhajó forgalomba állításának 1886-tól való kezdeményezését. De az egyesület működése 1891-ben megszűnt, illetve átalakult, ezért az eredményeket már nem az elindítók, a kezdeményezők jegyezték.

Viszont több mint egy évszázad múltán is értékelhető, hogy elsősorban a Balaton-Egyesület tevékenységének volt köszönhető a tó 19. századvégi divatossá válása. A tervszerű fürdői és üdülőhelyi sajtópropaganda, az ismertető kiadványok, az akkor még kéjutazásnak hívták kirándulások, bálók, rendezvények, kiállítások a Balaton tó és vidéke széleskörű megismertetését és megszerettetését segítették elő. Mint ahogy Mikszáth megjegyezte fentebb már idézett írásában: „Sok jót tett már eddig is a Balaton Egyesület, de még ez mind igen kevés, csak arra nézve is, hogy Mehádiát utóljérjék.”

(A képek lelőhelye: a szerző tulajdonában, illetve a Balatonfüredi Városi Helytörténeti Gyűjtemény.)

összefoglalása: P. Miklós Tamás: „Jókedv és Bőség!” A Balaton-Egyesület története (1877, 1882 – 1891). In.: Az emlékezés szolgálatában. Tanulmányok Bándi László 70. születésnapjára. Veszprém, 2012. pp. 71 – 82. illetve u. ö.: A Balaton-kultusz egyesületei. A Bala-

- toni Kultúregyesület (1891 – 1894?) és a Balatonvidéki Kör (1882, 1883 – 1900?) története. In: A pedagógus sokszínű egyénisége az iskola értéktérítő ereje. Veszprém, 2013. 58 – 68 p.
- 2 Mikszáth Kálmán: A leghíresebb magyar fürdő. *Pesti Hírlap*, 1884. június 30.
- 3 Bátorfi Lajos: Nyílt levél Nagyságos és Főtisztelendő Simon Zsigmond tihanyi apát úrhoz. *Zalai Közlöny*, 1877. szept. 30. 1. p. (Az egyesület nevét régen többféle módon írták, ezt tanulmányunkban egyenesen Balaton-Egyület formában használjuk.)
- 4 Sziklay János visszaemlékezése. Lásd: A Balaton-egylet. *Zala*, 1882. augusztus 16. 3. p. Felhívások olvashatók többek közt: Balaton-Egyület. *Zala*, 1877. október 10. 2. p.; *Veszprém*, 1877. október 7. 1. p.; *Pápai Lapok*, 1877. december 23. 3. p., stb.
- 5 Balaton-egylet. *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 15., illetve A Balaton-egylet. *Zala*, 1882. augusztus 16. 3. p.
- 6 Lásd erről Sziklay visszaemlékezését. Sziklay János: Mit csinált a régi Balaton-Egyület? *Veszprém*, 1935. 11. p.
- 7 Balatonfüred, aug. 24. *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25. Választmányi taggá választották: Bárczy László, Czigány Károly, Csapó Kálmán, Csepely Károly, Écsy László füredi fürdőigazgató, dr. Engl Gyula, Fenyvessy Ferenc országgyűlési képviselő, Györffy Imre, dr. Herczeg Mihály egyetemi tanár, Jalsovits Aladár plébános, Jókai Mór, Kállay Gyula, Komlódy Gyula, Krisztyámszky Lajos, Lévy Imre, Losonczy István, Mihalkovics Tivadar, Nagy Sándor, Neugebauer Miksa, Odeschalch Arthur herceg, Pachek Gedő, Simonyi Zsigmond tihanyi apát, Szalay Imre országgyűlési képviselő, Szekrényesy Kálmán. Balaton-Füred. aug. 23. *Zala*, 1882. augusztus 26. 3. p.
- 8 Balaton egyelet. *Zala*, 1882. augusztus 30. 2. p. A választmányt is kiegészítették a következő személyekkel: Aldásy Ignác, Árnos Tivadar, Békássy Károly, Bonyák Ottó, Fachk Gedő, Trestyánszky Lajos. Lásd: Felhívás a Balaton-Egyület érdekében. *Zalai Közlöny*, 1882. szeptember 17. 2. p.
- 9 A Gyógyászati szakosztály elnöke dr. Huray István, titkára dr. Engel Gyula. A Kirándulási szakosztály elnöke Fenyvessy Ferenc, társelnöke Salamon Ádám, titkárai Écsy József és Komlódy Gyula. A Sport szakosztály elnöke gr. Esterházy Mihály, titkára Némethy Emő, (1883. március 23-tól dr. Mihalkovics Tivadar). A Gazdasági szakosztály elnöke Bogvay István (1887-ben Szalay Imre), titkára Keöc József. Az irodalmi szakosztály elnöke: Jókai Mór, titkára Lévy Imre (1884-től Borostyáni Nándor). *Zalai Közlöny*, 1882. szeptember 17. 2. p.; *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25.
- 10 Balaton egyelet. *Zala*, 1882. augusztus 30. 2. p.
- 11 *Pesti Hírlap*, 1882. augusztus 25., *Vasárnapi Ujság*, 1882. augusztus 27. 561. p.
- 12 Jókai Mór: Balaton-Füred és a Balatonvidék jövője című írását közreadta a *Pápai Lapok*, 1882. szeptember 10-ei lapszáma is.
- 13 A Balaton-egylet. *Zala*, 1883. július 14. 3. p.
- 14 A m. kir. belügyminisztérium 67.963. sz. rendeletével hagyta jóvá az egyesület alapszabályát. Alapszabály jóváhagyása. *Zalamegye*, 1883. július 15. p. 3. Az alapszabály 1882. december 18-i jóváhagyásáról lásd bővebben Nagy Ferenc: A Balaton Egyület Első Alapszabálya. *Füredi História*, (IX. évf.) 2009. 3. sz. 13. p.
- 15 *Zala*, 1883. április 4. 3. p.
- 16 A zászlóanyai tisztséget Zichy Kray Irma grófnő viselte. *Pápai Lapok*, 1883. szeptember 2. 3. p.
- 17 Kompolthy Tivadar: A Balatonvidék jövője. *Balaton-Füred*, 1887. 1. sz. 3. p.
- 18 Lásd erről bővebben: Sipőcz József: Balatonfüred sportélete a kezdetektől 1945-ig. In: Lichtneckert András (szerk.): Balatonfüred és Balatonarács története. Veszprém, 1999. p. 687 – 689., illetve P. Miklós Tamás: A balatoni és a révfülöpi halászat története a 20. századig. Adalékok a balatoni halászat történetéhez. Villa Filip 2013. (23. sz.) 20 – 21. p.
- 19 A balatonfüredi Anna-bálnak... *Pápai Lapok*, 1886. július 25. 3. p.; illetve 1886. augusztus 8. 3. p.
- 20 Anna-bál B.Füreden. *Pápai Lapok*, 1887. július 31. 3. p.
- 21 Balatonfüredi regatta. *Zala*, 1883. április 25., illetve
- 22 A részletes versenykiírást lásd: A balatonfüredi versenyek. *Zala*, 1883. augusztus 1. 1 – 2. p.
- 23 A Balaton-egylet. *Pápai Lapok*, 1884. július 27. 3. p.
- 24 Velencei éj Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1884. augusztus 14. 3. p.
- 25 Hangverseny Balaton-Füreden., illetve Szép jellemvonás. *Pápai Lapok*, 1889. július 7. 3. p.
- 26 Virágkorzó és tűzijáték Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1889. augusztus 10. 2. p.
- 27 A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1883. június 13. 2. p.
- 28 Balatonegyelet. *Zala*, 1883. június 6. 3. p.
- 29 *Borászati Lapok*, 1883. június 30. illetve lásd még erről: Rác János: Füredi terménykiállítások és bortünepek. Balatonfüred, 2006. 84 – 89. p.
- 30 Felhívás a balatonmelléki megyék birtokosaihoz. *Zalai Közlöny*, 1887. augusztus 20. 1. p.
- 31 A „Balaton Egyelet” gazdasági szakosztálya... *Zalai Közlöny*, 1887. szeptember 17. 1. p.
- 32 Kanovics György: Értesítés. B-füred 1887. szept. 14. *Zalamegye*, 1887. szeptember 18. 2 – 3. p.
- 33 A balatoni kirándulás. *Pápai Lapok*, 1883. június 17. 2. p. Több tudósítás is megjelent erről: A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1883. június 13. 2. p.; illetve A Balaton-egylet. *Zala*, 1883. június 16. 3. p.
- 34 *Pápai Lapok*, 1884. július 13. 3. p.
- 35 Barbarizmus. *Zalai Közlöny*, 1886. szeptember 4. 3. p.
- 36 Értesítés. *Zalai Közlöny*, 1884. június 28. 3. p.; illetve a megtartott badacsonyi, illetve almádi kirándulásról lásd: Kirándulás Almádiba. *Zalai Közlöny*, 1884. július 17. 3. p.; Kirándulás Badacsonyba. *Zalai Közlöny*, 1884. augusztus 31. 3. p.
- 37 Balaton-Füreden. *Zalai Közlöny*, 1885. június 13. 3. p.
- 38 Az országos kiállítást... *Pápai Lapok*, 1885. július 26. 3. p.
- 39 Az országos kiállításról. *Vasárnapi Ujság*, 1885. július 26. 487. p.
- 40 *Pápai Lapok*, 1885. augusztus 2. 3. p.
- 41 Válság a Balaton Egyeletben. *Pápai Lapok*, 1885. július 26. 3. p. A fürdőigazgatóságot hibáztató malőre három héttel Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató 50 éves jubileumára szervezett ünnepi rendezvénysorozat előtt került sor. Akkor a feszültségek már lecsillapodtak és a fényes kétnapos jubileumi ünnepségen többek között Simon Zsigmond tihanyi apát, Jókai Mór író, a Balaton Egyület üdvözlő levélben méltatta Écsy Füred fürdőért végzett áldásos tevékenységét. Lásd: *Zalai Közlöny*, 1885. augusztus 22. 5. p.
- 42 A Balaton-egylet kirándulása. *Zala*, 1886. június 20. 3. p.
- 43 *Pápai Lapok*, 1886. július 4. 2. p.
- 44 Jalsovics Aladár: A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei képekkel illusztrálva. Bp., 1878. 298 p.
- 45 Munkásságáról lásd bővebben: Bertók Gyula: Jalsovics (Jalsovits) Károly Aladár (Alfréd) *Füredi História*, (IX. évf.) 2009. 1. sz. 14 – 17. p.
- 46 Tóth-Bencze Tamás: Balatonfüred az évszámok tükrében. Balatonfüred, 2011. 67. p.
- 47 A köztisztelőben álló fürdőigazgatóról lásd: Balatonfüredi Életrajzi Lexikon. Balatonfüred, 2011. 61 – 62. p.
- 48 *Pápai Lapok*, 1886. május 30. 2. p.
- 49 *Pápai Lapok*, 1887. augusztus 20. 3. p.
- 50 A Balaton egyelet. *Pápai Lapok*, 1888. január 15. 3. p.
- 51 *Pápai Lapok*, 1888. január 29. 1. p.
- 52 Sólomos Szilveszter: *Balatonfüred-fürdő bencés kézben (1743 – 1949)*. Tihanyi, 2003. 54 – 56. p.
- 53 Balaton-Füred jövője. *Pápai Lapok*, 1889. május 5. 1. p.
- 54 *Zalamegye*, 1889. április 7.

BUDÁNÉ BOCSOR ÁGNES

BOCSOR LAJOS, A FÜREDI „AMERIKÁS” BOCSOR



Bocsor Lajos Pittsburghben

Igen, így hívták a faluban nagyapánkat Bocsor Lajost (Balatonfüred, 1870. december 6. – Balatonfüred, 1940. július 13.), aki 1899-ben sok társával együtt „kítántorgott Amerikába” 29 évesen, itthon hagyva apját, a szabómester Bocsor Józsefet, anyját, Kenyeres Juliannát és húgát, Lídiát.

Ahogy a leveleiből kiderült, nem ő volt az egyedüli füredi, akkoriban a Horváth és Bertók családokból is elindultak szerencsét próbálni.

Dédapám máig megőrzött, használatban lévő szabóasztalának fiókjából, nagyapám utazó hajóladájából kerültek elő az általa és a hozzá írt levelek (sajnos nem mind), és nagyapám kis naplója, vagy inkább feljegyzései. Ezeket a dokumentumokat, valamint a családi fotókat, iratokat felhasználva, más forrásokban is kutatva próbáltam visszaidézni Bocsor nagyszüleim alakját, amerikai és füredi életük küzdelmes mindennapjait. (A közölt leveleket a könnyebb érthetőség érdekében átírtam, javítottam, de az amerikai települések neveit változatlanul hagytam, zárójelben a helyes alak szerepel.)

Nagyapám távozásának fő oka az volt, hogy összeveszett apjával, de döntésében, mint másoknál is a szegénység, a munkalehetőség hiánya, és nyilván a jobb pénzkereset reménye is közrejátszott.

Az amerikai magyar nyelvű *Szabadság* c. lap 1909. január-februári számaiban részleteket közölt azokról a

levelekből, amelyeket az újság „*Miért jöttem Amerikába?*” kérdésére küldtek az olvasók. Egy vélemény a sok közül: „*[Magyarország] fiainak csak keserűséget okoz, testi és szellemi tönk्रेjutásán dolgozik, mert csak adófizetőnek, értéktelen holminak... tekintik a magyar népet... Egy oly hazát, a mely és ameddig így bánik fiaival, nem érdemes szolgálni.*”¹ Nagyapám is hasonló véleményen volt, mint az a leveleiben olvasható.

A családi iratokban nem, de az interneten megtaláltam, hogy Bocsor Lajos Rotterdamból New Yorkba az „*Amsterdam*” nevű hajóval érkezett, 1899. július 18-án lépett Amerika földjére, Ellis Islandon.²

A hajón utazók listájából kiderült, hogy a fedélköz 339 utasából 34 volt magyar, a 39 kabinos 2. osztályon egy sem. Nagyapám neve is a fedélközben utazók között szerepel. „*Lajos Bocsor C7 Steerage R/Dam*”³

Feljegyzései szerint 1899. július 28-án érkezett „*Lejmont*”-ba (!), onnan október 17-én jött el: „*Megérkeztem Májvilbe (Mayville) október 18. 1899. Eljöttem Májvilből (Mayville) Máj. 17. 1900. Megérkeztem Pitzburgba (Pittsburgh) május 19. Eljöttem Pitzburgból (Pittsburgh) július 6-án 1900.*” És így tovább, mindenhol 1–3 hónapot töltött, de Mayvilleben (az Erie-tó partján, Buffalo és Cleveland között) 7 hónapot is. Gondolom, alkalmi munkákat végzett vagy munkát keresett. Az USA-ban járt még: Buffalo, Pittsburgh, Mineville, „*Golombusz*” (Columbus), „*Dajton*” (Dayton), „*Tollido*” (Toledo), „*Cleveland*” (Cleveland), „*Csikágó*” (Chicago), Wilkinsburg, stb., elkerült Panamába és Kanadába is: „*Niger Fals*” (Niagara Falls).

A bejárt települések elsősorban a magyarok fő tartózkodási területének számító New York, Ohio és Pennsylvania államokban találhatók, de nagyapám megfordult a távolabbi Illinois, Missouri, Indiana, Colorado államokban is. (Ő a fenti neveket kiejtés szerint írta a levelekben, néha nehéz volt kitalálni, melyikről is van szó.) Néhány városba többször is visszatért. Ez az életmód tipikus volt a kivándorolt magyarok nagy részénél.

Az utazások hátterét jól magyarázza a „*Szabadság*” 1896. június 11. számában megjelent írás részlete: „*Honfitársaink nagy része végigjárja egész Amerikát. Ha valamelyik gyárban meglássul a munka, ez sokaknak elég ok arra, nekimenjenek a nagyvilágnak „jobb munkát” keresni. Ennek a próbálgatásnak csak a vasutak veszik hasznát, aki utazgat, ritkán segít sorsán. Elsősorban is elveszti a munkát, hogy talán sose kapja vissza. A gyáros, munkavezető azokat szereti foglalkoztatni, annak ad jobb munkát, aki állandó, kitartó,*

aki pár heti vagy hónapi rossz munkát is végez. Az ideoda vándorló munkásra bizony nagy tekintettel nincsenek. Ha valaki évekig dolgozik egy helyen, a munkavezető ismeri, s ha jó munkás, meg is becsüli. Egy újonnan befogadott munkásnak jó ideig kell dolgozni, hogy az új helyen állandó munkára tarthasson számot. És ez helyesen van így, gyárakban minden az óraműhöz illő pontossággal kell hogy folyjon. Mindennek megvan a maga kiszabott teendője, mindenkinek tudni kell a szokásokat. De nemcsak a gyárakban van ez így, hanem más munkánál is. [...] Amíg munkát talál, hosszú idő múlik el, ezalatt elkölti pénzét, elvesztegeti idejét, s ha kap is munkát, ez ritkán jobb a réginél, ellenkezőleg, rosszabb, de el kell fogadnia, mert kifogyott a pénze.”⁴

Nagyapám feljegyzése szerint Amerikából először 1903. október 7-én, a „Germania” nevű hajóval indult haza. Az út két hétig tartott. Hazajövele egy monori lány, Csabai Zsuzsika kedvéért történt, házasságkötésre készültek. Addig is sokat leveleztek. Zsuzsika apja, Csabai István 1903. április 29-én azt írta Bocsoréknak, hogy beleegyeznek az esküvőbe, és Zsuzsikát elengedik látogatóba július 18-án. Zsuzsika és nagyapám húga, Lidike barátnőként leveleztek, ruhavarrásról, hímzésről. Zsuzsika így írt Balatonfüredre piros tintával 1903. november 19-én Lajosnak: „Édes fiacskám, Kívánom az Istentől, hogy ezen pár soraim a legjobb egészségben találjon mindnyájukat. Mi is egészségesek vagyunk mindnyájan. Leveled megkaptam, ne haragudj, hogy ennyi ideig nem írtam, de amit írtál, hogy karácsonyra vagy azaz huszonkettedikére megesküdünk, nem lehet. Mert azt nem tehetjük, mint nálunk az özvegy asszonyok, hogy elmennek négyen és megesküdnek, és még nem is varrtam magamnak egy darabot se, mert a családnak dolgoztam, a télire való ruhákkal [...] És most kérek édesem, nyugodjatok meg, hisz már ez a pár hónap nem olyan sok, és én is nyugodtan megcsinálom, ami még hiányzik. És egy tanító kisasszony is már felajánlta koszorús lánynak magát. Tiszteletét küldi, hogy valami szép koszorús legényt hozz a számára, és az Etel is tisztel, hogy őróla sem feledkezel. És úgy hiszem, hogy akkor legjobb lesz, első májusba, hiszen te is beismerted, hogy milyen kicsiny lakásunk van. A mi esküvőnkre úgy számítanak, ha te azt úgy tudnád, és még egyszer felkérünk benneteket, hogy mi csakis így találjuk jónak, és ird meg, hogy te is belenyugszol-e. Isten veled, maradok örökké híved. Zs”

1904. január 16-án írt levelében az akkor szokásos bevezető formula után arról írt, hogy tavaszias idő van, nem lehet korcsolyázni, majd-szerelmes szavak következtek: „Fehér liliumra írok én levelet Piros rózsavérrel szép piros örömet, Egy csepp harmatgyönggyel lesz lepecsételve, gyönyörű illattal szerelemmel telve ... nem tudom gondoltok-e annyit ránk mint mi tireátok, tisztelnék a szüleim is, Isten veletek, csókolok

mindnyájukat Zsuzsi”. Az esküvőből (nem derül ki, hogy miért) nem lett semmi. Nagyapám 1904. március 21-én visszaindult, április 5-én megérkezett New Yorkba, majd visszament Pittsburghbe.

Feljegyzése szerint ezután is sokfelé utazott: Járt Chicagóba, Denverbe, „vasúti költség 54 Do.” „Viszszajöttem Pitzburgba (Pittsburgh) március 9-én 1906., Szent József (St. Joseph), Szent Louis (St. Louis), Indianapolis (Indianapolis) útba estek. Összes költség 140 Do. Eljöttem Pitzburgból (Pittsburgh) április 17. 1907. Megérkeztem Newiorkba (New York) április 18. 1907.” Onnan április 22-én az „Allianca” hajóval Panamába ment, megérkezett április 30-án. Itt a csatorna építésén dolgozott. Két hónap után, június 26-án Pittsburghbe utazott, ahová 1907. július 3-án érkezett meg. Itt megszakad az utazások felsorolása.

Azt is feljegyezte, mire adakozott: 1902. június 6-án Clevelandben egy dollárral támogatta a Kossuthszobor felállítását.⁵ Érdekelte az amerikai magyarok sorsa, 1904-től járatta a nagy példányszámú és igen befolyásos lapot, a „Szabadság”-ot, amit 1896-ban alapítottak. Ez volt az amerikai magyarok első, ekkor már naponta megjelenő újságja, amely rendszeresen tájékoztatott a kint élők sorsáról, hogy fennmaradjon bennük az összetartozás érzése. A kivándorlók közösséggé szerveződését az egyházak és a betegsegélyzők segítették. 1905 augusztusában ő is belépett a „Verhovay Betegsegélyző Élet és Halál Biztosítási Egylet”-be⁶, és a meglévő fekete tagkönyvecske bejegyzései szerint 1908. május 10-ig havonta fizette a tagdíjat.

1904-ben részt vett a pittsburghi református templom felszentelésén, adakozott is. Erről így írt szüleinek 1904. december 14-i levelében, ami két hét múlva érkezett meg Füredre. „Pénzem van megint 50 Dollár = 125 forint⁷, majd kicsinyenként csak helyrejövek megint. Pedig Július 3-i templomszentelés elvitt vagy 30 Dollárt számítva, hogy új ruhát, lábbelit, kalapot és egy arany tűt nyakkendőbe vettem. Templomra is adtam pénzt. És vagy négy Dollár ára díszítést. Odahaza lenéztek, itt pedig sok örülne, ha a társaságukba mennék. A Pap is Miszter Kertésznek szólít. Itt a Papok köszönnek előre, nem úgy, mint az országba. Csak azt tudják, hogy a Paraszt büdös, de azért a zsírja élvezhető. Ja, a Pénznek nincs szaga. Ha úgy dobolják is ki az Ember szájából. De itt törvény útján Egyházi adóba nem kap egy centet sem egyik felekezet sem. Mégis tudtunk Templomot és Paplakot építeni összesen 42.000 Dollár költséggel. Az pedig Száz Ötezer forint. Mert itt mindenki egyforma, ha becsületes ember, nem hatökör a bíró, illetve a Kurátor. Itt nagyot az orrára ütnének az olyan Kurátornak és az azt pártoló Papnak, aki a Bort próbálná vízzé változtatni. Az isten csak embert teremtett, nem urat.”

Ugyanebben a levélben utasítja hűgát a teendőkre és kíván boldog ünnepeket: „... fölkérlek, hogy a levelet vagy bélyeg nélkül küldd, vagy az elejére ragassz bélyeget. Ennek is a hátulján volt, és fizettem érte szépen 10 centet 25 krajcárt, mintha semmi bélyeg sem lett volna rajta. Ha lehet, télen a Fenékbe a rétről azt a föld kúpokot hordassátok le. És írd meg, milyen szüret lett, és abba az új földbe lett-e valami. Ezzel bezárom levelem. Kelt Pitzburg (Pittsburgh), Penszelvenia (Pennsylvania) Állam. [...] Tisztelem az Atyafikat és minden ismerőst, Szomszédot. Újság. Itt néha meglehetősen hideg van. Mond meg a Horváth Lajosnak, hogy a tavasszal jöjjön ki.”

Élénk levelezést folytatott szüleivel, itthoni falubeli barátokkal, lányokkal, amerikai ismerőseivel. Feljegyezte pontosan, mikor, kinek írt, illetve küldött pénzt „Rozet utján”⁸. Sokszor írt levelet Bedegi Gábornak, Berecznek, Vörös Lajosnak, éveken át Bertóknak, Kenyereséknek, Gácsnak, Kövesdre (a falu ma Csopak része) a rokonoknak stb. Amerikában írt: Buffaloba, Clevelandbe, New Yorkba, „Pittsburghbe stb.

Gyakran küldött haza pénzt, kis noteszében feljegyezte az összeget és dátumot: 1899. szeptember 30-án 17 dollárt, december 6-án 21 dollárt, 1900. február 16-án 12 dollár 40 centet, ez 30 forintot ért. 1901. július 29-én 34 dollárt, 1905. március 21-én a 103 koronának megfelelő 21 dollár 30 centet. Nősülése után is néha segítette szüleit pénzküldeményel. Sok helyen, sokféle fizikai munkát végzett: kertészkedett, volt éjjeliőr virágházban, dolgozott építkezéseken, pl. a Panama csatornánál. stb. „Idejöttem Béresékhez Április 11. Elkezdtem dolgozni a virágházba Április 12. 1904”. Nem mindig fizették ki időben, erre utal egy rövid feljegyzése: „Az Úr adós maradt Július 10. 5 D., Agusztus 7. 7 D.”

Sokáig egyedül élt, de aztán csak rászánta magát a házasságra. Pittsburghben ismerkedett meg Lajos Zsuzsannával, aki az anyai nagybátyjánál, Oláh Jánosnál lakott. A Lajos és az Oláh család az akkori Zemplén megyei Kiszte községből származott. Akkor már az Oláh család több tagja, valamint Lajos Mihály és András Amerikában élt. Zsuzsanna anyja korán meghalt, hát fiatal lányként ő is kivándorolt a rokonokhoz. Nagyapám az Oláh családnál volt „búrdon” (koszt és szállás). Sok magyar házaspár működtetett burdos házat (boarding house), ahol főleg honfitársaik szálltak meg, nagyon szerény körülmények között. Az ellátást a burdos gazda biztosította, lakója a burdos (boarder) volt. „A burdosház intézménye, mely nem csak gazdasági vállalkozás volt, de egyúttal társadalmi jelenség is, a Polgárháború utáni s a térben is sebesen terjedő amerikai iparosodás terméke volt. Rohamosan nőtt a munkaerő utáni kereslet, s így maguk az iparvállalatok látták a legnagyobb szükségét, hogy átmeneti szállásokat, penziókat, boltokat létesítsenek a telephelyükre se regló új bevándorlóknak.”

A működtető házaspár a vállalatától bérelt 3-4 szobás házban egy szobát lakott, a többit kiadta a bevándorlóknak. Ezekben egyedülálló férfiak, és családjukat az óhazában hagyó nős emberek éltek, társaságot is találtak, hiszen elsősorban barátok, rokonok és földiek laktak együtt. „Általános szokás volt, hogy a burdosgazda jövedelme növelése végett az éjjeli és nappali műszak idejére felváltva két embernek is kiadta ugyan azt az ágyat. Egy-egy burdosháznak gyakran tíz - huszonöt lakója is volt. [...] A házaspár megállapodott az egyedülálló férffival, hogy a kialakított havi bér⁹ fejében gondoskodik róla, ellátja, mint családtagot.”¹⁰



Bocsor Lajos és Lajos Zsuzsanna esküvője, Pittsburgh (1908)

Bocsor Lajos és Lajos Zsuzsanna 1908. április 22-én esküdtök örök hűséget egymásnak a pittsburghi (Allegheny¹¹) magyar református templomban. Lajos 38, Zsuzsanna 24 éves volt, és már két éve ismerték egymást. Lajos az esküvőről és előzményeiről két levelet írt szüleinek, 1908. május 22-én, majd június 23-án. Érdekes, nem mindennapi történet!

„...Kedves szüleim és Húgom. Most egy nagy dolgról tudatom magokat. Amit az Isten az Emberre mért, el nem kerülheti, előbb vagy utóbb belekerül. 1908. április 22-től Feleségem van. Akkor esküdtünk a Pitzburgi (Pittsburgh) Magyar református templomba, Kalasai Sándor¹² református Pap esketett bennünket. Feleségem Zemplén megye Kiszte községi, Velejteji járás. Neve Lajos Zsuzsanna. Szülei Lajos Mihály és néhai Oláh Zsuzsanna. Édesanyja hat évvel ezelőtt meghalt. Két év óta ismertem Pitzburgban (Pittsburgh). Nagyon jóra való leány volt, ha asszony is olyan lesz, nagyon jó lesz. Mikor a múlt évben oda voltam Clevelandban (Cleveland), akkor akartunk esküdni, de akkor három nappal az esküvő előtt a nagybátyja és testvérei annyit beszéltek neki, ijesztgették, hogy meszsze van őhozzájuk Bfüred. Akkor abba maradt, a jeggyűrűt visszaküldte, de hát az Isten így rendelte, most már együtt vagyunk. Már szeptember 22 óta nem Randolphnál dolgozom, hanem Vilim Turnernél Wilkinsburgban (Wilkinsburg). Ez egy kisebb város Pitzburg (Pittsburgh) mellett, egyik külvárosa neki. Itt lakom a virágházhoz közel. Fizetek 6 dollárt egy hó-

napra a lakásért, van hozzá kert is, kút a ház előtt. Az úr biztat, hogy az őszre épített egy kis lakást a ház mellett. Már előbb megírtam volna ezt a dolgot, de esküvőnk napján levétettük magunkat, hát csak most lett kész az arckép, erre vártunk. És maguknak is küldünk egyet. Az, aki a feleségem mellett áll, bátyja, aki pedig én mellett áll, egy barátnője és nyoszolyóleány volt az esküvőnkön. Kedves szüleim és húgom, eddig magam voltam, azt tehettem, amit akartam, segíthettem magukon is könnyen. Hogy ez után hogyan lesz, nem tudom. Ha csak az isten segítségével velem lesz és tehetem, ezután is akarok segíteni. De ha más mód nem lesz, ami kis pénzem oda haza van, ha éppen muszáj, abból segítsenek magukon. Maguk tették be a takarékbába, már egy éve. Egy évi kamata is 20 forint.”

Következő, júniusi levelében így írt házasságáról: „... Mindig bizonytalan volt. Bizonytalanságot nem akartam írni, hogy megint csak nevéssenek rajtam. Már az ősszel is, mikor Clevelandban (Cleveland) voltam, már megvettem a gyűrűt. A megyeházán kivettük a házassági engedélyt. Szombatra volt téve az esküvő, és pénteken vége szakadt a dolognak. Hát azt hittem, most megint úgy lesz, de hát most összekerültünk.” Fontosnak tartotta, hogy írjon a közelgő amerikai elnökválasztásról is. „Ami a hazamenést illeti, nem tudom, mikor megyek haza, Öneki sokszor mondom, hogy a jövő Pünkösdre haza mész, de maga nem mer Füredre menni, azt mondja, ha te mész, én is megyek. Ha még írsz, csak biztasd, hívjad Füredre. Isten mindnyájunkkal, tisztelek mindenkit.”

Az ifjú feleség 1908 júniusában, az esküvő után írt anyósáéknak és Lidinek. Bocsánatot kér, hogy alkalmatlankodik náluk, tisztelettel kedves anyját és apját, nényét, Lidit. Előzőleg kapott tőlük levelet, ennek nagyon örült, mintha saját testvérétől kapta volna. Kéri, ne csodálkozzanak a hibás íráson, de ő nem sokat járt iskolába, és fogadják úgy, mint saját gyermekük levelét.

A házaspár (az ifjú feleség már terhesen) 1908. november 4 - 18-ig kelt át az óceánon a Triesztbe érkező „Martha Washington” hajó fedélzetén. Zsuzsanna végleg Balatonfüredre került, soha nem látott anyósáékhoz a kis Tüzoltó utcai házba, ahol most én, az unokája élek a családommal. (Akkor még nem voltak utcanevek a faluban.)

Apám, Bocsor István ebben a házban született meg 1909. január 31-én. Február 6-án keresztelték, keresztanyja apjának húga volt. Fia születése után nagyapám vissza is ment Amerikába, de 1908. december 10-én még Budapesten aláírta az „Naturalized” (USA honosítási, állampolgársági) okiratot. Zsuzsanna 1909. szeptember 20-i levelében kedves férjének megírta, hogy a kis Pista kezd már ülni, anyósáék, „Bocsorék” vettek neki magas ülőszéket, a vásárban pedig cipőt, 60 krajcárért. Ha megfogják a kezét, hát megy. Közli, hogy a Bertók idehaza van, mondta, hogy kereste

Pittsburghben, hogy „kommendál neked farmot”. Javasolja, hogy tére menjen el valahová „burdra”, ne törje magát a virágházban. Kéri, írjon, mi újság van Amerikában, végül így búcsúzik: „gúd báj”.

The document is a naturalization certificate for Louis Bocsor. It contains the following information:

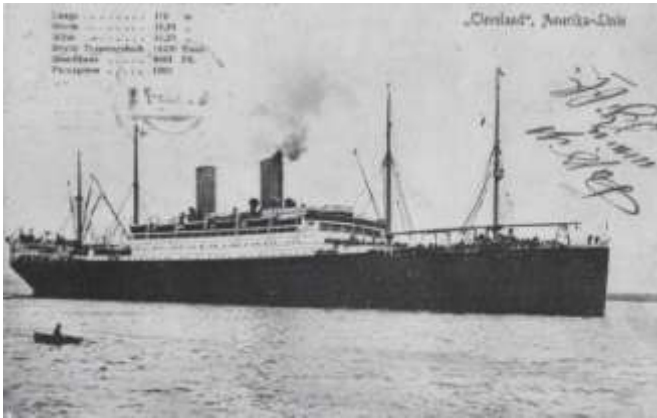
- Title:** NATURALIZED
- Name:** Louis Bocsor
- Birth:** Balatonfüred, Hungary, on the 31st day of December, 1899.
- Arrival in US:** on the 19th day of July, 1908.
- Residence:** Pittsburgh, Pa.
- Oath of Allegiance:** I do solemnly swear that I will support and defend the Constitution of the United States...
- Description Table:**

Age	8 years	Complexion	fair
Sex	male	Hair	slightly wavy
Height	5 feet 7 inches	Build	slender
Weight	120 lbs	Complexion	fair
Eye Color	light blue	Hair	slightly wavy
Hair	slightly wavy	Complexion	fair
- Signature:** Louis Bocsor
- Date:** December 10, 1908

Honosítási irat (1909)

1909. október 29-én írta férjének, hogy előbb nem ért rá írni, mert szüreteltek. Ő is oda volt két nap pénzért. A Pista gyerek szép, csak az a csáko füle az apjáé, még nincs foga. A pénzt (122 koronát) betette a takarékbába, és még van 20 forintja idehaza. Van két malac, a hízó és a vén kijáró. Elújságolta, hogy egyszer fürdött a Balatonban. „Megírtad, hogy ha kedvem van, kimehetek tavasszal Amerikába, hogy megint haza küldjél? Ha mindig csak járni fogunk, akkor soha semmink nem lesz, hát csak azon igyekezz, hogy te se sokáig legyél ott. Tisztelek téged mindnyájan. Más újság nincs Füreden, csak az, hogy egész nyáron nem volt halott.” Ugyanebben a levélben írt neki Lidi húga is a napi munkákról: gázszedésről, répahordásról, „most meg sározni és meszelni kell, hogy fűthessünk annak a vásott Pistának.” Most nagyon szép, de nagy betyár, a macskákat a bölcsőbe maga mellé szedi, a fekete goromba hozzá, a tarka meg a vörös dorombolnak neki. Az öregapjáért meg majd a hideg rázza ki, úgy szereti, egész nap hívja, „gye-gye papa”.

Nagyanyám a kisfiával, anyósáékkal, és férje húgával lakott egy kis nádfedeles házban. Apósa, Bocsor József szabómester és Lídia, a sógornője is meghalt 1911-ben. Férjének írt leveleiben sokat panaszkodik anyósára a „nyanyára”. Nehéz sorsa volt nagyanyámnak: el kellett látni a ház körüli munkát, az állatokat, kijárni a földekre dolgozni.



Harmadik hazaútját a *Cleveland* gőzösön tette meg

Nagyapám, feleségével való hazautazása után két évvel, 1911. június 1-én a „*Cleveland*” hajón ismét elhagyta az USA-t, tíz nap múlva Hamburgba, 14-én Balatonfüredre érkezett. Július 5-én Budapesten az amerikai nagykövetségen magának, feleségének, Stephen fiának útlevelet kérelmezett. Végül mégis egyedül hajózott vissza, nem derül ki, hogy a család miért nem ment vele.

1914. áprilisában ismét útlevelet igényelt Pittsburgh-ben feleségének és fiának. 1914. április 25-én hazajött, és még ugyanabban az évben vissza is ment. A családi legenda szerint sok pénze nem lévén, egyik útján elvállalta a hajón a fűtői munkát, így nem kellett jegyet vennie. Érdekes, hogy 1912-től feljegyzéseiben a hónapok nevét hol angolul, hol magyarul írta.

Nagyanyám még 1914. december 21-én, második gyermeke születése előtt egy héttel, írt férjének. Zaklatottan, a témák között csapongva tudatja vele, hogy a „*kártyát*” (lapot) megkapták Pestről, Berlinből, Londonból, és pénzt is, 205 koronát, de mindhárman betegek, nem tudott írni előbb. Aggódik anyósa miatt, aki nem akar javulni már négy hete, nem tudja mi lesz vele. Amitől legjobban félt, az Isten rámerete, „*hogy énnekem abba a rossz világba meg köllött érnem, hogy én viselőm maradtam.*” Nem csoda, ha nem örül a gyermekáldásnak, egyedül fogja most már a két gyereket nevelni a sok munka és anyósa mellett. Férje elutazása után nagyon sokára kaptak levelet, félték, hogy már a tenger fenekén van, azért nem írt. Beszámolt a drágaságról, szekér- és boreladásról, az eddig elmaradt disznóölésről. Közli, kik adták meg az „*árendát*” (bérleti díjat) a földekért, ki nem adta meg a kamatot. A sparhelt jó, csak a kémény nem, mert beszik az eső. A Pista nem jár még iskolába. A háború

miatt sok sebesült van a Savanyúvízen, a java lovakat összeszedik, de azért fizetnek. Soroznak katonának 18–52 évesig, megírja, kik váltak be. Laki Imre már nem kisbíró. Írt Mihály bátyjáéknak is Amerikába. Az újságot, ami jött, visszaküldte. Érdeklődik, hogy éjjel dolgozik-e férje. Közli, kik haltak meg, a végén kíván jó egészséget és boldog új évet férjének.

1914. december végén megszületett Lídia lányuk (nekem később keresztanyám). A születését tudató sorokra 1915. március 17-i, Veronából¹³ küldött levelében nagyapám így reagált: „*Azt írod kis leány született december 28. kán. Akkor az 7 vagy 8 hónapra született, vagyis nem idejére, mert én hazamentem április 25-én és április 25-től december 28-ig 8 hónap és 3 nap. Annyit pedig csak tudhatsz, hogy a rendes születésnek kilenc hónap az ideje. Talán valaki tanácsolta, hogy ilyesmit írjatok. Majd ilyesmi hírre rögtön Basa országba vágatok. Abba pedig ne higgyetek. Vagy talán a szüretbe a préssel megerőltetted magadat, azért született idő előtt. Vagy valami csuda gyermek. Bizonyosan mire ezt a levelet megkapod már menni és beszélni is tud. Manapság minden megtörténhetik. Erről a dolgról írv bővebben. Írd meg, mennyi időre született, olyan-e mint a Pista. [...] ha úgy van a dolog, mint írod, hogy a Rák kománé vitte el a kis leányt keresztelni. Van otthon elég selyemkendő, amit vittem. Gondolom, van új is, adj neki egy újat. Tisztelem, mond meg neki, azt én ajándékozom. Meg a kis lánynak végy egy kocsit, abba könnyebben eldajkáljátok. Ha csakugyan van. És ki volt az a rokon, aki elvitte volna keresztelni a kislányt. Majd a nyáron vetesd le őket veled együtt, ha már csakugyan van, s ha megéri a nyarat. De hét-nyolc hónapos gyerekek nemigen szoknak felnőni. Szegény Lidi is 7 hónapos volt, nem is fejlődött ki rendesen sohasem*” (a húga). A levélben tanácsokat, utasításokat ad az otthoni dolgok intézéséhez: „*... ha az a kémény nagyon beereszti az esőt, csináltass a bádoggossal egy ilyen tetőt, itt küldök formát. Cinkből legyen erős és így kívágvá a vége. És jó cementes malterrel lemalterolni, akkor megáll. Ezt mutasd meg, akivel csináltatod. Tisztelem a Rák komát. És a szekér árát megadták-e vagy csak hitelbe. Isten veletek.*”

Nagyanyám 1915. április 22-i válaszlevelében biztosítja a férjét, hogy a kislány végett csak legyen nyugton, igaz, picinek született, de a bábaasszony azt mondta, hogy valami hiányzik a kilencedik hónapból. Azért írt későn, mert a Pista két hétig tüdőgyulladásban feküdt, azt hitték elpusztul. Az orvos háromszor volt nála. Délben 40 fok láza volt, este meg olyan volt, mint egy halott. Ő már meggyógyult, most meg a kislány beteg, bárányhimlő van rajta. Sokat kell velük éjjel-nappal vesződni. „*Hát mit csináljak, ha megvan a lány, hát csak kötelesség gondját viselni. Elég baj nekem hogy nem vagy itthon, és hogy a lány ilyen*

rossz esztendőben született. Most még idáig csak a nagy drágaságot éreztük. Nekünk egy kis lisztünk van, akinek fölösleges lisztje van, azt megbüntetik. Egy kis fánk még van, majd azon leszünk, ha lesz eladó fa, hát veszünk. Egy kis húsunk is van, jó hogy nem adtuk el az egyik disznót, mert most nagyon drága. A székbe¹⁴ egy kiló hús egy forint hatvan. Négy szem tikunk van, a kecskének volt 2 gidája, az egyik megdögölve született. A kéménybe tettünk húst füstölteni, a szekérért megadták a pénzt. A bort kérde: hát talán nem olyan méreg savanyú, mint a két esztendővel ezelőtti, de nem is édes. A szőlő meg lett metszve, de a kapálástól fél édes anyánk, mert nincs ember. Most megint soroznak 30-án. A Rák komának is megjött a levele, azt is sorozzák. Krumplit meg kukoricát vettünk. A farkókői föld csak megvan, nem kell senkinek se, feléből se, mert kevés a marha. Egy szántás 6 forint. A Bocsor Géza nagy beteg Kanizsán. A Róka Lajos fia meg meghalt katonáéknál. Meghalt Domjány Imréné is itthon. Tisztelem a Domjány nénje, és tisztelnék a Rák komáék, és ha megkaptad a levelet, hát írdál vissza. Mink is tisztelünk tégedet, és kívánunk jó egészséget, isten veled, vigyázz magadra.”

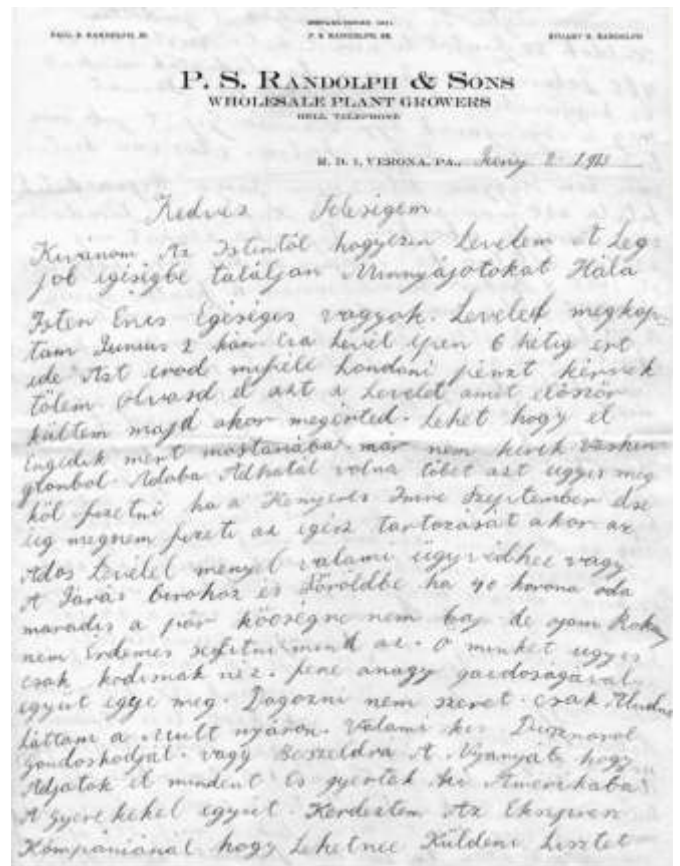


A család Balatonfüreden 1915-ben

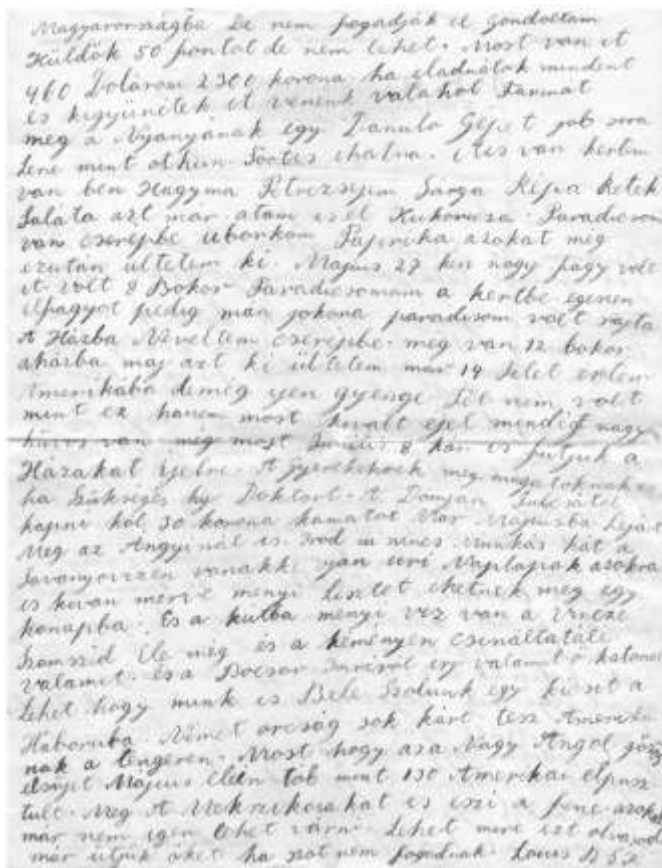
1915. június 8-án kelt levelében, amit P. S. Randolph & Sons növénytermesztő cég fejlcés levélpapírján Veronából írt (itt dolgozott az üvegházban), nagyapám hívja Amerikába az egész családot a nyanyával együtt. „...Adóba adhattál volna többet, azt úgyis meg kell fizetni. Ha a Kenyeres Imre szeptember elsejéig meg nem fizeti az egész tartozását, akkor az adós levéllel menj el valami ügyvédhez és pereld be. Ha 40 korona oda marad is a perköltségre, nem baj, de olyan rokont nem érdemes segíteni, mint az. Ő min-

ket úgyis csak koldusnak néz. Fene a nagy gazdaságával együtt egye meg. Dolgozni nem szeret, csak aludni, láttam a múlt nyáron. Valami kis disznóról gondoskodjál. vagy beszélj rá a nyanyát, hogy adjatok el mindent és gyertek ki Amerikába a gyerekekkel együtt. Kérdeztem az Express kompániánál, hogy lehetne-e küldeni lisztet Magyarországra, de nem fogadják el. Most van itt 460 Dollárom = 2300 Korona”. Biztatja az otthoniakat, ha kimennének, vennének valahol egy farmot, meg a nyanyának egy „Danuló gépet” (varrógép). Jobb sora lenne, mint otthon. Sört is ihatna.” Írja, hogy a kertjében mit termel, de a tavaszi fagy elvitte a paradicsomot. „...Már 14 telet értem meg Amerikában, de még ilyen gyenge tél nem volt, mint ez. Hanem most, kivált éjjel mindig nagyon hűvös van, még most június 8-án is fűtjük a házakat éjjelre” (az üvegházakat).

Utalva a háborús évekre, a szegénységre írja: „Írod, nincs munkás. Hát a Savanyóvizen vannak-e olyan úri naplopók, azokra is ki van mérve, mennyi lisztet ehetnek meg egy hónapban? [...] Lehet, hogy mink is beleszólunk egy kicsit a háborúba. Németország sok kárt tesz Amerikának a tengeren. Most hogy az a nagy angol gőzös elsüllyedt május elején, több mint 130 amerikai elpusztult.¹⁵ Meg a mexikóiakat is eszi a fene. Azokkal már nemigen lehet várni. Lehet, mire ezt olvasod, már ütjük őket, ha szót nem fogadnak. Louis B S K.”



Fejlcés levél Veronából 1915



A levél második oldala

Nagyanyám 1915. július 8-án levelében elküldte a képet is (ami szerinte, nem jól sikerült) magáról a két gyerekekkel. A kis Lidiről azt írta, szebb, mint a képen, kék a szeme és piros az arca. Pista fiával megeszi a mérég itthon, a nyanya meg megy dolgozni a földekre, azt meg ott eszi a mérég, hogy neki kell dolgozni. Részletesen beszámolt az itthoni dolgokról, nehézségekről.

Jellemző, hogy úgy leveleztek, mintha beszélgettek volna a tennivalókról. Nagyapám több ezer kilométerről kézben tartotta a gazdaságot, irányított, és minderről tudni akart. Amerikai mindennapjairól alig írt, mindig a füredi dolgokról érdeklődött, tanácsokat adott. Ott élt, de hazagondolt, lelkiekben itthon volt. Ő Amerikában az itthoni élethez képest könnyen élt. Itt két asszony és két kisgyerek kínlódott, küzdött naponta a gazdasággal, szegénységgel. A levelekben csapongva váltanak témát, nem írnak kedves, vigasztaló gondolatokat egymásnak a hosszú távollét alatt. Így volt természetes az élet, tették a dolgukat, még ha sokszor szenvedve, panaszkodva is. A mindennapi élet drámája tükröződik a levelekben, levelezésük kordokumentum.

Nagyanyám ír az időjárás hatásáról, a terményekről, szőlőkapálásról, szántásról, permetezésről, a nagy drágaságról: „...,a kései árpák nagyon rosszak”, „...,a bort eladtuk 27 -ér 11 hektót”, „...,az Ujheli Julcsa végre megadta a kamatot, megint adtunk neki 50 forin-

tot”, „...,Kenyeres ángyi is megadta a kamatot, az is tisztel”, „...,a kútban van elég víz, a kéményt még nem csináltattuk meg...” Rendszeresen beszámol urának a füredi halálesetekről is.

1915-ben természetesen a háborúról és következményeiről is írtak egymásnak. Itthonról nagyanyám: „A Rák koma bevált katonának, de még itthon van. Sokan beváltak a fürediek, bevált az alsóörsi Imre is (Bocsor Imre). Komáromi Lajos is elment katonának, a Csete Sándor még itthon van, a Bernát barátod nem vonult be, a Rák koma is Galíciában van, kéri az enni-valót. Akiknek oda van az ura, a szegény sorsúak kapnak a községházánál pénzt.” Amerikából nagyapám: „... de nem csuda, hogy drága a búza. 8 Dollár M. mázsa, hiszen innen él Európa, ki pénzért, ki meg ingyen. Belgium nagy része amerikai ajándékból él. Ha munkást nehezen kaptok, hát a Győrhegynek a rosszát hagyjátok úgy. De el ne adjátok, mert én attól tartok, hogy ha megszűnik a háború, sok értéktelen papírpénz lesz az országban.”

1915. augusztus 21-i levelében megköszönte a gyerekről küldött fényképet, de hiányolja róla a nyanyát. „... én megint kérdeztem Pitzburgban (Pittsburgh) a legnagyobb kereskedésben, hogy küldjenek egy 50 fontos zsák lisztet és egy füstölt sonkát, amelyik a legnagyobb. Nem bánom, ha 20 Dollárba kerül is 100 Korona. De ha nem lehet. Ne másnak add a pénzt, hanem éljetez magatok. Majd Karácsonyra, ha az Isten segít én is küldök 200 koronát. De most nagy dologba kaptam. Megvettem egy darab földet, egy és fél hold, 1000 Dollárért 5000 Korona. 500 Dollárt most fizetek, 100 Dollárt újévkor kell fizetnem. És 400 Dollárt 2 év alatt kell megfizetnem. Addig kell 6-os kamatot fizetnem. Szép egyenes föld, a Randolph is eljött megnézni, az is azt mondta, hogy megéri. Szivattyús kút is van rajta. Valamikor ház volt rajta, de most nincs rajt semmi. Be van kerítve dróttal és aszfaltos út megy el mellette, Kárétól¹⁶ egy fertály¹⁷ óra járás. Most a nyáron 3 darab marha legelt rajta és most is jó fű van, majd az ősszel egypár gyümölcsfát ültetek rája.” Ugyanebben a levélben utasítja feleségét, hogy Kenyeres Imrétől a két-évi tartozást kérje már vissza. „Dukhin”-ban (Dunkhin) hallotta, hogy feleségének Pista öccse meggyógyult, és volt otthon Kisztén, de már megint a régi helyére visszatették (katona volt). Utalva egy fényképre, viccesen kérdezi, hogy talán a kis Pista is a háborúba akar menni, hogy kard van az oldalán, mégpedig jobb felől. Ha az iskola megkezdődik, oda kell jártni a gyereket. Már nem abban a Veronában van, ahol együtt voltak, onnan 10 perc járás kárén. Van két szép csibéje, három hetes korukban vette 40 centért, és egy galambot is fogott, aminek meg volt löve a szárnya. Kérdezi, hogy az ő leveleit fölbontva kapják-e meg, mert ő mindig fölbontva kapja. Kéri, hogy a levelet ajánlva küldjék.

1916. február 10-én hosszú, éleslátásról tanúskodó, néha vicces hangvételű levelet írt feleségének, céges levélpapíron. Ekkor is a régi helyén, a P. S. Randolph & Sons kertészeti cégnél dolgozott kertészként. „...Már azt gondoltam, hogy nem írtok, hanem jöttök magatok. Vagy, hogy elvittek benneteket a muszkák. Nagyon sokáig ért haza az a pénz, ha december 22-én kaptad meg. Én elküldtem innét november 6-án. Azt írod, hogy azért nem jöttök, mert a Nyanya nem jön. Ezt elhiszem. És hogy nem lehet semmit eladni. Ezt már nem hiszem el. Eladni mindig könnyebb valamit, mint megvenni. Persze csak úgy, ha van mit eladni. És hogy most nem lehet utazni, ez már egészen nem igaz. Utazni mindig lehet, ha az ember akar és pénze van hozzá. Pénz nélkül is lehet, de csak gyalog, vagy itt Amerikában a tehervonaton „zsonponi”¹⁸. Itt küldök a február 4-i újságból egy darabot, ha elolvassátok, láthatjátok, hogy lehet-e utazni vagy nem. Írod, ha itthon volnék, örülhetnék a gyerekeknek. Szépen örülhetnek azok is, akik otthon vannak, mikor még olyanokat is elvisznek katonának, mint a szegény Rák koma. Akkor családod kis gyerekekkel (a szomszéd Rákéknak sok gyerekük volt). Különben én itt vagyok itthon. Én 1906. január 13. óta amerikai Polgár vagyok, és én utánam te is a gyerekekkel együtt. Ne gondold, hogy a háború után jobb lesz Magyarországon. Hogy több adót kell fizetni az bizonyos, és a paraszt épp úgy büdös lesz, mint eddig volt. És ki tudja még a háború is hogy végződik. És azt ne hidd, hogy innét a magyaroknak haza kell menni. Aki akar, megy. De erőltetni innét senkit nem lehet. Én azt hiszem, akik itt vagyunk, mindegyikünknek van valami emléke Magyarország Basáitól. Nagyon is meggondoljuk, hogy itt hagyjuk-e az igazi szabadság és jólét hazáját az üres fejű Basák kedvéért, ahol az összes joga a földművesnek az adófizetés, és kötelessége a hallgatás még a legnyomorultabb hivatalszolga előtt is. Én már voltam néhány különböző nemzet hazájában, de hogy valahol a földműves jobban le volna nézve a saját hazájában, mint a magyar, hát nem láttam még talán Oroszországban sem. Ott ugyan még nem voltam. A bort pedig még ráérsz eladni, az árára azt hiszem, nem vagy rászorulva. A szőlőt pedig, ha lehet, metszsed meg. A többi munkára pedig, ha nem tudsz embert kapni, hagyjad. Gyomlálj meg, ha tudod, tudja meg az is, hogy háború van. Azon a birtokon, amit írtam, hogy vettem, már túladtam. Most már van három bankban hétszáz dollárom, az mostani magyar pénz értékben ötezer korona. Hála Istennek. Majd március közepe felé nektek is küldök néhány száz koronát, ha az Isten éltet. [...] Itt olvastam az újságból, hogy az arany és ezüst neműt el akarják ott venni. Az én óráim, láncaim, gyűrűket oda ne add, mert azt én Amerikában szereztem, nem Magyarországon. És a birtokból tudsz-e valamit kiadni? A Bernáth Pál barátom katona-e, meg a Csete? A há-

ború után csak úgy válogathatnak a derék özvegy menyecskékben, mint zsidó Náci a hétszentségben. Meg mi lesz abból sok férjhez menő leányból? Minden embernek 4-5 felesége is lesz, akkor én is visszamegyek néhányat lefoglalni. Nagyon sok megmunkálatlan szőlő lehet a füredi határban, de azért a Nagyné a Vörös földek alatt csak nem adja el azt a földet. A kisleány tud-e már menni, vagy beszélni? Vegyél ám neki cipőt, ha drága is. Írod, hogy a csizma milyen drága. Eladhatnád az én csizmáimat, ha kapnál érte pár száz koronát. Kívánok boldog Húsvéti ünnepeket. Isten veletek. Írjál vissza azonnal. Louis B. sk.”

Zsuzsanna 1919 októberében írt férjének, megköszönve levelét (ekkor már vége volt a háborúnak). Már nem is számítottak rá, olyan régen írt haza, azt hitték már nem is él. „Most olyan vagyok, mintha újra születtem volna. Már ha ezek a gyerekek nem lettek volna, hát már elbujdostam volna. Sokat kellett szenvednem mióta nem írtál. Kedves Férjem, azt írod, hogy ha mink akarjuk, hát hazajössz. De ha lehet jönni, hát rögtön gyere. Ne küldjél se pénzt, se levelet. Csak a pénzedet ott ne hagyd, csak gyere haza. Addig meg se öljük a disznót, se a bort el nem adjuk. Bizony bor az idén kevés van, úgy 7 hektó. Tavaly több volt.” Beszámol a gazdaság állásáról: van széna, fa, disznó, egy kis pénz is. „Bizony nagy drágaság van, de hát csak jöjj haza, ha más megél hát talán mi is megélünk, csak az Isten egészséget adjon. A birtokot se adjuk ki, csak gyere haza, hogy ne kínlódjak én itt te meg ott. Mit ér az ilyen élet, én nem bírom kint is a dolgot meg itthon is. Gondolhatod, milyen élet lehet, ahol nincs férfi a háznál. Hát te is tekints ránk. Ha tudnád, mennyit emleget a lányod, elment a szomszédba elmondta, hogy írt édesapám. Mindenki szereti, mert szép kislány és okos. A Pistát állami iskolába adtam föl, sírt, hogy ő oda jár, többek is azt mondták, adjam oda, mert ott többet tanul. Igaz, hogy egy kicsit több a költség, azért nem lesz úr. A gyerek szeret tanulni, édes anyádnak nem tetszik, de hát annak minden baja. Legnagyobb baja az, hogy nem vagy itthon, meg nem küldtél pénzt. Ha csak lehet, gyere haza, már elég volt szenvedni. A Rákék is tisztelnek, azok is mondják, csak gyere haza. Született nekik egy fiuk, mióta a koma megjött a katonáéktól.”

Megírja, kik haltak meg Füreden az utóbbi években; közli az élelmiszerek, hús árát; petróleum soha nincs, se ruha, se cérna. „Ha tudsz valamit hozni, hát hozzád nekem bugyogót, meg a nyanyának is bugyogót vagy szoknyát, vagy réklit. Mamának meg Pistának kapcát hozzád, Lidinek babát, de drágát ne végy. Nem bánom, ha semmit nem hozol, csak magadat. Jöjj meg. A Rák komák meg segítettek szüretelni, szüretelő napszám 10 forint volt meg egy ebéd.” Kiegészíti a levelet nagyanyám azzal, hogy nagyon vigyázzon a pénzre, be ne csapják itthon, mert Magyarországon

sok a rossz pénz. „Csak a régi kék pénzt fogadd el, mert más pénz nem kelendő. Fehér és zöld pénzért nem kapni semmit.”¹⁹ Kéri hozzon Pistának cipőt, cipőtalpat nekik és másoknak is. „Selyemkendőt ne hozz.” Emlegeti Pista öccsét, akiről nem tud semmit, él-e, hal-e. Kéri, tudja meg, milyenek a viszonyok az országban, és ha lehet jönni, csak jöjjön haza minél előbb, mert nehezen várják. Zsuzsánna szinte minden második mondata a hazahívásról szól, ami nem csoda. Egyedül van a sok munkára, gyereknevelésre, nehéz a megélhetés.

Ugyanezzel a levéllel küldött apjának Pista is szépen írt levelet. Ő már 10 éves ekkor. „Kedves Édes apám, mi bizony nagyon megörültünk a levélnek. Mert 1916 óta még egy betűírást sem kaptunk. Még azt is mondták, hogy meghalt és nem is gondoltuk volna, hogy még egyszer levelet is kapunk. És én is már I. polgáriba járok és 4 elemi végeztem, és ami volt rektor kidobták, mert nagy kommunista volt és helyette Tólos József lett a rektor. És jöjjön haza, mert mindent édes anyámnak kell dolgozni és már az sem bír mindent tenni. És ha az is megbetegszik, mi lesz velünk? És még valami szép sipkát hozzon, a maga fejéhez vegyen, mert én is már akkora vagyok mind édes anyám. És nekem édes apám hozzon egy körzöt és egy radírt, mert azt nem lehet itt kapni semmiért se, pedig ere nagy szükségem van. De nem bánom, ha semmit se hoz, csak maga jöjjön haza. Tisztelettel. Pista, Lidi 1919 okt. 27.”

Nagyapám a fenti levelet december 6-án kapta meg, aminek nagyon megörült, mert majdnem négy évig nem kapott levelet. De már előtte írt november 30-án, mert azt hitte, az előzőt nem kapták meg itthon. Válaszolt is hamar, december 12-én Clevelandból.

1919-ben már vége volt az I. világháborúnak, az ezzel összefüggő, saját életét befolyásoló dolgokról, békekötésről Magyarországgal írt nagyon józanul, reálisan. „...Te azt írod, hogy ne küldjek se pénzt se levelet, csak rögtön menjek. Csakhogy most nem úgy állám az utazás, mint a háború előtt állt. Mert most útlevelet nélkül nem lehet kimenni Amerikából senkinek, még polgároknak sem. Ahhoz, hogy azt kapjak, beleke-
rül egy hónapba, lehet, hogy több. A béke Magyarországgal még nincs megkötve. Így az összes pénzem nem vihetném velem, ha akarnám is. Csak 500 Dollárt lehetne elvinni. A többi a békekötésig itt kell hagyni. Én elküldtem neked december 8-án egy Clevelandi bank útján 110 Dollárt. Azért kapsz az országban 10.000 Koronát. Én itt nem határozhatom meg, hogy te ott milyen pénzt kapsz. Itt a Bankban azt mondták, hogy az országban jó kelendő pénzt fogsz érte kapni. Neked kell ott vigyázni, hogy rossz, értéktelen pénzt el ne fogadj. Ha megkapod, igazítsd a sorsod belőle, nem azért küldöm, hogy a bankba tedd, hanem végy, ami szükséges, meg amit kapsz érte. Ha kell, írd, és kül-

dök többet is. Csomagot a szorosan vett Magyarországra még nem lehet küldeni. Csakis a megszállott részekre vesz föl a posta 11 fontos csomagokat. De az is bizonytalan, hogy megérkezik-e rendeltetési helyére. Írod, hogy só, petróleum és cérna nincs. Azt még csak megértem, hogy petróleum és cérna nélkül hogy lehet élni. De hogy só nélkül hogy lehet megélni, azt bajos elgondolni. És én olyan országba menjek, ha lehet is. Hiszen só nélkül még az állat is elpusztul, nem az ember. És hajót is bajos kapni, New Yorkban ezrivel vár a nép a hajó végett. Azért ne bússul el magad, ha eddig megsegített az Isten, ezután is csak gondunkat viseli. Elhiszem én, hogy bajosan vagytok, de még a tavaszig csak meglesztek valahogy. Addig csak megváltozik valamire a békekötés sorsa. És az utazás is szabadabb lesz. Ha a pénzt megkapod és ezt a levelet, és a bort még nem adtad el, hát ne add el. Ha még pénzre lesz szükséged, írd és küldök, Igyatok, a Nyanyának is meg nekem is hagyjatok. Ha még írsz, írd meg, hogy a kecske megvan-e és a kútban van-e víz. Ha magad röstellsz írni, fáradt vagy, írass a Pistával. Mondd neki, mit írjon. Látom, elég rendszeresen tud írni. És írjátok meg, hogy amit én innen vittem, azok megvannak-e. Az arany óra, lánc, kaptavas, fűrészhajtó és más szerszámaim, és az eketaliga, szálvasak.

Majd ha a békeszerződés alá lesz írva Magyarországgal, és meg lesz engedve a csomagküldés, hát én is megpróbálok egy kis ruhafélét küldeni. És a Pistának is küldök, amit kért. De ha bántja a kislányt, hát írd meg és kap szíjat. Írod, hogy a gyerekeknek 130 Forintért akarnak cipőt adni. Ne törődj vele, csak ha kapsz, végy mindnyájatoknak, a kislánykának is. Isten veletek. Tisztelem a Rák komáékat, szomszédokat.”

(Ekkor már egy ideje Clevelandben, Ohio államban élt. Címe: Vodland Ave 7909 Nr. Hotel New Budapest. A levélben említett tárgyaiból még mindig megvan az arany zsebórája láncsal együtt, a kaptavas és a nagy, bőrrel bevont fa hajóládája, amivel többször átkelt az óceánon.)

1920. január 10-én íródott egy hosszú levél „Kedves Férjem és Kedves Édes apám” megszólítással. Zsuzsánna Pista fiának diktálta, mert az írás szép, és kevésbé hibás. A szokásos jókívánságok, levelek megköszönése után tele van panasszal. „Hála istennek mi is egészségesek vagyunk, csak öreganyánk van rosszul, de azért tud pörölni. Azért is pörölt, hogy külön nem tiszteled, hát, ha írsz, tiszteld külön. Január 2-án három levelet kaptak meg egyszerre. A pénzt még nem kapták meg, „kár volt azt küldeni, mert meglehet, hogy nem is kapjuk meg. Más egyéb csomagot ne küldj, majd ha te jössz, akkor hozzá, amit tudsz. Borfejtésre itthon légy, hogy arról is ne nekem kelljen gondolkodni. Van borunk idei vagy 8 hektó, tavalyi bor van még 1 hektó és azon kívül is van egy kis ivó bor. A borok kelnek most 20 koronáért.

Az igaz, hogy minden drága, de azért jobban kapni mindent, mint háború alatt. Egy méter ümögnek valót (ingnek valót) 35 forintért adnak. Egy kiló marhahús 20-22 Ft. A disznóhús 30 korona. Egy liter tej 4 korona. Egy liter tejjől 20 kor. Egy métermázsa krumplic 240 kor, rozs 360., búza 400 korona, de még nem is kapni. Egy kiló liszt 7-14 kor. Amint írod, hogy az óra, a lánc és egyéb szerszám megvan-e. Megvan minden, csak az eke taliga és a szekér nincs meg, mert öreg anyánc eladta, mert rosszak voltak. A kecske nincs meg, amit te vettél, tavaly le kellett vágatni, mert egy varrótü volt a szívében. Egy másik van helyette. És a marhák is nagyon drágáért kelnek, másoktól hallottuk, hogy egy pár tehén szekérrel együtt 40.000 korona. És írod, hogy olyan országba nem gyűsz (jösz), ahol só nincsen. De azért mi még só nélkül nem voltunk soha, olykor kapunk most is. Ha megkapjuk a pénzt, akkor veszünk vagy csináltatunk lábbelit, tehát nem küldünk mustrát (mintát). Csak jó talpat hozzál, mert itt nagyon rosszak vannak. És a Gács pintér már karácsony előtt megjött, de nem beszélhetünk vele, mert Tótvázszyban van. Hidegkutra is jött két ember karácsony előtt, ezekkel sem beszélünk. Azt hittük, te is velük jössz. És a Bocsor Sándor most a községi bíró. És az alsóörsi Bocsor Imre is községi bíró. Ha lehet, hát gyere haza, mert nagyon sok dolog vár rád, a kerítések nagyon rosszak. És a napszám már nem ám 2 vagy 3 korona, hanem 40 korona. Gyere haza, mert nem kívánok lenni édes anyáddal, mert minden baja. Az is baja volt, hogy a kecskét leveledben megkérdezted, de őtet nem, hogy él-e. Mert annak örülnénk, hogy ő már ne lenne. A kútban van víz elég, fánk az erdőn van. Még hideg tél nem volt, csak eső és köd. Hó még nem is esett, jeget nem lehet vágni és a nád is benn van a Balatonban, nem lehetett még aratni.

Fia külön levelet írt: Ne nekem ígérgeesse Édes apám a szíjat, hanem a Lidinek, mert ő szokott engem megverni. Édes apám hozzon jó erős cipőfűzőket, mert itt nagyon rosszak vannak. Kedves édes apám, tudatom, hogy már szeretném, ha haza jönne, és venne teheneket és szekeret, mert én szeretek a Lidussal együtt szekerezni. Ha jön haza, hozzon ruhának valót és nekem 22-es korcsolyát és magának is hozzon jó ruhákat, mert itten egy öltöző ruha 4000 korona. És ha kap jó erős bőrkesztyűt, hát akkor nekem hozzon, mert itt ilyesfélét nem kapni. Tisztelem a Janit, Mariskát, s a többi kisebb ismeretleneket, szeretném, ha nekem írának levelet. Tisztelettel: Pista.”

1920. február 18-án írta Zsuzsanna kedves urának, hogy a 10.000 koronát megkapta egy darabban, volt a füredi takaréknál és magának ott kikért 1000 koronát, a többit bent hagyta. Kéri férjét, legjobb volna valaminek befektetni, mert a pénz bizonytalan, de ő nem kap bele semmibe, amíg ura nem jön haza. Félt, hogy akkor „mivelünk mi lesz, ha te nem jössz haza. Jön a tavasz,

a birtok nincs kiadva, írd meg, hogy mit csináljak.” Írja, hogy „az anyád nagyon türelmetlen, hogy nincs egészséged, nem tud menni. Téged szid, hogy mi lőjön, mi találjon abba az Amerikába. A másik órába azt szeretné, hogy ha már itthon volnál. Nagyon bajos az életünk, de nekem a legbajosabb, mert nekem a gyerekek is sokat kell mérgeledni, sokszor kifakadtam rájuk, hogy apa nélkül kell őket nevelni. De a másik órában szeretem őket, kivált azt a lányt, mert az egy cinkos, azt mindenki szereti. Piros, mint a rózsa. Magyarázza, lesz még teveled is, mindig álmodik, ha koccol (kopogtat) édesapám, én eresztem be. Most vettem cipőt Pistának 225.-Ft-ért, a kislánynak 60.-Ft-ért, nekem posztó tutyit 50.-Ft-ért.

Kedves uram, hogyan van az, hogy soktól hallom, hogy már nagyon sokan jöttek haza, csak te olyan nehezen tudsz elindulni. Meg azt is hallottam, hogy sok holmit hoznak. De azt is beszélnek, hogy az egyiket kirabolják, a másikat nem. Hát, ha jössz, ne vásárolj sokat, csak a pénzedre vigyázz, itt is beváltják az amerikai pénzt. Csak tudd meg, hogyan vannak a viszonyok. Kedves uram, ha lehet, hát csak jöjj haza minél hamarabb, mert én is nagyon erőtlenség vagyok, mindent nekem kell húzni-vonni. Tiszteltetünk, csókoltatunk százszor mindnyájan. Isten veled kedves uram.”

A levelezésük utolsó darabja, amit itthon találtam, 1920. június 8-án íródott. Zsuzsanna tudósítja férjét, hogy jó egészségben vannak, a pénzt megkapták, de most nem egy, hanem tíz darabban. „Már megvolt a békekötés Magyarországgal, és ha nem kapsz útlevelet, akkor bizonyítsd, hogy családod van. És volt itt egy amerikai zsidó, aki azt mondta, hogy kap mindenki útlevelet. Ő is kapott, pedig oda van honosítva. Azt mondta, hogy talán nem jól jártál utána. Már annyian voltak nálunk, hogy hazajöttél-e, és pünkösöd másnapján azt mondta mindenki, hogy Alsóörsön meg Pesten vagy.” Felsorolja felesége az utóbbi időben meghaltakat is. Kéri hozzon cukrot, kását, mert itt nem lehet kapni. Egy kis gyolcsot is hozhatna, vagy 20 méter párnának valót. Ha jön, akkor az útból írjon. „Kedves uram, gondolhatod, milyen életem van a te anyád mellett: azt beszél, hogy neked Amerikában van másik családod és idehozod. Azért is nem jössz haza. Egy órában összeszid, hogy ne segéljen az isten haza, a másikban azt szeretné, hogy haza jönnél, hogy kipanaszkodhassa magát. De én még jobban szeretném kipanaszkodni magamat. Elhíheted kedves uram, hogy nem kívánom az életemet, mert nekem egy napom se csöndes. Már most tehetetlen, csak ül meg fekszik, mégis mindig átkozódik. Mindig iparkodom, hogy legyen neki téve, ha elmegyek is. Ha elmegyek is baja, ha itthon vagyok az is baja. Mostan minden nap vesződségesebb, soha nem hittem volna, hogy a te anyáddal nekem annyit kelljen szenvedni. Gyere haza, ne szenvedjél te is ott, mink meg itthon. Már neked is

éleg lehetne az Amerikából, már légy köztünk, meggyönyörködj a pénznek. Örülj már a családotnak, amilyen két szép gyerekünk van. Ne csak mindig nekem kelljen mérget enni. Most is nagyon sietve írtam a levelet. Gyere haza, ha lehet, mert nekem nagyon bajos az életem, ha más megél, hát mi is talán megélünk. Kívánunk mindnyájan jó egészséget, isten veled, nem érek rá többet írni, sok dolgom van. Vigyázz magadra a messzi távolba.”

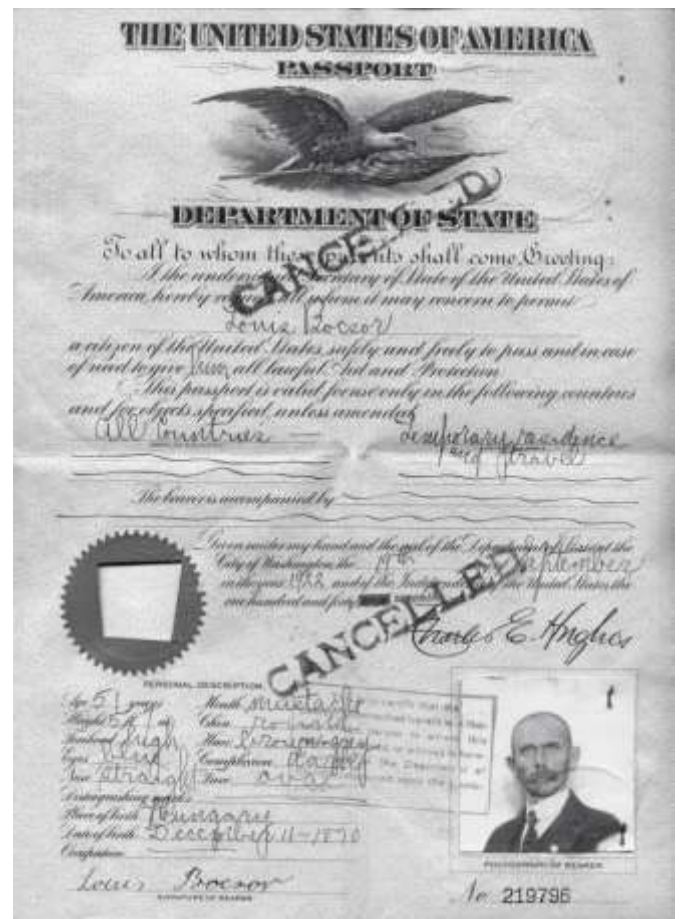
Nagyanyám éveken át reménykedett abban, hogy férje végleg hazatelepül, de ez csak 12 év után következett be. Összesen 21 évet élt az USA-ban, kisebb-nagyobb megszakításokkal. Végül a sok hívásnak, biztatásnak eleget téve 1920 szeptemberében hazajött családlátogatás céljából. Megvan a Veszprémi Takarékpénztárnál nyitott betétkönyve: az első bejegyzés szerint Bocsor Lajos 1921. augusztus 8-án 20.000 koronát fizetett be, a legutolsó bejegyzés 1938. január 1-jei, ekkor összesen 2 korona volt a betétkönyvben.

Édesanyja, özv. Bocsor Józsefné szül. Kenyeres Julianna, a „Nyanya” 1921. november 5-én halt meg. A halálesetet fia, Bocsor Lajos jelentette. Nagynéném, Bocsor Józsefné (a menyé), úgy emlékszik, a családban azt hallotta, hogy még vissza akart menni Amerikába. Megtaláltam a „Red Star Line” hajótársaság (Antwerpen – Amerika) 1923-as kis naptárnoteszét, amely ismerteti a hajókat és a 3. osztály szolgáltatásait, de ebben semmi bejegyzés sincs. Szándékát alátámasztja az a két levél is, amit nagyanyám Pittsburghben élő két nagybátyja, Oláh János és Mike írt nagyapámnak 1923-ban és 1924 márciusában. 1923-ban János azt írta, hogy most van munka elég, de munkáshiány van. „De 1921, 1922-ben bizony a nép már egészen el volt keseredve, úgyhogy már az üzletben nem kapott semmit. Nagyon sok nép úgy el volt keseredve, hogy halált csinált magának. Sógor tegyen úgy, ahogy jónak látja az Amerikába jövetelt.” 1924. március 25-i levelében Mihály (Mike) így reagált nagyapám előző levelére: „Írja sógor, hogy szeretne kijönni Amerikába, és kér, hogy küldjünk magának hajójegyet. Nem a legjobb időben talált sógor, de azért, ahogy tehetjük, segítünk a bajon. Én, Mihály, küldök magának hajójegyet, Budapesttől egészen Pittsburghig. Itt küldöm csatolva a szlipet²⁰ a hajójegyőről, magát pedig otthonról fogja értesíteni a hajótársaság. Mindaddig ne induljon el, míg ők nem tudatják magát. A hajójegy az Amerika Line-ra van kiváltva. A munkaviszonyok mostanában elég jól mennek, majdnem mindenütt 8 óra munkaidő van.” Ellátja még jó tanáccsal, hogyan tud majd hozzájuk eljutni Pittsburghben.

Ekkor már majdnem négy éve itthon volt, de valami miatt mégis vissza akart menni. Pénzt akart még gyűjteni az itthoni boldoguláshoz, vagy már annyira megszokta az amerikai életet, az ottani szabadabb demokratikus viszonyokat, hogy nem tudott megmaradni

a hazai elmaradott körülmények között? Pedig volt már szép családja, két gyermeke, több földje, szőlője, amit a megkeresett dollárokból vett. Nem tudom. Végül örökre itthon maradt.

Nagyanyám gyerekkoromban úgy mesélte, hogy férje levelet kapott 1922-ben az amerikai nagykövetségtől, hogy menjen Budapestre az útlevelét meghosszabbíttatni. Nem ment időben, így azt nem hosszabbították meg. Bizonyítja ezt meglévő amerikai útlevele, amelyet a Clevelandben, Ohio államban lakó polgár, Louis Bocsor nevére állítottak ki. A budapesti amerikai konzulátuson útlevél-hosszabbítási kérelmet nyújtott be 1922. augusztus 24-én, amit szeptember 22-én elutasítottak, az útlevél 1923. szeptember 19-ig lett volna érvényes. Az útlevél minden lapján ott a pecsét: „CANCELLED” (érvénytelenítve, visszavonva).



Az érvénytelenített útlevél (1922)

Nagyanyám, 1923 márciusában a Magyar Királyság útlevelét megkapva, Pista fiával családlátogatás céljából Csehszlovákiába utazott szülőfalujába, Kisztere²¹. Az útlevél bejegyzése szerint március 2–4-ig tartózkodtak ott.

Nagyszüleim aztán végleg Balatonfüreden maradtak. Harmadik gyermekük, József 1925-ben született. Nagyanyám ekkor már 41, nagyapám 55 éves volt.

A megmaradt dokumentumok és a visszaemlékezések is arról tanúskodnak, hogy Bocsor nagyapám jó-

zan gondolkodású, igazságszerető, jó ítélőképességgel megáldott, de kissé különös ember volt.

1932-ben, halála előtt nyolc évvel, a balatonfüredi járás főszolgabírójához sírhelyépítés iránti kérelmet nyújtott be. A véghatározatot 1932. március 26-án megkapta: „*engedélyt adok arra, hogy Bocsor Lajos balatonfüredi lakos Balatonfüred községben a laki dűlőben lévő ingatlanán temetkezhessek. Ezen engedély kizárólag Bocsor Lajos balatonfüredi lakos személyére vonatkozik...*” 70 évesen meghalt nagyapámat mégsem ide temették. A közeli Bajcsy-Zsilinszky utcai református temetőben nyugszik, nagyanyámmal együtt, aki 26 évvel később, 1966-ban hunyt el.

Nagyapám halála váratlan és tragikus volt. Aszófő felé, a Vörösmál dűlőben volt egy pincéje, amit olcsón eladott, elkótyavetyélt. Később ez nagyon bántotta. Nagyanyám úgy mesélte, valószínű, hogy ezért lett öngyilkos. 1940. július 13-án, a laki pincénél mákot egyelt a család. Zsuzsánna felküldte férjét a pincébe, hideg ivóvízért, mert nagyon meleg volt. Sokáig nem tért vissza, ezért valaki utánament. Akkor már halott volt, a gerendára kötötte fel magát.

Itthon töltött éveiről sajnos már nem tudtam olyan családtagot megkérdezni, aki személyesen ismerte, nagyanyám pedig annak idején nem mesélt róla. A 87 éves Vajda Ferencné Markó Ági néni azonban szívesen elmondott néhány, vele kapcsolatos jellemző történetet, amelyekre kisleány korából emlékezett. Édesapja, Markó István kovácsmester, kicsit fiatalabb volt, mint nagyapám. Jó barátságban voltak, nagyapám gyakran ment hozzá. Elmondása szerint jó kedélyű, vicces, igazságszerető, szókimondó ember volt. Ha úgy adódott, beolvasott az embereknek, de ugyanakkor mindenkihez volt egy jó szava. Miszter Bocsornak hívták a faluban, mint afféle világot járt embert.

Mikor valamelyik jó ismerősét temették, vitte a kapját a temetésre, mert azt tartotta: Élőnek kell elkapálni a halottat. Egyszer egy temetésről együtt jött haza Vámos tiszteletes úrral és Markó Istvánnal. Azt mondta: Tiszteletes úr, elveszett a tehenem! De ha meglesz, ráíratom a lányomra, ha nem lesz meg, a református egyházra.

Markó bácsinak volt egy szűk szárú csizmája. Nagyapám megjegyezte: Ezért a csizmáért szívesen elkapálnám. Mire Markó bácsi: várj egy kicsit még, majd szólok! Markóéknál egy szép kalapot látott a fogason, levette, elkérte és nemzetiszínű szalagot kötött rá. Mikor elszakadt a szalag, visszavitte a kalapot. Mondogatta náluk, hogy majd a Józsi fiával elveteti

feleségnek Ágit. De ő visszafelelt: nem, mert én magasabb vagyok, mint Józsi!

Nagynéném, a 89 éves Ibi mama, Bocsor József özvegye is mesélt néhány epizódot apósáról, akit nem ismert, mert később került ide feleségnek. A történeteket férjétől és anyósától hallotta.

Apósának volt egy birkája, ami mindig vele ment a Lakra, a pincéhez. Egyszer hazafelé jövet a templom előtt a birka megbotlott, térdre esett. Nagyapám otthon mérgében kést vágott bele, mondván: Már te is a papoknak gazsulálsz? (Nem szerette a papokat.)

Egy vasárnap délelőtt Bertók Mariska varrónő a templomba készülődött, mikor nagyapám beállított hozzájuk. Mariska akarsz-e keresni 10 pengőt? Attól függ, mit kell érte csinálnom? – kérdezte ő. Menj el mihozzánk, és keltsd fel a fiamat, Pistát, mert még mindig alszik!

Az arra járókat be szokta hívni a pincéjébe, leültek beszélgetni. Töltött magának bort, és azt mondta: Igyál Lajos, te kapáltál! A vendéget nem kínálta meg!

A piacon sokan árultak „tejhasznót”, köztük az aszófői Gyarmatiné is. A füredi asszonyok nem nagyon vásároltak tőle, mert itt is tartottak tehenet. Egyszer nagyapám kifizette neki a sok túró, tejfelt, és hazaküldte feleségének az árut. Nagyanyám nem tudott mit kezdeni a sok tejtermékkel.

Volt a községtől távol, a Szákában egy nagy darab szőlője, nagyanyám oda is utána vitte az ebédet. Egyszer a patakon nehezen tudott csak átjutni, így nem ért oda pontosan délre. Nagyapám ezért mérgében kiborította az ételt.

Lányának, Lídiának az esküvőjére előruhában²² ment el, igaz, hogy felhajtva betúrta a kötő madzagba.

Remélem, hogy a megőrzött levelek, iratok, fényképek, az emlékezések segítségével sikerült bepillantani nagyszüleim életébe, felidézni a füredi és amerikai hétköznapiakat a 19. század végétől a 20. század közepéig.

Apámat, Bocsor Istvánt mindig foglalkoztatta édesapja amerikai élete, ezért az 1970-es években IBUSZ úttal elment Amerikába. Bár nem járt minden városban, ahol apja lakott, de nagy örömet, megnyugvást szerzett neki ez a kirándulás, hiszen felnőtt fejjel ő is eljutott oda, ahonnan gyermekként annyira várta haza édesapját.

Összevetve nagyapám életét apáméval, a sajátommal és a gyerekeimével, most már értem, honnan van bennünk az utazás, világlátás utáni vágy. Tőle, az amerikai Bocsortól örököltük! Köszönet érte!

Jegyzetek:

1. Másfél millió kivándorló nyomában = <https://kivandorlas-blog.wordpress.com>

2. „New York Passenger Arrival Lists (Ellis Island), 1892–1924.” Database. *FamilySearch*. <http://FamilySearch.org>: 14 June 2016. Citing NARA microfilm publication T715 and M237. (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, n.d.)

3. „Steerage” = harmadik osztály, fedélköz.
4. „Egy szívvel két hazában” Az amerikai magyarok 1895 – 1920. Vál. és szerk.: Albert Tezla, Bp., 2005. 155–158.
5. Az 1902. szeptember végén felavatott szobor a politikus első emlékműve volt Amerikában.
6. Az egyetemet Verhovay Gyula (1846 – 1906) Magyarországon élő politikus, újságíróról nevezték el.
7. A forint és a korona vegyes használatának magyarázata: A koronát 1892-ben vezették be a forint helyett: 1:2 átváltással. (1 forint = 2 korona). A forint elnevezést továbbra is használták, mindennapos volt, az átváltási arány miatt nem okozott zavart. Ráadásul az ezüst 1 forintos a korona általános elterjedése után is forgalomban volt, egyre kisebb mennyiségben, egészen az első világháborúig.
8. *Rozet*: a pénzküldés banki átutalással történhetett, valószínűleg az utalvány rózsaszínű volt.
9. 30–32 dollár/hó
10. „Egy szívvel két hazában” Az amerikai magyarok 1895–1920. Vál. és szerk.: Albert Tezla, Bp., 2005. 307 – 308.
11. Allegheny: Pittsburgh egyik városrésze
12. Helyesen: Kalassay Sándor.
13. Verona: település Pittsburghtól 21 km-re É-ra.
14. szék: mézsárszék, húsbolt.
15. Az Amerikából induló „Lusitania” óceánjáró személyhajót egy német tengeralattjáró süllyesztette el 1915. május 7-én Írország közelében.
16. *káré*: villamoskocsi (street car) A pittsburgh-i városi tömegközlekedésben 1895-től használtak kötött nyompályás kocsikat, a következő évben áttértek az elektromos meghajtásra.
17. fertály = negyed
18. *zsonponi*: dzsompolni (az angol „jumping” szóból) = mozgó tehervonat utazás céljából felugrani.
19. A háború után az un. kék pénz (az Osztrák-Magyar Bank bankjegyei) számítottak jó pénznek, ellentétben a Károlyi kormány és a tanácskormány által kiadott fehér, üres hátoldalú bankjegyekkel.
20. *szlíp* (slip): cetli, cédula, papírdarab.
21. Kiszte: ma Kysta Szlovákiában, Sátoraljaújhelytől É-ra.
22. előruha: sötétkék, erős anyagból készült melles kötény. Főleg a férfiak viselték munka közben, kímélve ezzel a ruhát.

ELEK MIKLÓS

EGY ELTEMETETT EMLÉK: 1956

Szüleimmel 1955 májusában költöztünk Lillafüredről Balatonfüredre, ahol édesapám a SZOT üdülő, a későbbi SZOT szanatórium főkönyvelőjeként, édesanyám pedig portásként dolgozott. Mindketten a 60-as évek derekán vonultak nyugdíjba. Szolgálati lakásuk a szanatórium nyugati végén, a telepi gyógyszertár fölötti magas, szürke kőfalán a régi paplak L alakú épületében volt. (Zsigmond utca 20., majd 22. szám.) Mi az észak-déli szárnyban laktunk, közel 40 évig, édesanyám haláláig (1994).

Október 23-án este a rádiót hallgatva értesültünk, hogy Pesten forradalom van. Másnap iskolába mentem, ahol rendes tanítás folyt. 5. osztályos voltam. Október 26-án, mire a hajógyáriak és a hozzájuk csatlakozók felvonulása a piros iskolához ért, ahol mi is a felvonulók közé álltunk, már tudtuk, hogy ledöntötték a szovjet emlékművet. (Vörös kőből épült, 3 m magas lehetett, tetején ötágú csillaggal, a mai zeneiskola előtti területen állt.) Emlékezem tanáraink kapkodó vitájára, hogy Nagy Imre megszólítása most elvtárs vagy nem. Útközben láttunk összetört fehér porcelán Lenin mellszobrot, de Kiss Ilona tanárnőnk figyelmeztetett bennünket, hogy nem szabad törnizni. A fehér templom előtti, első világháborús emlékműnél tartott ünneplés után, ahol befejezésül Szlovák tanár úr elszavalta a Szózatot, tanárnőnk feladatul adta, hogy másnapra mi is tanuljuk meg kívülről. Megtanultam, ma is tudom. (Érdekes, hogy az emlékműnél lezajlott eseményekből csak erre a kettőre emlékszem.) Otthon nekiálltam az orosz szótár és

nyelvi füzetem már felhasznált lapjainak kitépkedéséhez és megsemmisítéséhez, majd az üres lapok szétvágásához, röplapkészítés céljából. Utcabéli nagyobb diáktársam, Jámbor Attila közreműködésével, gyermeknyomdammal több tucat röplapot készítettünk „*Nem tanulunk orosz!*”, „*Ki az oroszokkal!*” stb. szöveggel. Attila a postán és egyéb helyeken terjesztette, én pedig a szanatórium vendégei körében a társalgókban, ahol a beutalt vendégek egész nap a rádió híreit hallgatták. Amikor Budapesten kissé konszolidálódott a helyzet, a szanatórium és a kórház vendégei közül egy nagyobb csoport elindult Budapestre családjukhoz. A busz (vagy buszok?) közvetlenül a szanatórium bejáratánál állt (akkor még nem volt előtte lépcsősor), mellette néhány, nemzetiszínű karszalagot viselő, géppisztolyos nemzetőr (Hercsik Ede), ők voltak a kísérők. Ezekben a napokban érkezett 10–15 zöldávós kiskatona, akik hazafelé tartottak. A szanatórium árkádsorán, a személyzeti étterem bejáratánál tépkedték le a parolijukat a zubbonyukról, és dobálták a füre. Az étteremben megetették, megittatták őket, majd folytatták útjukat hazafelé. Időközben édesanyámtól kaptam két darab Kossuth címeres kitűzöt, egy fára festettet, és egy fémből készültet. Egyiket a nagykabátomon, a másikat a felső ruhámon viseltem. Mindkettőt megőriztem, a fából készültet 1989. október 23-án, Budapesten, a Kossuth téren viseltem újra.

November 4-e után a hangszórókon keresztül többször elhangzott a figyelmeztetés, felhívás, hogy

szovjet katonák vonulnak keresztül a községen, mindenki őrizze meg a nyugalma. Édesapám, ismerve kislánya katonasági játékszenvedélyét (tulajdonképpen szovjet háborús filmekben nőttünk föl), szemem láttára dobálta a cserépkályhába a dobtáras géppisztolyomat, dugópuskámot és egyéb „fegyvereimet”, megelőzve a bajt, hogy esetleg a magas kőfalról játékból elkezdjek harcolni az oroszok ellen. A veszprémi harcok zaját napokig lehetett hallani nálunk is, ezért, óvatosságból a szanatórium üresen álló szobáiba költöztünk be, néhány, a telepen lakó családdal együtt (Dr. Zákonyi Ferenc és családja). A szanatórium főbejárata fölött, ha jól emlékszem, vöröskeresztes zászló is lengett. Mi a patika fölötti szobában laktunk, ahonnan rá lehetett látni a lakásunkra. (Az épület favázás verandája fölött sokáig lengett a nemzeti színű zászló, mígnem végleg lekerült onnan.)

November 24-én, erős havazás közben, egy teherautó indult el a SZOT Szanatórium hátsó, gazdasági bejáratától. Végighaladt a színházterem előtt, majd a főépületnél lefordult, és elindult Röjtökmuzsajra, a hátr felé. Átrohantam a konyhán, személyzeti éttermen, és a piros társalgó előtt még integethettem a távozó teherautó után. Abban a birgerli csizmában álltam a hóban, amit a bátyám hozott Pestről november 1-jén egy vöröskeresztes adománycsomagból. A gépkocsivezetőnél volt egy pecsétes irat, Gutai István üdülővezető aláírásával, amely szerint a teherautó hivatalos úton embereket és anyagot szállít a röjtökmuzsaji üdülőbe. Az emberek: Benkő József, a szanatórium cukrászmestere, várandós feleségével és néhány éves kislányukkal, és egy 20 éves fiatalember, a szanatórium főkönyvelőjének fia, az én Tamás bátyám. Amikor 9 év múlva újra találkoztunk, majdnem olyan „öreg” voltam, mint ő, amikor elváltunk egymástól.

Decemberben, Miklós-nap után, de még jóval Karácsony előtt ismeretlen vendég érkezett hozzánk. Gutai István üdülővezető és talán fia, Miklós kísérték át, sötétedés után (második szomszédaink voltak). Arra emlékszem, hogy úgy mutatták be, mint Miklós volt tanárát. (Miklós abban az évben érettségizett Veszprémben, a Lovassyban.) Mit beszéltek meg szüleimmel, nem tudom, de a vendég ott maradt nálunk. Szüleim elmondták nekem, hogy senkinek nem beszélhetek róla, még az is elhangzott édesanyám szájából a nyomaték kedvéért, hogy kivégzik, ha elfogják. Megbeszéltek a vendéggel, hogy napközben a legbelső szobában fog tartózkodni, oda nem megy be rajtunk kívül senki, ha valami okból kifolyólag mégis, akkor a zöld szekrényben készítettek helyet, ahová bebújhat. Szerencsére, erre nem került sor. Megegyeztek abban is, ha véletlenül mégis belebotlik egy váratlan vendégünkbe, akkor úgy mutatják be, mint édesapám Erdélyből jött unokaöccsét. Utóbbi miatt a vendég feljogosított, hogy visszategyek, amire

természetesen rendkívül büszke voltam, mert azt hiszem, hogy ő volt az első felnőtt, aki ezt megengedte (én még szüleimet is magáztam). Délelőttöként iskolában voltam, így csak délután és este találkoztunk. Két beszélgetésünkre emlékszem. Az egyik a síelésről szólt, valószínűleg eldicsekedtem bátyám sífutó eredményeivel, majd, erre emlékszem is, az én sí tudományommal: hogy milyen „tökéletesen” jöttem le a lillafüredi, soha be nem fejezett bob pályán. Csupán kétszer estem el a kanyarokban! (Mindkettő kedvenc témám volt akkoriban.) Természetesen bevallottam, hogy mindez gyermekléccel történt, amit azóta ki is nőttem. Meglepetésemre felajánlotta, hogy kapok tőle egy felnőtt sítalpat. A karácsonyfa alatt valóban ott volt egy pár felnőtt léc, hogy tőle vagy szüleimtől, azt nem tudom. A másik emlékem, hogy elmesélte, régen 10 évesen kezdték a gimnáziumot a gyerekek (ezt már tudtam, hiszen az aknára lépett bátyám is első gimnazista volt), és már elsőtől tanultak latint. Beszélte a latin nyelvről és néhány a miénktől eltérő nyelvtani szabályról. Az ismeretlen vendég néhány napig volt nálunk. Nem emlékszem, hogy mikor és hogyan ment el tőlünk. Szüleim intelme olyan mély nyomot hagyott bennem, hogy érthetetlen módon, még velük sem beszéltem róla soha. A nevére nem emlékszem, talán nem is tudtam, ha szüleim tudták is, nekem nem mondták meg. Többé nem találkoztunk vele, soha nem kerestem meg bennünket később sem.

Emlékszem, hogy amikor országos sztrájk volt, akkor mi sem mentünk iskolába. Talán novemberben találkoztam először a forradalom utáni, megváltozott viszonyok kézzelfogható tanújelével. A kórház előtti parkban álló kis ajándékbolt oldalára, egy füzetlap nagyságú, kézzel írt röplap volt kiragasztva, aminek csupán az aláírására emlékszem „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány”. Ez idő tájt lehetett, hogy Bucsy Laci osztálytársam az iskolában elmondta nekem, hogy az édesapját, aki a hajógyár főkönyvelője volt, elvitték, és nagyon megverték a pufajkások. A második félelvtől kezdődően az osztály tanulói, egy osztálytársunk kivételével, az orosz helyett a németet választotta kötelező nyelvként. Aztán a következő tanévtől visszaállt a régi rend.

Januárban édesanyámmal Pestre utaztunk, hogy elhozzuk bátyám ott maradt ruháit, és meglátogassuk nagymamámat. Ekkor láttam a szétlőtt Üllői utat, a Rákóczi úton az Otthon áruház romjait (éppen a játékosztály roncsait emelte ki a markoló), a Rottenbiller utca és a Vörösmarty tér frissen hantolt sírjait. Ott járva, még mindig látom őket.

Ezt a visszaemlékezést, ami az én 56-om, adalékként jegyeztem le Balatonfüred helytörténetéhez. Kizárólag az emlékezetemre hagytam, az igazsághoz ragaszkodva.

LICHTNECKERT ANDRÁS:

A FÜREDI TÖRTÉNETÍRÁS ÉS AZ 1836–40. ÉVI SAVANYÚVÍZI PANASZKÖNYV

A balatonfüredi savanyúkúthoz (ma Kossuth Lajos-forrás) 1836-ban kihelyezett és öt éven át vezetett panaszkönyv a tárgya a Hudi József levéltáros által szerkesztett forráskiadványnak. Az 1950 táján eltűnt, majd 2003-ban Sólmos Szilveszter publikációjában ismét megjelent panaszkönyv eredetiben való közzététele az olvasók számára értékes olvasmány, Balatonfüred történetírása szempontjából azonban kissé megkésett, tartalma a 2013-ban megjelent gyógyfürdő-történetben hasznosult, sőt – a szerkesztő szerint – máig az egyetlen összefoglaló elemzés itt olvasható a tartalmáról.

A kiadvány bevezető tanulmányból, forrásközlésből és függelékből áll. A függelék egy másik forrásközléssel kezdődik (163–223. o.), utána a rövidítések, levéltári és kéziratári források, irodalom, névmutató, tárgymutató következik. A 254. oldal utána következnek még a hirdetések 26 oldalon és a színes képek 8 oldalon. Áttekinthetőbb olvasmány lenne a panaszkönyv, ha a forrás eredeti és nyomtatásban megjelenő képe nem térne el túlzottan egymástól. Ebben a kiadványban a panaszkönyv szövegét széttörölve kapjuk kézbe, amelyben 34 oldalon csak aláírások vannak, és 26 oldalon a szöveghez tartozó aláírás átcsúszik a következő lapra. Ennek kiküszöbölése több módon is lehetséges lett volna.

Mindez annak a következménye, hogy a szerkesztő – dicséretre méltó szorgalommal – nagy mennyiségű életrajzi adatot gyűjtött össze a panaszkönyvbe beíró személyekről, a felduzzadt lábjegyzetek azonban szétolják a forrás szövegét. Az életrajzi adatok egy személy többszöri előfordulása esetén többször ismétlődnek.

Az életrajzi adatokból egy adattár áll össze, amely más témák kutatóinak is segítséget jelent. Mintegy 300 személy adatait tartalmazza, ami a reformkori fürdővendégeknek kb. 1 százaléka. Ha kiszűrnénk az évről évre megjelenő vendégeket, akkor a százalékarány valamivel magasabb lenne. Érdekes lett volna a lábjegyzetekben lévő adatbázisról összegzést vagy következtetéseket olvasni, hiszen az adatbázisok arra szolgálnak, hogy a történetírást mélyebb összefüggéseket feltárva műveljük.

Egy levéltári forrás közlésénél annyi magyarázó jegyzetre van szükség, amennyi a szöveg olvasói megértéséhez és kutatói felhasználásához szükséges. A panaszok, javaslatok tartalmának a megértéséhez szükség lenne más ismeretekre is. Pl. honnan fogja tudni az olvasó azt, hogy Oesterreicher József fürdőorvosnak

az egyik forrás felfedezéséért emlékmű állítását szorgalmazó Markbreiter nevű vendég melyik forrásra gondolt, mikor fedezte fel azt Oesterreicher, és mi bizonyítja azt, hogy ő fedezte fel? (143–144. o.) Tudja-e az olvasó, hogy hol helyezkedett el az izraelita vendéglő, amelyre szűkössége miatt panaszkodtak. (73–74. o.) Miért jelentős Hertelendy Károly bejegyzése a balatoni gőzhajózásról? (69–73. o.) Melyik pesti és pozsonyi úszóiskolára gondoltak a vendégek, amikor a mintájukra követelték az úszóiskola létesítését Füreden? (99–102. o.) Honnan ered a tévhit, amely szerint a forrás tetőzete megrontja a savanyúforrás vizét? (118–119. o.) Utalni lehetett volna arra, hogy Egressy – színház-történeti jelentőségű – bejegyzéséhez (140–141. o.) képest Varga Lajos füredi főbíró 1852-ben egy sokkal teljesebb és szakszerűbb összefoglalót készített a Játékszín hiányosságairól.

A tájékozódáshoz nagy segítséget adott volna az olvasónak egy-két térkép. Kézenfekvő lett volna Chepely József 1840-ben készült térképének és az 1858. évi kataszteri térképnek a könyvben való elhelyezése, amelyek segítségével az olvasó követhette volna a panaszkönyvben leírtakat, és láthatta volna, hogyan nézett ki a Balaton-parti sétatér, a balatoni hidegfürdőhöz vezető vagy a gyógyteret a szőlőhegygel összekötő allé a mai Táncsics utca helyén. A későbbi térképekkel összehasonlítva érzékelhette volna, hogy milyen nagy kertészeti és földmunka folytak a Balaton partján 1840 után.

Egy könyv és levéltári forrás kiadásánál kritikus kérdés a helyesírás, a forrás szövegének helyes olvasata és leírása. (Mindenképpen megérdemelt volna az értékes kézirat egy végső korrektúrát.) A forrás szövegének, főleg az aláírásoknak a helyes olvasatáért dicséret illeti a szerkesztőt. A 131. oldalon a 'Rojtson' szónál a forrásvíz feletti rácsra, vasrostélyra gondol, de itt a híres rohicsi forrásról van szó, amelynek a használatát a beíró – Rohicstól nem túl messze lakó – Fitos Bernárd összehasonlította a füredi forrásával.

A német szövegek közül a 141. oldalon egy mondatban több olvasati hiba van: „In Gesellschaftsland wie in den übrigen Bäden wären zu perpetuel fürsorge, wo die Sonne senkrecht strahlt und die Landgäste sehr incomodirt höchst nöthig.” A mondat saját olvasatomban: „In *Gesellschaftsbaad* wie in den übrigen *Bädern* zu *Peripherie Fühänge Nachmitags*, wo die Sonne senkrecht strahlt und die *Badgäste* sehr incomodirt höchst nöthig.” Két bejegyzésnél egyetlen szó rossz

olvasata a panasz értelmét megváltoztatja. A 112–113. oldalon a 'Freiquelle' helyett 'Trinkquelle' a helyes olvasat, az ivókút a németben mindig Trinkquelle. A 155. oldalon arról van szó, hogy szükség lenne egy gyógyteremre, ahol a vendégek összegyűlhetnének. A gyülekezetek 'Versammlungen' szó hibás olvasata (Verhaulungen) következtében a gyógyterem a gyógyítás helyszíne lesz, ráadásul 'hauen' jelentése 'turbékol', 'búg', a gyógyítás németül 'Verheilung', régiesen írva lehet 'Verhäulung' is.

A jegyzetekben a szerző rövidítéseket alkalmaz, amelyek feloldásának az irodalomjegyzékben kell lenni. Ilyen szempontból a könyv néhány helyen hiányos. A 16. jegyzetben Bodry, a 27. jegyzetben Degré és Lichtneckert (2010), a 164. oldalon S. Varga szerepel szerzőként, de az irodalomjegyzékben nem található, azonkívül az 1863–1892 közötti Écsy napló is hiányzik az irodalomjegyzékből.

Név- és tárgymutató csak a panaszkönyv szövegéhez készült. Az elvégzett hatalmas gyűjtőmunka miatt célszerű lett volna a mutató bővítése, mert pl. Kossuth Lajos neve is előfordul a könyvben, de nem mint panasztevőé. Fontos tudni, hogy a névmutatóban az oldalszámokra, a tárgymutatóban a dokumentumszámokra hivatkozik a szerkesztő.

Kézenfekvő és szellemes megoldás lett volna a bevezető tanulmányban a gyógyfürdő történetéből fennmaradt panaszok áttekintése, mivel a füredi gyógyfürdő története leírható a panaszok történeteként is, ezért röviden összefoglalom.

Már a gyógyfürdő létrejötté 1702-ben egy „panasz” következménye volt. A helybeliek eltiltották Flaker Andrászt attól, hogy az ivókút vizében fürdesse a betegeit, ezért kellett ásatnia egy új kutat, a fürdőkutat, amely mellett létrehozta a gyógyfürdőt. Az 1715-ből való panaszok szerint a fürediek és arácsiak el akarták pusztítani a savanyúforrást, mert az oda sereglő idegenek zavarták a helyiek nyugalma. Ez a panasz megismétlődik az 1720-as országos összeírásban is. Tehát az első konfliktusok az idegenforgalom és a gyógyturizmus miatt az őslakosság és az idegenek között keletkeztek. A tihanyi apát 1782-ben kényszerült arra, hogy szabályozza a szállások és ételek árait, nyilván a vendégek panaszai miatt. Az 1780-as évek elején a fürdővendégektől a kormányhatóságokhoz érkező panaszok miatt küldték ki Prandt és Winterl professzorokat, akik jelentést tettek a gyógyfürdő helyzetéről. A fürdővendégek panaszait Oesterreicher József fürdőorvos is összefoglalta 1787-ben. Rác Sámuelnek Alexander Aratschy néven 1787-ben a füredi gyógyfürdőről kiadott munkája tulajdonképpen egy panaszgyűjtemény, 15 fejezetben és 41 paragrafusban olvasható a füredi gyógyfürdő kritikája. Később két orvos, Oesterreicher és Ries elleni panaszok maradtak fenn írásban. Az elbocsátott Oesterreicher és Ries jól meg-

szerkesztett, nagy terjedelmű iratokba foglalt panaszai vezettek el 1821-ben a Kopácsy-féle királyi biztosság felállításához és kiküldéséhez, amely rendezte a fürdő ügyeit. A fürdővendégek panaszainak nemcsak abban volt szerepe, hogy felépítették a második színházat, a nyári színikört, hanem Kisfaludy Sándor kiábrándulásában is: „A' dicsőségét ezen vállalatnak tegye zsebjébe, kinek tetszik. Én örömet általengedem akár kinek, csak a' vállalatától menekedhessek meg.” A gyógyfürdő vizsgálatát, a hiányosságok megállapítását az önkényuralom idején évről évre a soproni helytartósági osztály végezte el és foglalta írásba a fürdőtulajdonos számára.

A bevezető tanulmány nagyobb részben a füredi történetírás történetének az ismertetése, meglehetősen hiányosan, ezért célszerűbb lett volna egy szakmai önéletrajzra szorítkozni, a szakmai tanulságokat pedig – mivel Balatonfüred történetírását egy kis szerzői csoport műveli – közösen levonni, hiszen egy ilyen eszmecseréből mindenki profitálhatna. (Célszerű lenne, ha a szerzők a bibliográfiáikat közzétennék, vagy legalább egymásnak megküldenék.)

A szerző a mai füredi történetírással kapcsolatban főleg a Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványsorozatát ismeri. Más ismertetésekben is előfordul, hogy ömlesztve közlik a közalapítványi kiadványokat, ehelyett célszerű lenne a Közalapítvány kiadványaiban olvasható jegyzékre hagyatkozni. A szerző említi még a Füredi História-t, de a benne megjelent tanulmányokat alig, ami nem segíti az értékes írásokat közlő folyóirat ismertségét és elismertségét. Füreden ismerni kell a Balatonfüredi Naplót is, amely a helyi lapok közül az egyik legszínvonalasabb helytörténeti rovatot mondhatja a magáénak, és előfordul, hogy egy új kutatási eredmény először itt lát napvilágot. Balatonfüredi kiadó a Nők a Balatonért Egyesület, és van egy magánkiadásban megjelenő sorozat, az LA Könyvtár immáron 15 kötetel, amely Balatonfüred és vidéke két nagy kultúrájának, a szőlő-bor és fürdőkultúrájának a történetét műveli. Nem szabad kihagyni a kiadók közül a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesületet („szép magyar hazánknak tündérvideke” Németh Ákosné és Katona Csaba szerkesztésében, 1997), Balatonfüred Város Önkormányzatát (Varga Lászlóné: *A balatonfüredi zsidó temető*, 2004), a Balaton Art kiadót (*Balatonfüredtől Odesszáig. Balatonfüred 1914–1918, összeáll. Sziklai Zoltán*, 2009) és a Veszprém Megyei Levéltárat, amelynek sorozatában megjelent a borvidék története első kiadásban (1990) és az óváros története (1999).

Kevesen publikálnak országos kiadónál, ezért mindenképpen említendő Rác János hat kötete, amelyek a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Tinta Könyvkiadó, valamint az Inter Nonprofit Kft. gondozásában jelentek meg. Végül nem szabad kihagyni az

ismertetésekből az országos szakmai folyóiratokat (Századok, Aetas, Korall, Honismeret, Rubicon, Levéltári Szemle, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, stb.) és tanulmányköteteket sem, pl. a gyógyfürdő 1949 előtti tulajdonosának, a bencés rendnek a kiadványait.

A historiográfiai résznél megemlítendő, hogy a balatonfüredi gyógyfürdő első történetírója Sigmund Károly volt. (Horváth Bálint műve lényegében Sigmund fordítása.) A Savanyúvíz második történetírója, Linzbauer Xavér Ferenc elsőként dolgozta fel a füredi gyógyfürdő levéltári forrásait. Nemcsak Linzbauer, az orvostörténet-írás óriása hiányzik az ismertetésből, hanem az orvostörténészek is. Sörös Pongrác munkáját *alapos kutatómunka* helyett jobb *alapos feldolgozásnak* tekinteni, amelyet egy számára könnyen elérhető iratanyagban elvégzett. Ismerve az ő képességeit, ha alapos kutatómunkát is végzett volna, akkor az utódokra kevés írivaló maradt volna.

Nem célszerű már tisztázott kérdéseket új források megjelölése nélkül felmelegíteni. Ilyen a gyógyfürdő 17. századi történetéről szóló legenda, amelyről egy 1632-ben megjelent könyvre szoktak hivatkozni. A könyv olvasható az interneten, abban nem füredi, hanem tihanyi forrásról van szó.

A gyógyfürdő alapításának kutatástörténete egy mondatban összefoglalható: a balatonfüredi gyógyfürdő történetét Sörös Pongrác kutatásai nyomán 1741-ig, Bél Mátyás nyomán 1735-ig, 1999-es publikációm óta már 1702-ig tudjuk visszavezetni. Ezt csak új források előkerülése esetén szabad megbolgatni, Sólmos és Orzovenszky pedig nem tekinthetők kompetens szerzőnek a témában.

A szerző úgy látja, hogy az 1780 előtti gyógyfürdő történetét alig ismerjük. Igaz, hogy a fürdőtelep történetéről írók hajlamosak mindent a 18. század végére helyezni, de ez már elavult nézet. A valóság az, hogy sok híres európai és hazai gyógyfürdő örülne, ha annyira ismert volna az 1780 előtti története, mint Füredé. Az új kutatások következtében hiánytalanul ismerjük a gyógyfürdő első vállalkozóit, egy kivételével seborvosait, 15 évvel, azaz 1771-re sikerült előbbre vinni az első fürdőorvosra, a kormányhatóságokkal és a nagyszombati egyetemmel való kapcsolatra vonatkozó ismereteinket. Az ország főméltóságai közül volt, aki már az 1750-es években Füreden töltötte a nyarat, és itt tartotta az „ügyfélszolgálatot”.

Sokak szerint a modern kori fürdőtelep a reformkorban alakult ki, az újabb kutatások egyik legnagyobb eredménye azonban az lett, hogy a reformkori városrésznek nevezett fürdőtelep a barokk várostervezés nagyszerű példája, Schilson János báró és munkatársainak alkotása. A modern fürdőtelep történetét fél évszázaddal sikerült korábbra vinni. Schilson János és munkatársai füredi alkotómunkájának a híre eljutott a Magyar Urbanisztikai Társasághoz, amely értesülve a

várostervezés történetének új fejleményéről, tervbe vette Schilson – Hild Jánost megelőző – várostervező munkásságának a feldolgozását.

Az ismertetésből nagyon hiányoznak a balatoni gőzhajózás történetének kutatói (Farkas László 1933-ban, Tóth Lajos 1966-ban, a Füzes–Sági–Zákonyi szerzőhármás 1971-ben megjelent munkái, a Széchenyi röpirathoz írt utószó Zákonyi Ferencről, a Balaton Gőzhajózási Társaság történetének a kezdeti szakaszáról szóló legújabb feldolgozás és a Kisfaludy gőzhajó méreteit és anyagát tisztázó tanulmány e sorok írójától.) Ezeket a kutatásokat is elismerte a szakma, mert a Magyar Hajózástörténeti Egyesület elnöke egy évszázados hajózástörténeti kérdés megoldásaként értékelte a Kisfaludy gőzhajóra vonatkozó kutatás eredményeit. A szerzőnek a fürdővendégek összetételét vizsgáló társadalomtörténeti tanulmánya, amely az elit jelenlétét vizsgálta, valóban újdonságot jelentett a hazai történetírásban.

Más források kiegészítik ezt a képet, mert a reformkori és feudális kori hazai gyógyfürdők legrokonoszenesebb sajátsága az volt, hogy mindenütt jelen voltak – Balatonfüreden sokáig az úri vendégeknél nagyobb vagy velük egyenlő számban – a parasztok és a parasztasszonyok. A gyógyfürdők társadalmának szerkezetét a fürdők szerkezete, beosztása mutatja pontosan. Felvidéki fürdőinkben mindenütt megvolt az úri (*Herrenbad*), polgári (*Bürgerbad*) és a paraszti fürdő (*Bauernbad*), mellettük néhol a zsidófürdő (*Judenbad*) és a koldusok (*Armenbad*, *Bettlerbad* fürdője. Legszebb példa a stubnyai fürdő, ahol külön fürdőbe jártak a *főnemesek*, *köznemesek*, *parasztok*, *parasztasszonyok*, *koldusok*, *ragadós betegek* és a *cigányok*. Balatonfüred fürdője a 18. században és a reformkorban urak, zsidók, parasztok és parasztasszonyok fürdőjére tagolódott.

A plebsz kizárása Balatonfüredről a polgári korban következett be: 1889-ben a Nagyvendéglő nevének Grand Hotelre, az Ófürdőházé Klotild udvarra, az Új- és Legújabb fürdőházé Erzsébet udvarra való változtatása tett pontot a plebsznek a füredi fürdőről való kiszorítására. Kizárásuk a füredi gyógyfürdőről – a jogegyenlőséget hirdető – polgári korban következett be.

Gyakran olvasható az, hogy a 19. században szegények nem jártak orvoshoz. Valójában csak a diplomás orvoshoz nem jártak, de jártak gyógyfürdőkre egy ősi gyógymód, a köpölyözés végett, és jártak az új gyógymóddal, a homeopátiával gyógyító Schroth Róbert bencéshez Aszófőre. Az 1850-es évek elején Schroth Róberthez négy hónap alatt közel 1700 beteg érkezett, a füredi gyógyfürdőt 1200–1700 paraszt kereste fel köpölyözés végett, ugyanakkor a fürdőorvosnak legfeljebb 3-400 úri betege volt, de 100-110 szegényt is ingyenes ellátásban részesített.

Az utóbbi negyedszázadban több kiadónál – az irodalomtörténetet leszámítva – három tucatnyi könyv született Balatonfüredről, amelyek a történetírás körébe sorolhatók. Monográfiákra, tanulmányokra, tanulmánykötetekre, forráskiadványokra, vegyes műfajú kiadványokra (forráskiadvánnyal kombinált monográfiák és tanulmányok), fotókat és képes levelezőlapokat tartalmazó kiadványokra, kézikönyvekre (*kronológia, életrajzi lexikon*) és bibliográfiákra bonthatók. A szerzők szerinti csoportosítás adja az áttekintésre az egyik lehetőséget, mert a szerzők többnyire konzekvensen dolgoznak.

A másik lehetőség a tematikai csoportosítás. A kiadványok belső körét Balatonfüred településrészeinek történetei alkotják: *Balatonfüred és Balatonarács története*, amely az óváros történetét dolgozta fel, a kötet szerkesztője Lichtneckert András; *A balatonarácsi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története* (2008), *A balatonfüredi szőlőhegy és szőlőhegyi önkormányzat története*, *A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története* – mindhárom Lichtneckert Andrástól. *Balatonfüred nevezetes épületei* c. kötet Némethné Rácz Lídiától. A település és a vidék lakosságának megélhetését biztosító két nagy kultúráról született egy-egy összefoglaló mű: a három kiadást megért *Balatonfüred–Csupaki borvidék története* (1990, 2010) és a már említett savanyúvízi gyógyfürdő történetéről szóló kötet (Lichtneckert A.).

A következő kört az őslakosság vagy a teljes település megélhetését és mindennapi életét szolgáló agrár, ipari, oktatási intézmények és kultúrák alkotják: *Füredi terménykiállítások és borünnepek; Halászat Balatonfüreden és környékén; Gyümölcs, szőlő Balatonfüreden; Balatonfüred a szőlő és bor nemzetközi városa* – valamennyi Rácz Jánostól, akinek ezeken kívül még hat, a címében nem balatonfüredi témájú, de Balatonfüred történetírásában is hasznosítható kötete jelent meg a szőlő-, növény-, állat-, gyümölcs-, halnevekről és a gyógynövényekről. *A balatonfüredi hajógyár története* Wagner Imrétől, *A balatonfüredi malmok* Wöller Istvántól, *Az észak-balatoni vasút története* Fazekas Miklóstól, *A balatonfüredi polgári iskola története* Tölgyesi Józseftől.

A fürdőtelepi intézmények a gyógyfürdőből nőttek ki, és az idegenforgalmat szolgálták: *Az első füredi Anna-bál* Elek Miklóstól, *A balatonfüredi színházak és színpadok története* Hudi Józseftől, *A balatonfüredi Angolkert, a Játékszín és az Aréna építéstörténete*, *A balatonfüredi fürdőbizottság jegyzőkönyvei* és a *balatoni gőzhajózás korai történetét* a Széchenyi-Széchenyi kötetben feldolgozó tanulmány – mindhárom Lichtneckert Andrástól.

Ezután következik a Balatonfüred történetéhez szervesen kapcsolódó személyek és családok története

és munkássága, először is az óvárosiak: *Pálóczi Horváth Ádámról* Ács Anna, *a füredi családkról* Elek Miklós. *Brázay Zoltánról, Protovinszky Ferencről és a füredi zsidóságról* – mindhárom szerzője Z. Karkovány Judit. *Kósa Pálról* Koczor Dóra, *Szuhács Jánosról* Tölgyesi József. Azután a fürdőtelepiek: *Kisfaludy Sándorról* az említett színház-történeti kötetek, *Széchenyi Istvánról és Hertelendy Károlyról* Ács Anna-Lichtneckert A., *Écsy László fürdőigazgató naplói* Katona Csaba, Lichtneckert A. szerkesztésében. *Mangold Henrikről, Jalsovics Aladárról, Orzovenszky Károlyról* Lichtneckert András.

A sort a fürdővendégekről szóló írások és forráskiadványok zárják, a Katona Csaba szerkesztésében megjelent *Deák Ferenc és Slachta Etelka* kötetek. Balatonfüred és az egész Balaton-felvidék szempontjából is fontos mű a Balaton-felvidéket elsőként ismertető és a hagyományos Balaton-vidéki szőlészetet és borászatot hitelesen leíró pécselyi *Oláh János* életművét tartalmazó kötet.

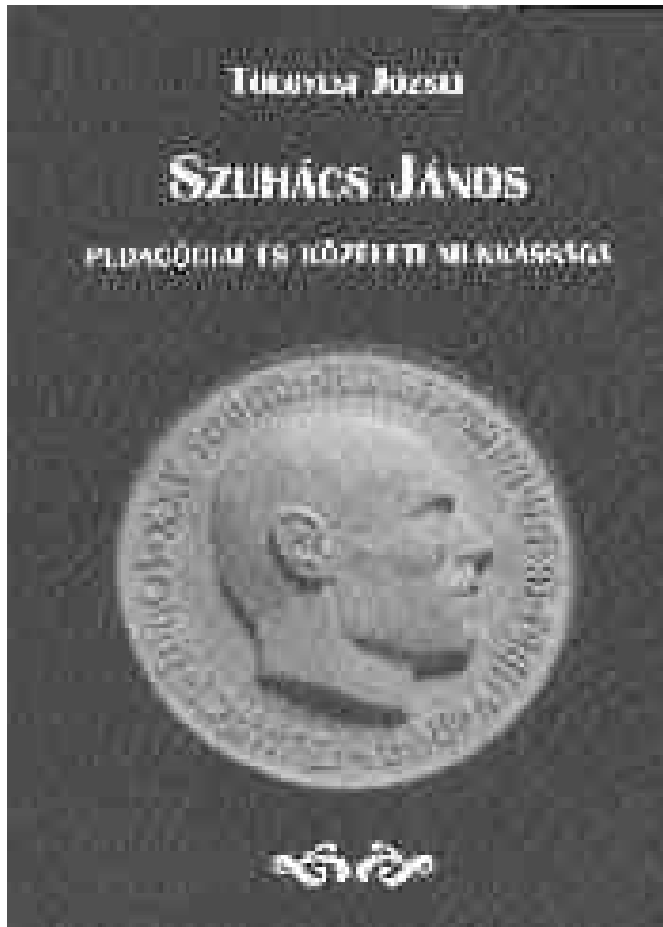
Minden csoportosítás szubjektív, de a több kiadónál megjelent, itt felsorolt és korábban említett kb. 40 kötet ebben a csoportosításban is jól mutatja azt, hogy meddig jutott el a füredi történetírás, és hol vannak még fehér foltok.

A levéltári forrásanyag és a sajtó feltárása után ma már világos, hogy a füredi gyógyfürdőről szóló könyvtárnyi irodalom magyarázata részben abban van, hogy a temérdek forrásból bárki kedvére szemezgethet – de csak a magyar nyelvű forrásokból ami történetírásnak nem nevezhető. (A fürdőtelep levéltári forrásanyaga a legutóbbi gyűjtés szerint 20 ezer oldalnyi szövegből áll a számadási iratok nélkül.) A másik magyarázat abban van, hogy sokan a füredi gyógyfürdőről nem mint gyógyfürdőről írtak. Ez egyáltalán nem baj, de a fürdővendégekről, irodalmi hagyományokról szóló és örömdetesen gyarapodó publikációkon kívül továbbra is művelni kell a fürdőtelep történetét, amelynek az egyik kézenfekvő iránya a fürdőtelepet megalkotó személyek életének, munkásságának a feldolgozása. Még inkább elmondható ez az óváros történetírásáról. Mintha a „mieinket” nem tartanánk olyan fontosnak, mint a „gyüttmenteket”. Pedig az ófalú társadalma a két világháború között elindult az emancipálódás útján a gazdaságban, politikában, iskolázottságban, kultúrában. A fürdőbizottság üléseiről az 1860-as években még ki lehetett tenni – pusztán paraszti voltuk miatt – Füred és Arács bíráit, ehhez hasonló bánásmód a két világháború között már nem volt lehetséges. Fokozottan kell ápolni a saját értékeket. Tévedés lenne azt hinni, hogy a „nagybetűs történelem” a fürdőtelepen folyt, mert a magyar történelem fő sodrában mindig is az ófalú/óváros társadalma állt.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

SZUHÁCS JÁNOS PEDAGÓGIAI ÉS KÖZÉLETI MUNKÁSSÁGA

(ÍRÓ-SZERKESZTŐ: TÖLGYESI JÓZSEF. BALATONFÜRED, 2015. – 190 P.)



A 2016-ban alapításának huszadik évfordulóját ünneplő Balatonfüred Városért Közalapítvány támogatásával megjelent 75. kiadvány Szuhács János (1881–1951) füredi tanár, iskolaigazgató szerteágazó pedagógiai tevékenységének, és négy évtizedet átívelő közéleti munkásságának állít emléket. A könyv írója és szerkesztője Tölgyesi József. A könyv Dr. Bóka István polgármester ajánlásával kezdődik. Bevezető gondolataiból idézve: „...e kötet a múltnak egy olyan időszetele, mely Füred egykori polgári iskolájának pedagógusa, Szuhács János életútját felidézve mutatja be az akkori, a 20. század tízes éveitől kezdődően a negyvenes évek végéig tartó időszakot ... Szuhács János nemcsak a munkájában, hanem lélekben is füredivé vált. Ő is egyike azoknak a pedagógusoknak, akik nemcsak a helyi és a környéki diákok nevelésével, oktatásával foglalkoztak, hanem széleskörű társadalmi, közéleti tevékenység résztvevői is voltak...”

A felvidéki, a Gömör megyei Ratkó községből származó Szuhács János a sajjögömöri polgári iskola négy osztályának elvégzése után a Losonci Tanítóképzőbe iratkozott. Az 1899–1890-es tanévben taní-

tói oklevelet szerzett, s ezzel együtt megkapta az evangélikus vallású kántori oklevelét is. Szuhács tanítói szolgálatának egyetlen színhelye a Turóc megyei Ivankofalva volt. Az 1905–1906-os tanév befejezésekor jelentkezett a polgári iskolai tanári képesítés megszerzésére. Kérésére a községi elöljáróságok közbenjárásával megkapta a tandíjmentesség megadását biztosító szegénységi bizonyítványt. 1906-ban, magyar nyelv és történelem szakos polgári iskolai tanári képesítésének megszerzése után került a füredi polgári iskolába.

Szuhács János 33 éven át, nyugdíjazásáig szolgált választott városát és iskoláját: négy évtizeden át részese volt Füred történelmének. A vallási és etnikai értelemben sokszínű város a kiegyezést követő időszakban indult meg a polgárosodás útján: fejlődött a község gazdasága, európai színvonalra fejlesztették a fürdőkultúrát, élénk társasági és egyesületi élet jellemezte Füredet. A település arculata, a lakosság szociális körülményeinek változása – a gazdasági cselédség számának csökkenése és a helyi iparban dolgozók számának növekedése – miatt átalakult. A századforduló idején a gyakorlatias szakismereteket és alpműveltséget biztosító polgári iskola alapítása 1906-ban indokolt volt. Füred nagyközség helyben tudta biztosítani az iskola alapításához szükséges infrastruktúrát, és vállalni tudta a tantestület megszervezését.

Füred iskolakultúrájában 1591-től a református elemi iskolai oktatás dominált. 1828-ban alapították meg a katolikus elemi iskolát. Mindkét felekezeti fenntartású intézmény az iskolák államosításáig, 1948-ig működött. Az 1868. évi népoktatási törvény lehetővé tette az elemi iskolát végzett fiúk és lányok számára a hároméves iskolai gyakorlati oktatásban való részvételt. Füreden a helyi, a mezőgazdasági irányultságú képzés igényeire alapozva szervezték meg 1870-ben a Népiskolát.

Az 1906-ban alapított, 42 esztendőn át működő polgári fiúiskolához internátus is tartozott. Az iskola 1922-től a lánytanulók oktatásával is foglalkozott. A Magyar Királyi Állami Intézményt igazgatótanács irányította és felügyelte. Az iskola fennállásának 42 esztendeje alatt több mint 2000 fiú és lány, köztük az Erzsébet Szeretetház növendékei közül is több tanuló vehette át polgári iskolai vég bizonyítványát. Szuhács János polgári iskolai tanár 1906-ban helyettes tanári státuszban kezdte meg pedagógiai pályafutását Füreden. 1914-ig internátusi felügyelői beosztása mellett heti 25 órában tanított magyar nyelvet, irodalmat,

földrajzot, tornát és éneket. Az általa oktatott tantárgyak repertoárja évről-évre bővült: ő oktatta például az iskolában a német nyelvet is. Osztályfőnöki megbízatása mellett ő volt az ifjúsági könyvtár és a szertárak őre. Kezdő tanárként erkölcsi tartása és szakmai sikerei alapján kivívta felettesei, igazgatói és a tanterületi előljáróságok bizalmát, elismerését. 1913 nyarán több hetes utazásra indult Svájcba, ahol az itthoni munkájához szorosan kapcsolódó bentlakásos intézeteket látogatott meg. Szakmai felfedező útján tapasztalt pedagógiai élményeit szépirodalmi igényű közléseiben örököltette meg. Útirajzait az Iskolai Értesítőben publikálták. Szuhács – a felfedező tanár – szívesen kirándult diákjaival. Kirándulásaik alkalmával a diákjait a haza, a Pannon-táj, a szülőföld szeretetére nevelő pedagógus a magyar kultúra egyetemes értékeit is igyekezett bemutatni. Az 1910-es évek közepétől számos pedagógiai tartalmú publikációja mellett tankönyveivel országos ismertségre tett szert. 1922-től megbízott igazgatóként a társadalmi haladást támogató gazdasági tantárgyak oktatásával, és a gazdasági tantárgyak oktatásához szükséges tankönyvek írásával újította meg az általa vezetett polgári iskolát: az 1925–26-os tanévtől az iskola fokozatosan profilt változtatott, gazdasági szakirányú polgári iskolává fejlődött. Hóman Bálint vallás-és közoktatási miniszter elégedettséggel fogadta a Szuhács által kidolgozott, a gazdasági irányú képzés megújítására vonatkozó helyi oktatási terveket.

1933-ban Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, Szuhács Jánosnak kiváló szakmai teljesítménye és közéleti tevékenysége elismerésül igazgatói címet adományozott. Kinevezett igazgatóként is élen járt az önképzésben, fontosnak tartotta továbbá – a kor követelményeinek megfelelően – a tanárok továbbképzését is. Szuhács János a hazai oktatásban az 1930-as években elterjedt, az oktatás és nevelés megújulását ígérő „Cselekedtető” oktatás kutatójaként is tevékenykedett.

Az iskola 1939–40. évi értesítőjében kinevezett igazgatóként munkakörét elfoglaltságait a következőképp jegyzi: megbízott igazgató, mezőgazdasági tankönyvíró, a Jókai Önképzőkör tanárelnöke, az ifjúsági könyvtár vezetője, tanulmányi felügyelő. Tantárgyai: magyar, történelem, közgazdaságtan, valamint evangélikus vallású hittan (összesen 18 óra). Az iskolát nyugdíjazásáig, 1943. szeptember 1-ig, vezette. Munkája elismerésül 1946-ban kapott miniszteri kitüntetést. Nyugdíjasként 1948-ig az iskola államosításáig vállalt óraadást. Egykori iskolájában evangé-

likus hittant oktatott. Szuhács János a néptanítói habitusú tanártípus megtestesítője, a pedagógiai pálya mindenese volt. A tanári munka magas szintű elvégzésén túlmenően feladatának tekintette a társadalmi, közéleti tevékenységet, a népnevelést. Az iskola életéről, Szuhács János igazgató tevékenységéről a helyi média több alkalommal tájékoztatta Füred lakosságát. A „Balatonfüred” című helyi lap több ízben közölte beszédeit, továbbá híradást adott Szuhács közéleti szerepléseiről, ismeretterjesztő előadásairól. Az 1924–25-ös tanév értesítőjének közlése alapján például 1925 telén 12 népművelési előadást tartott nemcsak Füreden, hanem a környező településeken is. Több alkalommal vett részt a Balatoni Szövetség által szervezett mezőgazdasági kiállításon előadóként és kiállítóként.

Tevékeny tagja volt továbbá a Járási Gazdakörnek, valamint a Balatoni Szövetség keretében a Polgári Iskolai Tanárok Üdülőházaiba történő beutalások, elszállásolások (a gondnoki munka) körül is fáradságot nem ismerő buzgalommal tevékenykedett. Társadalmi megbízatásai között elsőként említendő a községi képviselő testületi tagság (1932), a Magyar Turista Egyesület balatonfüredi szakosztályának alelnöki posztja, az 1930-tól indított vendéglátóipari szaktanfolyam szervezése, továbbá a Győr vidéki fiataikorúak bírása megbízatás. A könyv írója, szerkesztője Tölgyesi József Szuhács János jelmondatát választotta mottónak: *„Munkám, mit annyi oktan lenéz, kedves nekem, mert olyan nyersanyagból, melyet Isten ad, segíték én embert teremteni.”*

Az EMBERT teremtő, sokoldalúan képzett vidéki pedagógus szakmai életútját Tölgyesi József, a kor iskolakultúráját igen jól ismerő kitűnő neveléstörténész és helytörténész sikerrel mutatta be. A tíz fejezetből álló filológiai pontossággal összeállított mű tudományos igényű pedagógiai regény (iskolatörténet és pedagógus portré). A kiadvány Szuhács János füredi tanár pedagógiai pályafutásának és életművének bemutatását a szerző-szerkesztő dokumentumok (jegyzőkönyvek, iratok, képek, stb) folyamatos mellékelésével teszi hitelessé. Részletes áttekintést ad Szuhács tanulmányairól, publikációs tevékenységéről, mezőgazdasági szakírói munkáiról, és az őt méltató írásokról. A kiadvány gazdag irodalomjegyzékkel és névmutatóval, továbbá kiadványsorozat támogatóinak és az eddig megjelent köteteknek felsorolásával zárul. A kitűnően szerkesztett könyv értékes olvasmány nem csak a helytörténet és az iskolatörténet iránt érdeklődők számára.

BUDÁNE BOCSOR ÁGNES

A BALATONFÜREDI HELYTÖRTÉNETI EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGE – 2015. JANUÁR–DECEMBER

Január

5. HT. Egyesületi délután a könyvtárban, ahol 26-an vettünk részt a decemberben megjelent Füredi História 39. számának bemutatóján. Dr. Rác János főszerkesztő több szerzőt is meghívott, akikkel együtt bemutatták az új lapszámot. Sárköziné Sárovits Hajnalka levetítette a 2014. dec.15-i, 20 éves jubileumi ünnepeken Gazsi József tagtársunk által készített képeket. Nagy örömeinkre két új taggal gyarapodott ezen a délutánon egyesületünk: Mikulka Katalin és dr. Perkovits Géza.

Február

2. HT. Egyesületi délután a Könyvtárban, ahol 21-en vettünk részt. Javaslatok, felvetések hangzottak el az ideai programokkal, feladatokkal kapcsolatban. Ismét új taggal gyarapodtunk: Bartókné Márta. Az összejövetel után a vezetőség ülést tartott. Megbeszéltük a március 2-i döntéshozó szerv ülésével kapcsolatos feladatokat.

9. Vezetőségi ülés a könyvtárban, mind az 5 vezetőségi tag ott volt. Meghívtuk Némethné Rác Lília szakértő tagunkat is. A következőket tárgyaltuk meg:

a) Az Önkormányzat jegyzőjétől előzőleg levél érkezett, melyben utcanév cserére kért javaslatot, tagjainktól sok javaslat érkezett. Ezeket rangsorolva írtuk meg a válaszlevélben febr. 11-én.

b) A polgármesteri hivatal művelődési osztályának vezetőjétől e-mailben előzetesen ismételt megkeresés érkezett a Hirschfeld család emléktáblájának véleményezése ügyében. Geszti László ismételten kérte az Önkormányzatot az emléktábla-elhelyezés lehetőségére. A mellékelt levélben lévő indokok alapján nem tartottuk indokoltnak emléktábla elhelyezését a Zeneiskola falán.

c) Program javaslatok érkeztek a 2015. évi egyesületi délutánokra.

Elhatároztuk, hogy levelet írunk a polgármesteri hivatalba, hogy a szívkörház előtti Kossuth-kútnál is legyen kiírva a víz összetétele, a Deák Ferenc szobornál valami kis táblát helyezzenek el, hogy a szobor hátulján levő szöveget is felfedezzék a látogatók, a Tagore sétányon évekkel ezelőtt felszedett emléktábláknak mi lesz a sorsuk, ezek értékek.

10. Angyal Imre, Sárköziné Sárovits Hajnalka, Budáné Bocsor Ágnes 9-re a BYC-be ment, Böröcz Istvánnal megbeszélni a volt hajógyári 80 év feletti dolgozók visszaemlékező kerekasztal beszélgetését, amely ápr. 28-án 14.30 órakor lesz. Budáné Bocsor Ágnes és Sárköziné Sárovits Hajnalka 10.30-kor a Bodorka Akváriumban Szabó Judit vezetővel megbeszélte a Helytörténeti egyesület és a Bodorka együttműködését. 2 előadás megszervezését vállaltuk 2015-ben, valamint a Füredi Históriaiban logóval, alapadatokkal hirdetni fog-

juk a Bodorkát. Az együttműködési szerződést aláírta az elnök. Végül is a 2 előadás nem valósult meg, a Bodorka nem talált rá megfelelő időpontot. Ők a Füredi Históriaát árusítják, mi pedig a folyóiratban hirdetjük a Balatoni Akváriumot. Egyesületünk tagja, Dr. Olti Ferenc két alkalommal tartott rendhagyó történelem órát a Radnóti Miklós általános iskola nyolcadikosainak a holocaustról.

Március

2. Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület döntéshozó szervének ülése (közgyűlés) a könyvtárban 16.15 óra: Jelen volt 29 tag, valamint Hári Lenke alpolgármester. Jegyzőkönyv-vezető: Gombásné Bugsch Éva. 1.: Elnöki beszámoló a 2014-es évről – Egyhangú szavazással elfogadva. 2.: Pénzügyi beszámoló – Csonka Endre. Egyhangú szavazással elfogadva. 3.: Elnök ismertette a 2015-ös munkatervet, és javaslatokat kért a 2. félévre. 4.: Vegyes ügyek. Sárköziné Sárovits Hajnalka ismerteti a Probio Zrt. és Bf. HT. Egyesület közötti megállapodást a Bodorka Látogatóközpont népszerűsítésére 2015-ben. Angyal Imre ismerteti a az ápr. 28-ra a BYC-ben tervezett beszélgetést a 80 év feletti volt hajógyáriakkal. Molnárné Polonyi Judit ismerteti a közalapítvány ez évben tervezett könyvkiadásait. Budáné Bocsor Ágnes elmondja, hogy márc. 5-re a polgármesteri hivatalba hívták az egyesület elnökét és a titkárt, Huszka J., és más szobrok áthelyezéséről tartandó megbeszélésre. 5.: Sárköziné Sárovits Hajnalka vetített képes bemutatója a HT. Gyűjtemény és a HT. Egyesület honlapjáról, keresési lehetőségekről, a honlapok felépítéséről. Tájékoztató az internet használóknak: a „Füredi Wikipédiáról”, és a helytörténeti adatbázisról.

5. A polgármesteri hivatalba délután megbeszélésre hívták az egyesület elnökét, amelynek témája a Tagore sétány felújítása során néhány szobor és emléktábla tervezett áthelyezése. Titkárunkkal elmentünk, a megbeszélésen részt vett: Dr. Bóka István pm., Kosler Zoltán oszt. vez., Cserép László oszt. vez., Krámlai Franciska, Wallner Krisztina tervező, András István főépítész, Hári Lenke alpolgármester, Molnárné Polonyi Judit. Tervező ismertette a Tagore sétány átalakítását. Annabella előtti szobrok (Nemes Attila) helyükön maradnak. Balatoni Sellők (Vastagh Éva) a Vaszary villa kertjébe lesz áthelyezve. Pajtás hajó emlékmű marad a helyén. Huszka Jenő szobor (Mészáros Dezső) át lesz helyezve a 2014-es döntés szerint. Helyére kerül Pethő Sándor 5/4-es szobra. Ez után a területen bejárásra került sor. Megállapodtunk, hogy a Huszka szobor mégsem a Blaha pad mögé kerül, hanem a Balaton étterem keleti oldala mellett lemenő sétaút mellé a pázsit közepére.

20. A Könyvtárban 9 órakor megbeszélés volt a 80 éven felüli volt hajógyáriaknak szervezendő visszaemlékező rendezvény miatt. Időpontja: 2015 ápr. 28. BYC Április

1. A könyvtárban 15 órakor megbeszélés volt a 80 év feletti volt hajógyáriak találkozójaival kapcsolatban.

9. Megbeszélés a könyvtárban 9 órakor „Hajógyári emlékeink” c. rendezvénnyel kapcsolatban. Teendők pontosítása, kész levelek aláírása, szétosztása, postázás.

14. HT. egyesületi délután a könyvtárban 16 órától. Szabó Béla fotóművész előadása: Emlékezés a 200 éve született Rómer Flórisra, majd könyvbemutató, vetített képes zenés előadás: A Bakony – Dr. Rómer Flóris nyomában címmel. Dr. Rác János felelős szerkesztő a Füredi História ez évi 1. számát mutatta be. Sárköziné Sárovits Hajnalka az ápr.25-i III. Füredi kis könyvfesztivál programját ismertette.

15. A Kőrösi Csoma Sándor emlékünnepségen koszorút helyeztünk el Kőrösi Csoma Sándor szobránál a Tagore sétányon (Budáné Bocsor Ágnes és Szelle Zoltán). Az ünnepséget a Kovászna–Balatonfüred Testvérvárosi Egyesület szervezte, ünnepi beszédet Tóth Attila tagtársunk mondott, aki ott vezetőségi tag.

20. Kibővített vezetőségi ülés a könyvtárban, amelyen megbeszéltük a 80 éven felüli volt hajógyáriak összefogételének forgatókönyvét, teendőket. Másik téma a balatonfüredi temetőben lévő régi, megőrzésre érdemes sírok, lezárt temetők védetté nyilvánítása. Némethné Rác Lída összeállítást készített ezekről, melyet levél kíséretében elküldtünk az Önkormányzathoz, polgármester úrnak. Még egy levelet fogalmaztunk a Ferencsik János szobor visszaállításával kapcsolatban az önkormányzathoz, válaszolva a művelődési osztály levelére. Május közepén megjött a válasz, hogy sajnos idén nem lehetséges a szobor felállítása, mert nem terveztek be erre pénzt.

27. Megbeszélés a könyvtárban a 80 éven felüli volt hajógyáriak összefogételével kapcsolatban. (tennivalók, köszöntők, emléklapok pontosítása).

28. „Hajógyári emlékeink” – az egykori MHD Balatonfüredi Gyógyegység 80 éven felüli dolgozóinak visszaemlékezései. Az értékmentő rendezvénysorozat első eseménye egy kerekasztal-beszélgetés volt a BYC új székházában, Zákonyi u. 2. A teljes beszélgetést, melyet Bán László riporter vezetett, felvette a Füred TV. A felvételt megőrzi a Helytörténeti Gyűjtemény az utókorra. Köszöntötte az egybegyűlteket Dr. Bóka István polgármester, Angyal Imre egyesületünk tagja, az ötletgazda, Forsthoffer Ferenc, a hajógyár utolsó igazgatója. Böröcz István, a BYC ügyvezető igazgatója vetített képes előadással mutatta be a Yacht Clubot. A végén a TLC jelenlegi német igazgatója is szót kért, köszöntötte az időseket. 47 idős embert hívtunk meg, 20-an jöttek el, ebből 16 vállalta a beszélgetést. Jelen voltak egyesületünk tagjai, képviselők, érdeklődők és a sajtó képviselői.

A végén az idős meghívottak emléklapot vehettek át a találkozó emlékére, majd kötetlen beszélgetés következett bor és sütemény mellett. Azoknak, akik nem tudtak eljönni, az emléklapokat május folyamán személyesen vittük el.

28. Kedves tagtársunk, Simonné Takács Eszter temetése a balatonfüredi református temetőben. A temetésen az egyesület képviseltette magát, és koszorút helyezett el a síron.

27. Folyamatban vannak az idős fürediekkel való beszélgetések. A visszaemlékezéseket hangkasszétán rögzítjük az utókor számára, és a Helytörténeti Gyűjtemény őrzi. E napon Polonyi Kornélné Herczeg Edit nyugalmazott magyar-német szakos tanárnővel beszélgetett Budáné Bocsor Ágnes. Téma: a régi Balatonfüred, a társadalom rétegződése, szokások; tanulmányok, tanári pálya, iskolai élet.

Május

4. Egyesületi délután, melynek keretében a zsidó temetővel ismerkedtünk. Dr. Olti Ferenc egyesületünk tagja, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnökségi tagja beszélt a zsidó temetkezési szokásokról, helytörténetről. 23 tag, ill. érdeklődő vett részt a sétán, ragyogó nyári időben.

14. A polgármesteri hiv. művelődési oszt. (Cserép László) meghívására a civil szervezeteknek összehívott egyeztetésen vett részt az elnök a Polgármesteri Hivatalban. Ismertették a civil szervezeteknek kiírt önkormányzati pályázatot és az újonnan kialakított on-line rendezvénynaptár működését. Ehhez szükséges egy új regisztráció, melyhez az előírt dokumentumokat el kell juttatni a pályázattal együtt a Művelődési osztályra, 2015. június 14-ig.

Június

1. Az egyesületi délután keretében látogatást tettünk a Bodorka Balatoni Aquaváriumban. A létesítményt ez alkalommal ingyenesen tekinthettük meg, a polgármester úr engedélye alapján. 34 fő jött el, zömében egyesületi tagok, de családtagok, barátok is velünk tartottak. A 25 perces film megtekintése után megcsodáltuk a balatoni és tengeri halakat. A Bodorka látogatás után a parkban vezetőségi ülést tartottunk, megbeszélve a 2015. év második félévének programtervét. Ez fontos a június 14-ig az Önkormányzathoz beadandó pályázat-hoz.

12. Benyújtottuk az Önkormányzathoz a regisztrációhoz szükséges dokumentumokat és a támogatási pályázatot. Ezt befogadták.

23. Májusban és júniusban a Bodorka Látogatóközpontba 10–10 db Füredi História-t vittünk árusításra.

29. Füredi História 2015/2. szám (41.) bemutató a Könyvtárban. Bemutatta: dr. Rác János felelős szerkesztő és a szerzők. Erre az alkalomra meghívtunk régi füredi családok leszármazottait, tekintettel arra, hogy a Baán Beáta által írt cikkben: „A Balaton- Füredi Polgári

Dalegylet története az egylet jegyzőkönyveinek tükrében 1. rész”, említett dalegyleti tagok sokunk ősei voltak.

Július

3. A Füredi Játékszín megnyitásának 184. évfordulóján szervezett ünnepségen egyesületünk koszorút helyezett el az arácsi temetőben nyugvó három reformkori színésznő sírjánál és a Kisfaludy szobornál. Koszorúzott: Budáné Bocsor Ágnes és Szelle Zoltán.

6. Egyesületünk meghívást kapott a Veszprém megyei értéktár szervezésében a megyei értékek bemutatójára és az értékek gyűjtésének módszertanáról tartott ismeretőre, melyet a Városi múzeumban tartottak. A Nemzeti Művelődési Intézet Budapest igazgatója Dr. Baloghné Uracs Marianna tartott erről beszámolót. Veszprém megyében van a legtöbb értéktár bizottság, 51, az országban. A Veszprém megyei értéktár iroda 2013 novembere óta működik. Vezetője Vörösmarty Zsuzsa. A Bfüredi járásban 14 értéktár van. Hári Lenke alpolgármester beszélt a balatonfüredi értéktárról, a bizottság itt 2014 óta működik.

11. Egyesületünk vezetősége és néhány tag meghívást kapott a hajógyári vitorlás kikötő és a hajógyári múzeum megnyitására, ahol képviseltük a Helytörténeti Egyesületet.

31. Kedves tagtársunk, Cséry Zoltánné (Géring Edit Zsuzsa) temetése a balatonfüredi református temetőben. A temetésen az egyesület képviseltette magát, és koszorút helyezett el a síron.

Augusztus

14. Aláírtuk az Önkormányzattal a Füredi História kiadásával kapcsolatos támogatási szerződést 450.000.- Ft értékben (utófinanszírozás), és a működési célú támogatási szerződést 100.000.-Ft értékben. Ez utóbbit augusztus 31-én át is utalta az Önkormányzat.

Szeptember

4. Részvétel a Vaszary villában kiállítás megnyitón: „Vaszary–Vaszary–Vaszary”. A kiállítás keretében megemlékezés a 100 éve Balatonfüreden elhunyt Vaszary Kolos hercegrímásról.

7. Egyesületi délután 16 órakor a könyvtárban. Megjelent 26 tag. Program: „A balatonfüredi Fáy emléktáblák története” előadó: Kis Valéria, az OTP balatonfüredi fiókjának egykori igazgatója. Ő Szathmáry Gyöngyi művésznő Fáyról készített, bekeretezett bronz emléklakettjét adta át a Helytörténeti Gyűjteménynek. Következő hónapok tervezett programjainak és a beérkezett kérések ismertetése.

17. Egyesületünk vezetősége és szakértő tagjai (5fő), meghívottként részt vettek azon a megbeszélésen, amit Hári Lenke alpolgármester hívott össze a Polgármesteri hivatalban. Téma: balatonfüredi temetők, sírok védetté nyilvánítása. Ezzel kapcsolatos anyagot, javaslatot Némethné Rácz Lídia tagtársunk állította össze, amit az egyesület 2015 áprilisában benyújtott Dr. Bóka István

polgármesternek. A Polgármesteri Hivatal pozitívan nyilatkozott a kezdeményezésről, a benyújtott anyagot polgármester úr jónak tartotta. A megvalósítás nagyon összetett, pályázatokat kell figyelni, egyházakkal egyeztetni, jogi háttérrel figyelembe venni, stb. Szükséges egy kompetens bizottság összeállítása. A lezárt régi temetőkből közparkot lehetne kialakítani, erre biztos lehet pályázni uniós pénzből. Szükséges pályázatokhoz értő pénzügyi szakértő, jogi szakértő, egyházak képviselői, városi képviselő testület tagjaiból néhányan, stb. kb.8-10 fő. Fel kell keresni a Nemzeti sírkert vezetőjét, a hölgy „temető szakértő”, tőle kellene tanácsadást kérni. Sárközi Sároviits Hajnalka felveszi a kapcsolatot vele. Cserép László elmondta, hogy a Papsokai temetők felújítására kész terv van, ezt „leporolva” lehetne a pályázatot megcsinálni.

21. Széchenyi emlékünnepe, egyesületünk koszorút helyezett el a szobornál.

Október

12. Egyesületi délután keretében a Magyar Fordítóházba látogattunk (Lipták ház) Petőfi u. 36. A házgondnok Szamosfalviné Bocsor Zsuzsanna mutatta be a házat. Beszélt a ház történetéről, a tulajdonosok sorsáról, Lipták Gáborék idejében itt folyt társadalmi, irodalmi élet. Lipták az 1950-es években irodalmi szalont hozott itt létre, Nyitott kapu c. könyve a vendégekről, a ház történetéről szól. Átalakítás, felújítás után 1998-ban avatták Magyar Fordítóházzá.

14. A Füredi História 42. számának bemutatója a könyvtárban. Dr. Rácz János bemutatta a lapot, ismertette a cikkeket. A szerzők közül Küronya Jenő és Baán Beáta is megjelent, ők a cikkeikhez fűztek szóbeli kiegészítést. Többen kérdéseket tettek fel Küronya Jenőnek, ill. az 1956-os eseményekkel és id. Küronya tanár úrral kapcsolatos emlékeiket idézték fel. A végén a megjelent 26 tag átvehette a F. Históriait.

November

9. Egyesületi délután a könyvtárban, melyet a „jeles fürediek” szlogennel tartottunk meg. Megjelent 19 tag. Néhány tagunk felkészült és visszaemlékezett jeles fürediekre. I.: Szekeresné Rózsa Etelka felolvasta egy írását Kemény Géza és Szilvási Zoltán tanár urakról, mint tanártársairól, ami a Tempevölgy c. folyóirat 2012-es számában jelent meg. II.: Elek Miklós idős Peremartoni Nagy Sándorra emlékezett. Szekér Ernőről szólva elmondta, hogy levelezése, fotói jó lenne, ha bekerülnének a Helytörténeti Gyűjteménybe. III.: Kellei György sajnos nem tudott eljönni, de Sárköziné Sároviits Hajnalkát megkérte, hogy könyvéből olvasson fel Eigel Istvánról és Tassy Kláráról. Erre sajnos időhiány miatt nem került sor. IV.: Mikulka Katalin tagtárs javasolta, hogy jövőre hívjuk meg előadást tartani a Pajtás hajóról a siófoki előadót. V.: Sárköziné Sároviits Hajnalka titkárunk elmondta, hogy a Városi Könyvtárat el kell nevezni, Szekeresné Rózsa Etelka javaslatára, a könyvtári

dolgozókkal egyet értve Vámos Géza tiszteletes úrról lehetne elnevezni, mert az ő érdeme, hogy ez az épület létre jött. A nov. 10-i humán erőforrás bizottság rendkívüli ülésére ezt a javaslatot támogatják. Felmerült még régebben Lipták Gábor író neve is. Haász Ilona tagtárs javasolja, hogy vegyük be a programba a beszélgetéseket a 75 éve végzett polgári iskolai tanulók közül a még élőkkel, és 80 év feletti tanárokkal.

10. A humán erőforrás bizottság rendkívüli ülésére volt hivatalos a vezetőségből Sárköziné Sárovits Hajnalka, Szekeresné Rózsa Etelka és Budáné Bocsor Ágnes. Itt a könyvtár névadásáról volt szó. Vámos Géza esperes munkásságát kiemelve őt javasoltuk névadónak. Bakonyi István „írópárti”. Javasolta, hogy inkább Lipták Gáborról nevezzék el, ő nem volt besúgó, róla jelentettek, erről a dokumentumok a Magyar Fordítóházban megtalálhatók.

16. Vezetőségi ülés a könyvtárban, ahol mind az 5 vezetőségi tag megjelent. Eldöntöttük, hogy az évváró teadélután dec. 14-én 15 órakor lesz a könyvtárban. Megbeszéltük a 2016-os rendezvény tervünket, amit majd a városi rendezvény naptárba feltöltünk nov. 27-ig. Csonka Endre javasolta, hogy rendezzünk kis ünnepséget az 1861 júniusában először megjelent Balatonfüredi Napló 155.évfordulója tiszteletére.

21. Balaton-környéki Helytörténészek hagyományteremtő balatonedericsi találkozója a tájházban. Egyesületünk tagjai közül többen is meghívót kaptak, végül öten tudtunk elmenni: Sárköziné Sárovits Hajnalka, Szekeresné Rózsa Etelka, Budáné Bocsor Ágnes, Tóth Attila, Dr. Olti Ferenc. Dr. Takács Gábor, az ELTE egyiptológiai tanszékének egyetemi docense szervezte a találkozót, ahol a megjelentek (kb. 40 fő) beszéltek helytörténeti munkájukról, kutatásaikról, megjelent könyvükről, írásaikról. Az összejövetel 10 órától 16.30-ig tartott. Utólag e-mailben kérte a szervező, hogy röviden összefoglalva minden résztvevő írja meg az általa elmondottakat. Ezt összeszerkesztve eljuttatják majd a megjelenteknek.

24. A humán erőforrás bizottság ülésén a HT. Egyesület részéről megjelent Budáné Bocsor Ágnes, és mint könyvtár igazgató és titkárunk: Sárköziné Sárovits Hajnalka. A könyvtár elnevezésére beérkezett 2 javaslat (Vámos Géza esperes és Lipták Gábor író) közül Liptákot javasolták a képviselő testület elé vinni, amivel mi is egyet értettünk.

26. Képviselő testületi ülésre voltunk hivatalosak a könyvtár elnevezése miatt. A testület nagy többséggel elfogadta Lipták Gábor író névadónak. Szekeresné Ró-

zsa Etelka beszélgetett és diktafonra rögzítette az elhangzottakat Géring Ferencné idős füredi lakossal a régi falusi életről.

December

2. 10 db Füredi História-t vittünk le a Bodorkába árusításra.

14. Egyesületi délután keretében évváró teadélután tartottunk a könyvtárban. Az elnök rövid összefoglalót olvasott fel a 2015-ös év egyesületi eseményeiről, tevékenységünkről. A titkár az aktuális programokról adott tájékoztatást és elmondta, hogy a könyvtár felvette a Lipták Gábor nevet. Harminc tagunk kellemesen töltötte a délutánt a sok sütemény és bor társaságában, amit tagjaink készítettek.

17. Sajtótájékoztatóra hívta az Önkormányzat Egyesületünk elnökét és titkárát. Az Anna Grand Hotelben a 2016. év komolyzenei rendezvényeiről volt szó. Polgármester úr köszöntője után Érdi Márta főszerző bemutatta a „Klassz a pARTon” komolyzenei rendezvénysorozatot, tervezett helyszíneket, fellépőket. Latorczai Csaba helyettes államtitkár szólt arról, hogy 2016-ban is szponzorálják a „Klassz a pARTon” rendezvénysorozatot. Kéry Kitty művésznő a balatonfüredi komolyzenei estekről tájékoztatót. Érdi Tamás zongoraművész Mozartot és Chopint játszott.

Így áttekintve a programokat, elmondhatjuk, hogy mozgalmas, tartalmas évet hagytunk magunk mögött. Rendezvény tervünk 2016-ra.

Jan. 4. Beszélgetés a 75 éve végzett polgári iskolai diákokkal és idős füredi tanárokkal.

Febr. 2. Előadás a Bodorkában (szerződésben vállalt előadás, ami 2015-ben elmaradt). Most sem valósult meg, a Bodorka, ill. a fenntartó Probio RT határozatlan-sága miatt.

Márc. 7. Beszámoló közgyűlés és a 2016. évi munkaterv ismertetése

Ápr. 4. Látogatás a Vitorlázeumban, koszorúzás Kőrösi Csoma Sándor szobránál.

Máj. 2 vagy 7. Látogatás a budapesti nemzeti sírkertben és városnézés.

Június 6. Megemlékezés a 155 éve megjelent Balaton-Füredi Naplóról.

Szept. 6. Füredi História bemutató

Okt. 21. Koszorúzás a Széchenyi szobornál.

Október első felében találkozó szervezése a 80 éven felüli volt Hungarhotels dolgozóknak.

Nov. 7. Ismerkedés helytörténeti egyesületekkel. pl. Zánka, Révfülp

Dec. 5. Évváró teadélután

A Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület köszönetet mond mindazoknak, akik az elmúlt évben 2014. évi adójuk 1 %-ával támogatták. Az így befolyt 47.659.- Ft-ot az egyesület alaptevékenységének finanszírozására fordítottuk. Kérjük, hogy továbbra is segítsék adójuk 1 %-ával a működésünket!

Adószámunk: 18918421-1-19

KÖZHASZNÚSÁGI JELENTÉS

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete

PK-142

Törvénysszám: 19 Veszprémi Törvénysszék Tárgyév: 2016

Beküldő adatai (akinek az ügyfélkapuján keresztül a kérelem beküldésére kerül)

Előnév	Családi név	Életréteg	További utónév
Visselt név: <u>Budáné Bocor</u>	<u>Agnes</u>		
Szállási név: <u>Bocor</u>	<u>Agnes</u>		
Angja neve: <u>Karcs</u>	<u>Ester</u>		
Szállási ország neve: <u>Magyar</u>			
Szállási bejegyzés neve: <u>Veszprém</u>			
Szállási ideje: <u>1993-10-06</u>			

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Szervezet székhelye: Balatonfüred

Központ neve: Arany J. Kiszámlált jellege: utas

Házszám: 1b Lépcsőház: Emelet: Ajtó:

Bejegyzéskor száma: 01904092/1906/

Nyilvántartási szám: 10-02-12781

Szervezet adószáma: 18918421-5-179

Képviselő neve: Budáné Bocor Agnes

Képviselő aláírása: _____

Keltetési hely: Balatonfüred 2016-02-18

Küldési verzió: 2.70.0 Nyomtatvány verzió: 5.3 Nyomtatva: 2016.06.02 09:34:38

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete

PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Az egyszerűsített éves beszámoló mérlege			
	Előző év	Ez év helyesbítése	Tárgyév
ESZKÖZÖK (AKTÍVÁK)			
A. Befektetett eszközök			
I. Immateriális javak			
II. Tárgyi eszközök			
B. Befektetett pénzügyi eszközök			
III. Forgóeszközök	550		837
I. Készletek	240		383
II. Készletek			450
III. Értékpapírok			
IV. Pénzeszközök	310		204
C. Aktív időbeli elhatárolások			
ESZKÖZÖK ÖSSZESEN	550		837
FORRÁSOK (PASSZÍVÁK)			
D. Saját tőke	550		704
I. Induló tőkejegyzet tőke			
II. Tőkevételesteredmény	1 817		558
III. Létszám tervek			
IV. Értékpapírok			
V. Tárgyi eredmény átvételéből származó	-798		188
VI. Tárgyi eredmény vállalkozási tevékenységből			
E. Céltartalékok			
F. Követelmények			83
I. Hosszú lejáratú követelmények			
II. Rövid lejáratú követelmények			83
G. Passzív időbeli elhatárolások			
FORRÁSOK ÖSSZESEN	550		837

Küldési verzió: 2.70.0 Nyomtatvány verzió: 5.3 Nyomtatva: 2016.06.02 09:34:37

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete

PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Az egyszerűsített éves beszámoló eredmény-kimutatása							
	Alapvető tevékenység			Változtatásai tevékenység			Összesen
	előző év	előző év helyesbítése	érvényes	előző év	előző év helyesbítése	érvényes	
1. Értékesítés nettó árbevétele	812		888	812		888	
2. Állományigényelt tevékenység értéke							
3. Egyéb bevételek							
- származékosított bevételek	257		257	257		257	
- támogatások	545		598	545		598	
- adómentes							
4. Pénzügyi műveletek bevételei							
5. Értékpapír bevételek							
- származékosított bevételek							
- támogatások							
6. Összes bevétel (1+2+3+4+5)	812		905	812		905	
előző időszak tevékenység bevétele	812		895	812		895	
7. Személyi jellegű ráfordítások			30			30	
előző évvel szembevetés							
8. Értékszállítási kiadások							
9. Egyéb ráfordítások	938		938			938	
10. Pénzügyi műveletek kiadásai							

Küldési verzió: 2.70.0 Nyomtatvány verzió: 5.3 Nyomtatva: 2016.06.02 09:34:37

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete

PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Az egyszerűsített éves beszámoló eredmény-kimutatása 2.									
	Alapvető tevékenység			Változtatásai tevékenység			Összesen		
	előző év	előző év helyesbítése	érvényes	előző év	előző év helyesbítése	érvényes	előző év	előző év helyesbítése	érvényes
11. Rendkívüli ráfordítások									
B. Összes ráfordítás (6+7+8+9+10)	1 571		908	1 571		908	1 571		908
előző időszak tevékenység ráfordítások	1 571		908	1 571		908	1 571		908
C. Adóssá előtti eredmény (A-B)	-759		100	-759		100	-759		100
12. Adóssá előtti tevékenység									
D. Adóssá előtti eredmény (C-12)	-759		100	-759		100	-759		100
13. Átvett költségek									
E. Tárgyi eredmény (D-13)	-759		100	-759		100	-759		100
Tárgyi eredmény eloszlás									
A. Központi költségvetési támogatás									
B. Helyi önkormányzatok költségvetési támogatás	450		550	450		550	450		550
C. Az Európai Unió struktúrális támogatásából származó támogatás (2007-2013) és az Európai Unió struktúrális támogatásából származó támogatás (2014-2020)									
D. Normatív támogatás									
E. A személyi juttalékokat megfizető vállalkozások által nyújtott támogatás (2007-2013) és az Európai Unió struktúrális támogatásából származó támogatás (2014-2020)	94		48	94		48	94		48
F. Közvetlen támogatás									

Küldési verzió: 2.70.0 Nyomtatvány verzió: 5.3 Nyomtatva: 2016.06.02 09:34:38

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete PK-142

1. Szervezet azonosító adatai

1.1 Név: **Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület**

1.2 Székhely: **Balatonfüred**

1.3 Helyettesítő határozat száma: **1/2016. (II. 25.) Helytörténelmi Egyesületi**

1.4 Nyilvántartási szám: **190-02-122511**

1.6 Képviselet neve: **Budáné Boczor Ágnes**

2. Tárgyévben végzett alapcél szerinti és közhasznú tevékenységek bemutatása

Az 1994-ben megalakult Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület célja Balatonfüred országosan ismert - de sok részletében még a helyiek számára is feltárási - gazdag múltjának kutatása, a még fellelhető dokumentumok gyűjtése, megőrzése, fagyományának, emlékeinek ápolása. Haverói egy alkalommal egyesületi nap keretében beszéljének a tagok baráti beszélgetése, katalógus, jelművelés, megbeszélések. Az egyesület célkitűzése a városban költöző személyekről, eseményekről, hírlások hangzanak el. Tagjaink számos érdekes dokumentummal gazdagították a Városi Helytörténelmi Gyűjtemény állományát. Folytatunk, a Fűrészi Házban 2015-ben a XV. évfolyammal jelentkezőt. A példány jelent meg. Az év folyamán városi rendezvényeken is részt vettünk, több helyen kasszoriztunk. 2015. április 28-án megszerveztük "Helytörténelmi emlékeink" címmel az egykori MND Balatonfüredi Gyűjtemény 80 éves felülről dolgozókra visszatekintő ünnepségét. Az ott elhangzottakat fűrészi házban rögzítettük és archiváltuk.

3. Közhasznú tevékenységek bemutatása (tevékenységként)

3.1 Közhasznú tevékenység megnevezése: **kutatási tevékenység**

3.2 Közhasznú tevékenységhez kapcsolódó közhatalu, jogszabályhely: **2011. CLXXXIX. tv. 238.§(1)**

3.3 Közhasznú tevékenység célkitűzése: **Balatonfüred és környékének lakossága**

3.4 Közhasznú tevékenységhez részesülő létszáma: **5000**

3.5 Közhasznú tevékenység főbb eredményei: **A Fűrészi Házban helytörténelmi folyóirat XV. évfolyamának kiadása 4 alkalommal. A lapot több helyen is árusítjuk a városban. Tagjaink számos dokumentummal gazdagították a Városi Helytörténelmi Gyűjtemény állományát.**

Közzététel: 2016.02.09. Nyomtatvány: 2016.02.09.34.38

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

7. Közhasznú jogállás megállapításához szükséges mutatók (Adatok ezer forintban.)

Alapadatok	Előző év (1)	Tárgyév (2)
B. Éves összes bevétel	812	850
C. A személyi juttatásokról megfizetett ráfordítások az előző rendeltetési szerinti felhasználásáról az 1996. évi CXCVI. törvény alapján ártott összeg	94	48
D. Közzétartási költség		
E. Normatív támogatás		
F. Az Európai Unió struktúrális alapjaiból, illetve a Kohéziós Alapból nyújtott támogatás		
G. Korrigált bevétel [B-(C+D+E+F)]	718	802
H. Összes ráfordítás (kiadás)	1.573	609
I. Ebből személyi jellegű ráfordítás		32
J. Közhasznú tevékenység ráfordításai	1.573	609
K. Adózott eredmény	-759	196
L. A szervezet munkájában közreműködő köztervező díjaknak tevékenységet végző személyek száma (a köztervező díjaknak tevékenységet végző 2003. évi LXXXVIII. törvények megfelelően)		

Erőforrás előléptetés mutatói

	Működési tevékenység	
	Igen	Nem
Érv. 32. § (4) a) $[B1-B2] \geq 1.000.000,- Ft$	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>
Érv. 30. § (4) b) $[K1+K2] \geq 0$	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>
Érv. 32. § (4) c) $[I1+G-A1-A2] / [H1+H2] \geq 0,25$	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>

Társadalmi támogatottság mutatói

	Működési tevékenység	
	Igen	Nem
Érv. 32. § (5) a) $[C1+C2] / [G1+G2] \geq 0,02$	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Érv. 32. § (5) b) $[I1+I2] / [H1+H2] \geq 0,5$	<input checked="" type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Érv. 32. § (5) c) $[I1+I2] \geq 10 Ft$	<input type="checkbox"/>	<input checked="" type="checkbox"/>

Közzététel: 2016.02.09. Nyomtatvány: 2016.02.09.34.38

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Támogatási program elnevezése: Működési támogatás

Támogatás megnevezése: Balatonfüred Város Önkormányzata

Támogatás forrása:

- állami költségvetés
- önkormányzati költségvetés
- reklamációs forrás
- más gazdálkodó

Támogatás időtartama: 2015.01.01-2015.12.31.

Támogatás összege: 300 000

- ebből a tárgyévben jutó összeg: 300 000

- tárgyévben felhasználott összeg: 300 000

- tárgyévben folyósított összeg: 300 000

Támogatás típusa: visszatérítendő vissza nem térítendő

Tárgyévben felhasználott összeg részletezése jogcímenként

Személyi	
Dologi	300 000
Felhalmozási	
Összesen:	300 000

Támogatás tárgyévi felhasználásának szöveges bemutatása:

Könyvtárak, posta, nyomtatvány, iratok, kiállítások.

Az 1994-ben megalakult Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület célja Balatonfüred országosan ismert - de sok részletében még a helyiek számára is feltárási - gazdag múltjának kutatása, a még fellelhető dokumentumok gyűjtése, megőrzése, fagyományának, emlékeinek ápolása. Haverói egy alkalommal egyesületi nap keretében beszéljének a tagok baráti beszélgetése, katalógus, jelművelés, megbeszélések. Az egyesület célkitűzése a városban költöző személyekről, eseményekről, hírlások hangzanak el. Tagjaink számos érdekes dokumentummal gazdagították a Városi Helytörténelmi Gyűjtemény állományát. Folytatunk, a Fűrészi Házban 2015-ben a XV. évfolyammal jelentkezőt. A példány jelent meg. Az év folyamán városi rendezvényeken is részt vettünk, több helyen kasszoriztunk. 2015. április 28-án megszerveztük "Helytörténelmi emlékeink" címmel az egykori MND Balatonfüredi Gyűjtemény 80 éves felülről dolgozókra visszatekintő ünnepségét. Az ott elhangzottakat fűrészi házban rögzítettük és archiváltuk.

Közzététel: 2016.02.09. Nyomtatvány: 2016.02.09.34.38

A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete PK-142

Szervezet neve: Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület

Támogatási program elnevezése: Működési támogatás

Támogatás megnevezése: Balatonfüred Város Önkormányzata

Támogatás forrása:

- állami költségvetés
- önkormányzati költségvetés
- reklamációs forrás
- más gazdálkodó

Támogatás időtartama: 2015.02.01-2016.01.31.

Támogatás összege: 450 000

- ebből a tárgyévben jutó összeg: 450 000

- tárgyévben felhasználott összeg: 298 187

- tárgyévben folyósított összeg: 0

Támogatás típusa: visszatérítendő vissza nem térítendő

Tárgyévben felhasználott összeg részletezése jogcímenként

Személyi	
Dologi	298 187
Felhalmozási	
Összesen:	298 187

Támogatás tárgyévi felhasználásának szöveges bemutatása:

Fűrészi Házban című helytörténelmi rendezvények kiírása.

Az 1994-ben megalakult Balatonfüredi Helytörténelmi Egyesület célja Balatonfüred országosan ismert - de sok részletében még a helyiek számára is feltárási - gazdag múltjának kutatása, a még fellelhető dokumentumok gyűjtése, megőrzése, fagyományának, emlékeinek ápolása. Haverói egy alkalommal egyesületi nap keretében beszéljének a tagok baráti beszélgetése, katalógus, jelművelés, megbeszélések. Az egyesület célkitűzése a városban költöző személyekről, eseményekről, hírlások hangzanak el. Tagjaink számos érdekes dokumentummal gazdagították a Városi Helytörténelmi Gyűjtemény állományát. Folytatunk, a Fűrészi Házban 2015-ben a XV. évfolyammal jelentkezőt. A példány jelent meg. Az év folyamán városi rendezvényeken is részt vettünk, több helyen kasszoriztunk. 2015. április 28-án megszerveztük "Helytörténelmi emlékeink" címmel az egykori MND Balatonfüredi Gyűjtemény 80 éves felülről dolgozókra visszatekintő ünnepségét. Az ott elhangzottakat fűrészi házban rögzítettük és archiváltuk.

Közzététel: 2016.02.09. Nyomtatvány: 2016.02.09.34.38



Képek a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület 2015. évi életéből
(A felvételeket Gazsi József készítette)

Új könyvek

